

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK ANLATILARINDA KALIPLAŞMIŞ
SÖZLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Ashhan TURGUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KIRŞEHİR
EYLÜL 2011

T.C.
AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK HALK ANLATILARINDA KALIPLAŞMIŞ
SÖZLER ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Aslıhan TURGUT

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Yrd. Doç. Dr. Mahmut SARIKAYA

KIRŞEHİR
EYLÜL 2011

ÖZET

Bu çalışmada Eflatun Cem Güney' in Evvel Zaman İçinde ve Naki Tezel'in Türk Masalları - I ve II adlı eserleri incelenmiştir.

Araştırmanın temel amacı bu masal kitaplarında geçen atasözü, deyim, darbimesel, tanımlayıcı kalıp sözler, formeller, alkış, kargış gibi kalıplaşmış ifadelerin bulunması ve tasnifiydi.

İlk önce konu hakkında Türkologların tanım ve tasniflerine yer verildi. İncelenen masal kitaplarından bu tasniflere uyan kalıplaşmış ifadeler ve başlıklar belirtilerek bunların içinden TDK'nin "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü"nde olmayan ifadeler ayrı bir bölümde ele alındı.

Bu çalışmayla "Kalıp Sözler" başlığı altında incelenen türlerin tanım ve örnekleriyle birbirinden ayrılması gerçekleştirildi.

Bu çalışmada masal kitaplarından bulunarak tasnif edilen kalıplaşmış sözlerin ses ve anlam özelliklerine de değinilerek parça veya bütün hâlinde ifadelerdeki anlam ve ses yanlışlıkları ve farklılıkları incelendi.

Anahtar Sözcükler: Masal, kalıplaşmış ifadeler, halk anlatıları, Evvel Zaman İçinde, Türk Masalları.

ABSTRACT

In this study, the literary work of Eflatun Cem Güney which is Once Upon A Time (Evvel Zaman İçinde) and the literary work of Naki Tezel which is Turkish Tales I and II (Türk Masalları I ve II) have been examined.

The main purpose of the study is to find out and to classify the stereotyped expressions like the proverbs, idioms, descriptive words, formals etc.

In this context, the definitions and classifications of the Turcologists on the subject have been given in the study. The stereotyped expressions and the statements in the relevant fairy-tale books that meet these classifications have been examined. The ones which are not used by Turkish Language Institution have been handled in a separate section.

In this study, distinction between examples and definitions of genres which was analyzed under the heading of "Pattern Expressions" was carried out.

Also in this study, the sound and meaning properties of the stereotype expressions , which have been found by classifying in the fairy-tale books, have been mentioned. Furthermore, the meaning and sound mistakes and differences have been examined.

Keywords: Fairy tales, formulaic expressions, folk narratives, Once Upon A Time (Evvel Zaman İçinde), Turkish Tales (Türk Masalları)

ÖNSÖZ

Bu tezde Eflatun Cem Güney'in "Evvel Zaman İçinde" ve Naki Tezel'in "Türk Masalları - I" ve "Türk Masalları - II" adlı masal kitaplarında bulunan kalıp sözler incelenmiştir.

Kalıp sözler, belli durumlarda söylenmesi gelenek olmuş klişe sözlerdir. Bu sözler toplumun yaşamına ve kültürüne ışık tutmaktadır. Kalıp sözlerin en geniş ölçüde kullanıldığı alanın masal anlatımları olmasından hareketle, bu sözler masal anlatımında tespit edilerek incelenmiştir.

Bu çalışmayla çok sayıda söz kalıbına ulaşılmıştır. Türkçenin kalıp sözler konusunda çok zengin ve renkli bir birikime sahip olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada otuz masal metni incelenmiştir. Bu metinlerde bulunan kalıplaşmış sözler ayrı başlıklar altında sınıflandırılmıştır.

Birinci kısımda, masal metinlerinde bulunan formeller Saim SAKAOĞLU'nun tasnifinden yararlanılarak sınıflandırılmıştır. Giriş, geçiş ve bitiş formelleri tespit edilerek masal kitaplarında bulunan masal sıralamasıyla verilmiştir.

İkinci kısımda tekerlemelere yer verilmiştir. Masal metinlerinde az sayıda tekerleme bulunmuştur. Bu tekerlemelerden bazıları oldukça kısayken bazıları da uzundur.

Üçüncü kısımda deyimler yer almaktadır. Deyimler, TDK'nin "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü"yle kıyaslanmıştır. Bu sözlükte bulunmayan deyimler TDK'ye sunulmak üzere ayrı bir başlık altında toplanmıştır. Ayrıca bu kısımda TDK'nin "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü"nde bulunmayan fakat bu sözlükte yakın anlamlısı bulunan deyimler de sınıflandırılmıştır. İki deyimmin birleşmesiyle oluşan deyimler de bu bölümde bulunmaktadır.

Dördüncü kısımda masal metinlerinde tespit edilen atasözleri yer almaktadır. Otuz masal metninde altmış tane atasözü tespit edilmiştir.

Beşinci ana başlık altında ise yanlış yazılan deyimler ve atasözleri ele alınmıştır. Bu deyim ve atasözlerindeki yanlışlıklar kelimenin yanlış yazılmasıyla, ses değişimiyle, mantık hatasıyla veya tamamının yanlış yazılmasıyla oluşmuştur. Yanlış yazılan deyimler ve atasözlerinin altına doğru biçimleri verilerek karşılaştırma yapılmıştır.

Altıncı kısımda darbimeseller incelenmiştir. Burada darbimesellerin atasözleri ve deyimlerden farklı olan noktaları örneklerle açıklanmıştır.

Yedinci kısımda diğer tanımlayıcı kalıp sözlere yer verilmiştir. Yapısı itibarıyla deyim, atasözü ve darbimeselden ayrılan kalıp sözler bu başlık altında incelenmiştir.

Sekizinci kısımda ise günlük hayatımızda çokça kullandığımız ve halk anlatılarının içinde de çokça bulunan alkış ve kargışlar yer almaktadır.

Tez dönemim boyunca emeklerini esirgemeyen değerli hocam Mahmut SARIKAYA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca yüksek lisans eğitimim boyunca bana sürekli destek olan aileme, arkadaşlarıma ve A. Emre GÜLER'e teşekkür ederim.

AslıhanTURGUT

KIRŞEHİR 2011

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
GİRİŞ.....	1
1. FORMELLER	3
1.1. GİRİŞ (BAŞLANGIÇ) FORMELLERİ.....	6
1.1.1. Evvel Zaman İçinde.....	6
1.1.2. Türk Masalları – I.....	9
1.1.3. Türk Masalları – II.....	10
1.2. GEÇİŞ (BAĞLAYIŞ) FORMELLERİ.....	13
1.2.1. Evvel Zaman İçinde.....	13
1.2.2. Türk Masalları – I.....	16
1.2.3. Türk Masalları – II.....	19
1.3. BİTİŞ FORMELLERİ.....	24
1.3.1. Evvel Zaman İçinde.....	25
1.3.2. Türk Masalları – I.....	26
1.3.3. Türk Masalları – II.....	26
2. TEKERLEMELER	28
2.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE.....	30
2.2. TÜRK MASALLARI – I.....	32
2.3. TÜRK MASALLARI – II.....	32
3. DEYİMLER	34
3.1. TDK’NİN “ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ”NDE BULUNAN DEYİMLER.....	35
3.1.1. Evvel Zaman İçinde.....	35
3.1.2. Türk Masalları – I.....	53
3.1.3. Türk Masalları – II.....	70
3.2. TDK’NİN “ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ”NDE BULUNMAYAN DEYİMLER.....	79
3.2.1. Evvel Zaman İçinde.....	79
3.2.2. Türk Masalları– I.....	97
3.2.3. Türk Masalları – II.....	116
3.3. YAKIN ANLAMLI DEYİMLER.....	126
3.3.1. Evvel Zaman İçinde.....	127
3.3.2. Türk Masalları – I.....	131
3.3.3. Türk Masalları – II.....	132
3.4. İKİ DEYİMİN BİRLEŞMESİYLE OLUŞAN DEYİMLER.....	134
4. ATASÖZLERİ	135
4.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE.....	137
4.2. TÜRK MASALLARI – I.....	139
4.3. TÜRK MASALLARI – II.....	139
5. YANLIŞ YAZILAN DEYİMLER VE ATASÖZLERİ	140
5.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE.....	140

5.2.	TÜRK MASALLARI – I	141
5.3.	TÜRK MASALLARI – II	141
6.	DARBİMESELLER	142
6.1.	EVVEL ZAMAN İÇİNDE.....	142
6.2.	TÜRK MASALLARI – I	143
6.3.	TÜRK MASALLARI – II	143
7.	DİĞER TANIMLAYICI KALIP SÖZLER	144
7.1.	EVVEL ZAMAN İÇİNDE.....	144
7.2.	TÜRK MASALLARI – I	152
7.3.	TÜRK MASALLARI – II	156
8.	ALKIŞ (DUA) VE KARGIŞLAR (BEDDUALAR)	158
8.1.	ALKIŞLAR (DUALAR)	160
8.1.1.	Evvel Zaman İçinde	160
8.1.2.	Türk Masalları – I.....	161
8.1.3.	Türk Masalları – II	161
8.2.	KARGIŞLAR (BEDDUALAR)	162
8.2.1.	Evvel Zaman İçinde	162
8.2.2.	Türk Masalları – II	162
	SONUÇ	163
	KAYNAKÇA	165

TABLÖLAR

Tablo 1. Masal metnindeki deyimler ve TDK tarafından kabul edilen kullanımları

KISALTMALAR

a) İncelenen Masal Adlarının Kısaltmaları

SP	: Sırmalı Pabuç
İY	: İncili Yorgan
ÜT	: Üç Turunç
SB	: Sedef Bacı
HB	: Hamur Bebek
PE	: Perili El
APÇSSK	: Altın Perçemli Çocukla Sırma Saçlı Kız
PK	: Peri Kızı
KA ₁	: Kısmetimi Arıyorum
PT	: Peynir Tulumu
KK ₁	: Kara Kedi
KO ₁	: Kırkinci Oda
BGBG	: Bir Göze Bir Gül
AB	: Altın Bülbül
BH	: Bahtiyar'la Hoptiyar
KA ₂	: Kırk Arap
AKGS	: Altın Kozalaklı Gümüş Selvi
KO ₂	: Kırk Oğlan
GK	: Güneş Kızı
AA	: Altın Araba
RO	: Rüzgâroğlu
ST	: Sihirli Tavşan

KK ₂	: Konuşan Kaval
LK	: Limon Kız
T	: Tuz
KH	: Kırk Haramiler
D	: Doğruluk
KACO	: Keloğlan'ın Ali Cengiz Oyunu
KKM	: Keloğlan'ın Köse'ye Masalı
HİK	: Hamamcı ile Keloğlan

b) Diğer kısaltmalar

AÜ	: Atatürk Üniversitesi
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TFAY	: Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı
vb.	: ve benzerleri
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayını, yayınları

GİRİŞ

Atasözü, darbimesel ve deyimın karıştırıldığı, bunların anlam sınırlarının iyice belirlenmemiş olduğu, bazen atasözleri kitabına deyimlerin, deyimler kitabına darbimesellerin alındığı görülmektedir. Bu çalışmada biçim bakımından atasözlerinin genellikle bir hüküm bildirdiği ya da öğüt verdiği, şimdiki zaman, geniş zaman ya da emir kipiyle çekimlendiği; darbimesellerin görülen geçmiş zamanlı, duyulan geçmiş zamanlı, gelecek zamanlı, kısmen şimdiki zamanlı olduğu ve tanımlayıcı, betimleyici cümleler şeklinde olduğu; deyimlerin ise bir isim unsuruyla bir yardımcı fiilden meydana gelmiş birleşik fiil yapısında olduğu göz önünde bulundurularak sınıflandırma yapılmıştır. Kargış ve alkışların ise daha çok istek, emir çekimleri görüldüğünden hareketle bunların olumlu olanları alkış, olumsuz olanları ise kargış olarak değerlendirilmiştir.

Bu kalıp sözlerin yapısında, anlatanın üslubuna bağlı olarak görülen değiştirmeler incelenmiştir.

İncelenen otuz masal metninde, otuz tane giriş, yüz otuz tane geçiş ve yirmi dokuz tane bitiş formeli bulunmaktadır. Bu formellerden giriş formelleri A.Berat ALPTEKİN'in tasnifine uygun olarak kendi içinde alt başlıklara ayrılmıştır. Formeller kısmında en çok dikkati çeken bitiş formelleridir. 'Evvel Zaman İçinde' adlı masal kitabında bulunan bitiş formellerinde gökteki elma genellikle iyi insanların başına düşmektedir. 'Türk Masalları I – II'de ise bilinenin dışında bitiş formelleri kullanılmıştır. Masal metinlerinde tespit edilen on bir tekerlemenin bir kısmı giriş formellerinin içinde yer almaktadır.

İncelenen masal anlatılarında bulunan deyimler sınıflandırılmıştır. TDK'nin 'Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü'nde bulunmayan çok sayıda deyim tespit edilmiştir.

Bu deyimleri TDK'ye sunarak bilim dünyasına önemli bir katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Ayrıca Türk Dil Kurumu'nun "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü"nde deyim olarak bulunan "Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde" vb. kalıp sözlerin yardımcı eylem almadığı için aslında deyim olmadığı açıklanmaya çalışılmıştır.

Masal metinlerinde altmış tane atasözü ve on dokuz tane darbimesel bulunmuştur. Deyim, atasözü ve darbimesel özelliği göstermeyen kalıp ifadeler ise 'Diğer Tanımlayıcı Kalıp Sözler' başlığı altında verilmiştir.

Bu çalışmada kalıplaşmış sözlerin sınırları kesin olarak çizilmeye çalışılmış ve bu araştırmanın bilim dünyasına katkı sağlaması amaçlanmıştır.

1. FORMELLER

Masallarda bulunan kalıplaşmış sözlere ‘formel’ denilmektedir. Formeller, daha çok masalın giriş, geçiş ve bitiş bölümünde bulunur ve masalların iskeletini oluşturur. Formeller metinden çıkarıldığında masalın anlatımında bir daralma yaşanır. Yani formeller bir yönüyle masalın anlatımına zenginlik katan unsurlardır. Bu konuda Saim Sakaoğlu şunları söylemiştir:

Masalların belirli yerlerinde birtakım sözler yer alır. Bu sözleri her usta anlatıcı kullanmak ister. Bu sözler, daha masalın asıl olaylarının başlamasından önce görülür ve yine masalın asıl olayının bitmesinden sonra da devam eder. Unutma ve yanlışlık gibi sebeplerle biraz bozulmuş olarak görülseler bile aslında bir kalıptan çıkmış gibi görünen bu sözlere “formel” yani “kalıp sözler” adını veriyoruz (Sakaoğlu, 1999, 57).

Sakaoğlu ayrıca, formellerin masalla bütünleştiğini ve bunları masaldan çıkarmanın güç olacağını belirtmiştir. Ayrıca formellerin anlatıcı için bir yardımcı olduğu kadar anlatıcının ustalığını göstermesi bakımından da bir ölçü olduğunu, usta anlatıcıların, dağarcıklarında bulunan bu formelleri anlatının en uygun yerlerine serpererek değerlerini ortaya koyduğunu ve sıkıştığı veya herhangi bir yeri hatırlayamadığında da bunlara başvurarak durumu idare ettiğini belirtmiştir (Sakaoğlu, 2002, 250).

Ali Duymaz da masalların başında, ortasında ve sonunda söylenen tekerlemelerin bulunduğunu, her formelin tekerleme olmadığını, giriş formellerinin sade ve tekerlemeli olarak iki kısımda değerlendirildiğini, yalanlamalı masalların formel unsur olmadığını belirtmektedir (Duymaz, 2002, 260-261).

Mehmet Aça, formellerle ilgili şu bilgileri benimsemiştir :

“Masallar, her çeşit tasvir, benzetme usullerinden yararlanırlar. Ayrıca, kendine has söz kalıpları ile kalıplaşmış deyişlere sahiptirler. Usta anlatıcılar masal başı, ortası ve sonlarında, çeşitli kalıp ifadeleri (“formel”) kullanmışlardır.” (Aça, 2004, 127).

Fuat Arıcı da formellerle ilgili şu sözleri söylemiştir:

‘Masalın kendine özgü bir anlatım şekli vardır. Hayvan masalları hariç diğer bütün masallar üç bölümden meydana gelir. Bunlar, döşeme (giriş), gövde(gelişme) ve sonuç bölümleridir. Bazen bir tekerleme veya sade bir kalıp ile sözle başlayan masalların bu giriş bölümünün masaldaki olayla bir ilgisi yoktur. Burada dinleyicinin olayla bir bağlantısı bulunmaz. Sadece dinleyicinin ilgisi çekilir. En çok rastlanan giriş formelleri: "Bir varmış bir yokmuş" veya "Evvel Zaman İçinde.." formelleridir. Döşemeden sonra, "Adamın biri", "Vaktiyle memleketin birinde" veya "Günün birinde" gibi söz açıcı başlangıçlarla geçilir. Bu bölümde kahramanların bütün meziyetleri ile olay anlatılır. Masalın asıl bölümü burasıdır. Üç elma bölümü de denilen sonuç bölümü yine bir tekerlemenin yer aldığı bitiş bölümüdür. Genellikle bir dileğin yer aldığı bu bölümde masalcı masalına gerçeklik payı vermek ister. Burada sıkça dile getirilen tekerlemeler şöyledir: "Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine", "Gökten üç elma düştü, biri söyleyene, biri dinleyene, biri de bana" gibi.’ (ARICI, 2004, 166 – 167).

Formeller, Sakaoğlu tarafından;

A. Başlangıç (Giriş) Formelleri

B. Bağlayış (Geçiş) Formelleri

C. Benzer Durumlarda Kullanılan Formeller

Ç. Bitiş Formelleri

D. Çeşitli Formel Unsurlar şeklinde gruplandırılıp incelenmiştir (Sakaoğlu, 2002, 246-265).

Bu çalışmada bulunan formeller üç grup altında incelenmiştir:

a) Giriş (Başlangıç) Formelleri

b) Geçiş (Bağlayış) Formelleri

c) Bitiş Formelleri

İncelediğimiz masallar, bu tür kalıp ifadeler yönünden oldukça zengindir.

1.1. GİRİŞ (BAŞLANGIÇ) FORMELLERİ

Masal metninin başında bulunan bu formeller dinleyiciyi masala hazırlamak, dinleyicinin dikkatini çekmek için kullanılır.

Sakaoğlu, giriş formellerini masalın asıl olaylarına geçilmeden önce, anlatıcının dinleyicilerini masala hazırlamak amacıyla söylediği kalıp sözler olarak tanımlayarak bu formellerin çeşitli uzunluk ve yapıda bulunmakla birlikte günümüz anlatıcıları tarafından kısa olanlarının tercih edildiğini ve ancak usta anlatıcıların bu yalın söyleyişe ekledikleri tekerlemelerle masalın başlangıcını renklendirdiklerini belirtmiştir (Sakaoğlu, 1999, 58).

A. Berat Alptekin giriş formellerini iki gruba ayırmıştır: Sade ve Tekerlemeli Başlangıç Formelleri (Alptekin, tarihsiz, 5 - 10).

İncelenen üç masal kitabındaki giriş formelleri Alptekin'in sınıflandırmasına göre verildi.

1.1.1. Evvel Zaman İçinde

1.1.1.1. Tekerlemeli giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde, Nalcı baba derler biri varmış (İY, 24).¹

Zaman zaman içinde, kalbur zaman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Enteşeden menteşeden derken bir karpuzcu çıktı şu köşeden! Ay efendim, vay efendim; karpuzlar da karpuz mu ya, ne tartıya gelir, ne teraziye; ne arşına gelir,

¹ Yapılan alıntılarda metnin asıl imlâ ve noktalaması korundu.

ne endazeye; doğrusu görülmüş gibi, görülecek gibi değil; üstü nakış nakış örülmüş ama, örülecek gibi değil! Baktım, bakakaldım; on para verdim, on tane aldım. Hani karpuz kesme ile yürek ferahlamaz derler; derler ama, bakalım, adımı güzel, tadı mı güzel, şu karpuzun deyip çıkardım bıçağımı, baltamı, nacağımı; ha kestim, ha kesiyorum; ha eştim, ha eşiyorum derken bıçaktır, bir kapak açmasın mı? Kapağı açarken elim de içine kaçmasın mı? Bak hele bir, elimi çıkarayım derken kendim de varıp içine düşüvermedim mi? Bir de gördüm ki, ne göreyim; bir yanı sazlık, samanlık, bir yanı tozluk, dumanlık. Bir yanında demirciler demir döver denginen; bir yanında boyacılar boya boyar renginen; erenleri, derenleri! Gördün mü bir başıma gelenleri; ne duvarı var yıkılır; ne kapısı var çıkılır! Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme ve lakin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme! Sürüsünü kaybetmiş boru mu, bu! On yıldır arıyormuş kuru mu bu! Bu karpuzun içinde, iki dertli bir araya gelende; o başladı kavala, ben başladım mavala; inanmayın bu masala!

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş; çok söylemesi günahmış. Develer tellal iken, pireler berber iken ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir memleketin birinde bir padişah varmış (ÜT, 42).

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş. Develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir memleketin birinde bir padişah varmış; padişahın da üç oğlu, bir kızı varmış (SB, 64).

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde; biz ne sağa baktık, ne sola; demir çarık, demir asa düştük yola. Var varanın, sür sürenin, baykuşu çoktur viranenin derken efendimin ağası, bir ayağımı baldıranlara basmayım mı kıyıdır diye... Kuru idim, ıslandım; sel beni neyler! ıslandım, kurudum yel beni neyler! Mangırım yok, pulum yok; el beni neyler! Dostu,

düşmanı araladım, bedavadan bir kayık kiraladım. Fış fış kayıkçı; kış kış kayıkçı, kayıkçının küreği, akşama fincan böreği, sabaha bayram çöreği; yesem yesem doymasam, Kâbe'ye gitsem gelmesem, zezem ile yusalar, kına ile gömseler... Yok yok kayıkçı; evde benim etim var; bir yaramaz kedim var; kedim eti yerse, anam beni döverse, vay başıma, hay başıma; neler geldi, neler geçti şu talihsiz başıma...

Bir varmış, bir yokmuş; Allah'ın kulu çokmuş; develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir memleketin birinde Hılı ile Dılı derler bir karı, koca varmış; ikisinin de ağzı var, dili yokmuş, kimseye gözünün üstünde kaşın var demez; yerdeki karıncayı bile incitmekten sakınırlarmış (HB, 71).

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş, zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski harman içinde... varlı vakitli bir evin yarlı yakışıklı bir kızı varmış; dil ile tarif edilmez ki, edeyim (PE, 79).

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde, nerde var, nerde yok bir sinek geldi, vızıldadı havaya; yağın süzdük üç yüz altmış tavaya, derisini sattık yüz binlerce liraya; kemiklerinden de bir köprü kurduk Çukurova'ya; vay ne köprü, bu köprü; kıldan ince, kılıçtan keskin! Ne dün ne demin; bugüne bugün, iki adam geçti; biri zayıf, biri şişman; biri dost, biri düşman; geçen de pişman, geçmeyen de pişman; Sırat köprüsü mü desem, ecel köprüsü mü desem ne desem, doğru mu desem, yalan mı desem, ne desem? O yalan, bu yalan; minareyi çalıp da kılıfını hazırlayan... bu da mı yalan?

O yalan, bu yalan, fili yuttu bir yılan! Bu da mı yalan? O da yalan, bu da yalan, yalan oğlu yalan! Anan bu yalanla gitti baban... bu yalanla gitti anan... sen de bu yalanla oyalan da oyalan, seni gidi yağlı keçi, duvara bağlı keçi, yalan yuvası olmuş ağzının içi!

Bir varmış, bir yokmuş; Allah'ın kulu çokmuş; çok söylemesi günahmış; develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir memleketin birinde Edi ile BÜdü derler bir karı-koca varmış (APÇSSK, 83).

1.1.1.2. Sade giriş formelleri

a) Bir varmışlı giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş, Allah'ın kulu çokmuş; bir memleketin birinde de bir öksüz kız varmış (SP, 7).

1.1.2. Türk Masalları – I

1.1.2.1. Tekerlemeli giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, sinek berber iken, katır çalgıcı, eşek köçek iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken, bir memleketin çok ünlü bir padişahı varmış (BH, 192).

1.1.2.2. Sade giriş formelleri

a) Bir varmışlı giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir köylü kadını varmış (PK, 25).

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir padişahın üç oğlu varmış (KA₁, 37).

Bir varmış, bir yokmuş. Vakti zamanında bir peynir tulumu varmış (PT, 66).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir padişahın üç kızı varmış (KK₁, 78).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, büyük bir orman kenarında, küçük bir kulübede bir aile oturuyormuş (KO₁, 102).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir padişah varmış (AB, 149).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, hiç çocuğu olmayan bir kadın varmış (AKGS, 231).

b) Evvel/ Eski/ Geçmiş zamanlı giriş formelleri

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir padişah varmış (BGBG, 140).

c) Vakti zamanlı giriş formelleri

Bu tür formeller Alptekin'in gruplandırmasında yer almamaktadır. Bunlar anlatıma doğrudan giriş de sayılabilir.

Vakti zamanında bir padişahın üç kızı varmış (KA₂, 222).

1.1.3. Türk Masalları – II

1.1.3.1. Tekerlemeli giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, sinek berber iken, ben babamın beşiğini tıngır mıngır sallarken bir padişah varmış (AA, 34).

Bir varmış, bir yokmuş. Çok söylemesi ayıpmış. Az söyleyip çok dinleyenlerin bilgisi artar, çok çok söyleyip az dinleyenlerin çenesi yorulurmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, Rüzgâroğlu adında az konuşur, çok dinler bir adam varmış (R, 41).

Masal masal matitas... Kalaylandı bakır tas... Çukura düştü çıkamaz... Pır pır eder uçamaz. Var varanın, sür sürenin... Habersiz bağa girenin, hali yaman demişler... Masaldır bunun adı... Söylemekle çıkar tadı... Her kim dinlemezse bunu, hakkından gelsin kambur dadı... Bir varmış, bir yokmuş. Vakti zamanında bir padişahın üç oğlu ile bir küçük kızı varmış (ST, 53).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Develer tellallık eder eski hamam içinde... Hamamcının tası yok. Külhancının baltası yok... Arap bacı hamama gider, koltuğunda bohçası yok... Handadır handa, yetmiş iki deli ile bir manda. Yedik, içtik, dişimizin dibi et yüzü görmedi... Bereket versin hacı cambaza... Bize bir at verdi, dorudur diye... At bize bir tekme vurdu. Geri dur diye... Deniz ortasına vardık kıyıdır diye... Tophane gülesini cebimize doldurduk, darıdır diye... Kız kulesini belimize soktuk borudur diye... Tuttu bizi bir zaptiye, delidir diye... Attı tımarhaneye, bir gün, iki gün, üç gün... Tuttuk pirenin birisini, yüzdük derisini, çadır kurduk Üsküdar'dan berisini... Masaldır bunun adı... Söylemekle çıkar tadı... Her kim ki dinlemezse, hakkından gelsin topal dadı... Vakti zamanında çok iyiliksever bir padişah varmış (LK, 82).

Bir varmış, bir yokmuş... Çok söylemesi günah, az söylemesi sevapmış... Allah'ın kulu dağdan, taştan çokmuş... Masaldır bunun adı, dinlemekle çıkar tadı... Vakti zamanında bir kadının üç oğlu varmış (D, 127).

1.1.3.2. Sade giriş formelleri

a) Bir varmışlı giriş formelleri

Bir varmış, bir yokmuş... Çok söylemesi günahmış... Vakti zamanında bir padişahın kırk oğlu varmış (KO₂, 5).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir padişahın iki kızı varmış (KK₂, 74).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir padişahın üç oğlu varmış (T, 98).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Bağdat ülkesinin son derecede zengin bir padişahı varmış (KH, 106).

Bir varmış, bir yokmuş. Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir Keloğlan varmış (KACO, 144).

Bir varmış, bir yokmuş, Evvel zaman içinde bir Keloğlan varmış (KKM, 154).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir kadıncağızın bir oğlu varmış (HIK, 158).

b) Vakti zamanlı giriş formelleri

Vakti zamanında çok zengin bir adamın üç oğlu varmış (GK, 13).

1.2. GEÇİŞ (BAĞLAYIŞ) FORMELLERİ

Bağlayış formelleri, masallardaki olayları, kahramanları, mekânları değiştirmek için kullanılan, uzun zamanı kısaca ifade etmeyi sağlayan, dinleyenlerin dikkatini artırmak için söylenen kalıplaşmış sözlerdir.

Saim Sakaoğlu'na göre masalarda önemli rolleri olan bu formellerin başlıca görevleri, bir olaydan diğere geçişi sağlamaktır. Anlatıcıların, dinleyicilerin üzerindeki etkisini canlı tutmak da bu formellerin yardımıyla gerçekleşir (Sakaoğlu, 1999, 59).

İncelenen üç masal kitabında 130 tane geçiş formeli tespit edilmiştir. Bulunan geçiş formelleri aşağıda verilmektedir.

1.2.1. Evvel Zaman İçinde

Günlerden bir gün, yine sarı ineği önüne katıp nerde yemlik, yeşillik bir yer varsa oraya götürmüş (SP, 8).

Yumak gitmiş, o gitmiş; yumak gitmiş, o gitmiş; ille velakin, ne bir çalıya dolanıp kalmış yumak, ne de bir ağaç dalı çekip almış onu, rüzgârın elinden (SP, 8).

Bir de görmüş ki, ne görsün, bir akça nine! (SP, 8).

Neyse, inek gitmiş, kız gitmiş; duman gitmiş, toz gitmiş; derken o yemlik, yeşillik yere yetmiş (SP, 11).

Aradan aylar yıllar geçmiş; öfkeler, kinler geçmemiş (SP, 14).

Gel zaman, git zaman, babaları bu dünyadan göçüp gidince, geçim derdine düşmüşler; öyle ya, Nalcı Babadan ne miras kalacak (İY, 24).

Onlar gidedursun, gelin biz haberi öteki yüzünden verelim: (İY, 30).

Az gitmiş, uz gitmiş; çayır çimen geçerek, lale sümbül biçerek dere tepe düz gitmiş; derken günlerden bir gün devin mağarasına yetmiş; gayrı neylemiş, netmiş; orası üstümüze lazım değil; nasıl ettiyse öyle bir ayın oyun etmiş ki, incili yorganı almasıyla, sihirli ırmağı boylaması bir olmuş (İY, 32).

“Ben ne yüzden düşmesini isterim kardeşimin, ne de yüzünü yer etmesini; hele ortancıl kızınıza hediye edecek olduktan geri, istediği şimşek taşı olsun!” deyip yola düşmüş; az gitmiş, uz gitmiş, dağlar, beller geçerek, soğuk sular içerek altı ayla bir güz gitmiş; derken günün birinde devin mağarasına yetmiş; gayrı, neylemiş, netmiş, nemize gerek, nasıl ettiyse, öyle bir allem, kalem etmiş ki, şimşek taşı almasıyla sihirli ırmağı geçmesi bir olmuş (İY, 34).

Az gitmiş, uz gitmiş; inişlerde ter dökerek, yokuşlarda tırnak sökerek bir arpa boyu yol gitmiş, derken devlerin mağarasına yetmiş (İY, 36).

Gel gelelim, bu cennet kuşu, ne şimşek taşı gibi sarayın gözünü kamaştırmış; ne de incili yorgan gibi parmaklarını ağızda bırakmış; görenler şöyle bir dudak büküp geçmişler (İY, 37).

Gel zaman git zaman şehzademiz büyümüş, boy atmış, yiğitlerden yiğit olmuş ama, dünya bu, yiğidin başına yazılan gelir; gelir ya kim bilir yazan neler yazmış! (ÜT, 43).

Günlerden bir gün şehzade köşküne kurulmuş da, bal kaymak çeşmesinden kününü küleğini dolduranları seyrediyormuş (ÜT, 44).

Onlar padişahı avutmada olsun, şehzade el ayak çekildikten sonra, demir çarık, demir asa yola düşmüş; az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; çayır, çimen geçerek, lale sümbül biçerek altı ayla bir güz gitmiş; derken efendim; günün birinde bakmış ki, ne baksın, bir dev karısı! (ÜT, 45).

Şehzade bu sözleri kulağına küpe yaparak, az gider, uz gider, yokuşlarda ter dökerek, inişlerde tırnak sökerek koca yumağın bittiği yere kadar gider (ÜT, 49).

Az gider; uz gider, ardı sıra bir bölücek toz gider; derken susuzluktan dili dudağı kuruyup bir, bir daha “vay yandım!” der (ÜT, 51).

Az gider, uz gider, dere tepe güz gider, gider babam gider, derken günün birinde bir su başına yeter, ama, susuzluktan da öyle bir olur, öyle bir olur ki yanıp kül olmaya bir parmak kalır (ÜT, 52).

Her ne ise; o gitmede olsun, nerde var, nerde yok bir kız gelir pınara... (ÜT, 54).

Ak kuşun kanadı ile kızaran yerde bir filizcik yeşerir; gel zaman, git zaman, bu, filiz iken dal olur, dal iken fidan olur, bu fidan da serilir, serpilir, sülün gibi bir selvi olur (ÜT, 58).

Onlar, o günü beklemede olsun, gelin biz haberi öteki yüzden verelim: (ÜT, 61).

Günlerden bir gün, yine birbirine dert yanarken, üvey anaları olacak, uğrun uğrun gelip de kapıyı, bacayı dinlemesin mi! (SB, 65).

Az gitmiş, uz gitmiş; dere tepe düz gitmiş; altı ayla bir güz gitmiş, gide gide bir dağın tepesine yetmiş; akli karalı kuşlardan kardeşlerini sormuş ama, dizi dizi uçup gitmişler de ne bir ağız, ne bir dil, ne de kanatlarından bir tel vermişler ona (SB, 65).

Neyse, az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, gün akşam olmadan varıp saraya yetmişler (SB, 68).

Günlerden bir gün, Hılı çalı çırpı toplar; Dılı da tandır yakıp, ekmek yapar (HB, 72).

Gel zaman, git zaman derken, biri filiz gibi bir delikanlı olmuş; biri de gül gibi bir kız! (APÇSSK, 88).

1.2.2. Türk Masalları – I

Küpler gitmiş, bu gitmiş, küpler gitmiş, bu gitmiş. Nihayet çarşıda bir dükkânın önünde durmuşlar (PK, 34).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Konarak, göçerek, lale, sümbül biçerek, tam bir güz gitmişler, bir şehre varmışlar (KA₁, 41).

İşte böylece, Acar, gide gide bir evin önüne gelmiş (KA₁, 44).

Durmadan gitmişler, gitmişler... Dere tepe düz, gece gündüz gitmişler, bir memlekete varmışlar (KA₁, 46).

Günleri birbirinden güzel bir şekilde geçerken, başlarına hiç ummadıkları bir felaket gelmiş (KA₁, 57).

Gide gide, ormanlar ortasında büyük bir sarayın üzerine gelmişler (KA₁, 60).

Biz gelelim Acar'a: (KA₁, 61)

Böylece günler, haftalar geçmiş (KA₁, 64).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Altı ay bir güz gitmişler. Bir de arkalarına bakmışlar ki, bir karışık yol gitmişler. Gene yola koyulup günlerce, haftalarca gitmişler, nihayet Ateş'in memleketine varmışlar (KA₁, 65).

Gözlerine uyku girmeden, dere tepe demeyip, dağdan, ovidan usanmadan yol almışlar (KA₁, 65).

Nihayet, uzun bir yolculuktan sonra memlekete varmışlar (KA₁, 65).

Az gitmiş, uz gitmiş. Dere tepe düz gitmiş. Konarak, göçerek, arpa buğday biçerek tam bir güz gitmiş. Nihayet Gümüş Dağına varmış (PT, 74).

Gene az gitmiş, uz gitmiş. Altı ay bir güz gitmiş (PT, 75).

Gitmiş, gitmiş. Günlerce, aylarca gittikten sonran şöyle arkasına bakmış ki, henüz bir karışık yol gitmiş (PT, 75).

Az gitmişler, uz gitmişler, nihayet küçük sultanın memleketine varıp saraya gitmişler (PT, 77).

Biz gelelim ortanca kıza: (KK₁, 84).

Böylece aradan üç, dört gün geçmiş (KK₁, 93).

Biz gelelim padişahın sarayına: (KK₁, 94).

Bir gün, gene hep birlikte ava çıkmışlar (KO₁, 104).

Günlerden bir gün, komşu devletlerden birinin padişahı, bunlara savaş açmış (KO₁, 107).

Onlar gidedursunlar, biz gelelim Kaplan Adam'a: (KO₁, 109).

Aradan aylar geçmiş, Kaplan Adam, arabı hatırladıkça iyilik yaptığını, haksız yere hapsedilmiş bir adamı kurtardığını düşünerek memnun oluyormuş (KO₁, 114).

Az gitmişler, uz gitmişler... Dere tepe düz gitmişler... Geceler gündüzleri, gündüzler geceleri kovalamış... Ay Güneş'in, Güneş Ay'ın peşinden koşmuş... Günler haftalarla, haftalar aylarla el ele tutuşmuş da gene arabın bulunduğu yere varamamışlar... (KO₁, 116).

Git gitmez misin... Git gitmez misin... (KO₁, 117).

Böylece, gitmiş, gitmiş, gitmiş... Akşam olmuş, hava kararmış (KO₁, 121).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Konarak, göçerek bir çeşme başına dayanmış (KO₁, 121).

Az gitmişler, uz gitmişler. Dere tepe dağ aşmışlar... Güneş tepeye varmadan, padişahın ülkesine ulaşmışlar (KO₁, 137).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. (BGBG, 141).

Onlar birlikte oturadursunlar, bakalım sarayda neler oluyor: (BGBG, 144).

Kendi kendine gelen bir kız evladı böyle kısa bir zamanda kaybeden ihtiyar, mendili ile gözyaşlarını sile sile kulübesine döne dursun (BGBG, 146).

Az gitmişler, uz gitmişler. Dere tepe düz gitmişler (AB, 151).

Biz gelelim küçük oğlana: (AB, 153).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz, gece gündüz gitmiş, bir çöle düşmüş (AB, 154).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, üç gün üç gece yol almış (AB, 158).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, yüksek bir dağın eteklerine varmış (AB, 161).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz, gece gündüz, altı ay bir güz gitmiş, bir deniz kıyısına varmış (AB, 166).

Gitmiş, gitmiş, gitmiş... (AB, 166).

Gene gitmiş, gitmiş, gitmiş... (AB, 166).

Az gitmişler, uz gitmişler, yollarda konaklayarak, göllerden, derelerden, çaylardan, ormanlardan geçerek yedi canlı devin memleketine ulaşmışlar (AB, 172).

Durmadan, dinlenmeden, gece gündüz demeden, çöl, dere bakmadan gitmişler, gitmişler... (AB, 172).

Ne ise... Günlerce yol aldıktan sonra pınar başına varmışlar (AB, 176).

Günler geçiyor, caminin kubbesindeki altın bülbül susuyormuş (AB, 179).

Aradan gene birkaç gün geçmiş (AB, 179).

Onlar böyle konuşurlarken, Kafdağının ardındaki peri padişahının kızı uykudan uyanmış (AB, 183).

Günler geçiyor, güvercini bir daha göremeyen sultanın kederi artıyormuş (BH, 195).

Günler böylece geçerken, bir aralık küçük sultanın aklına bir şey gelmiş (BH, 196).

Tellallar bağıradursun, küçük sultanı yatağı ile birlikte saraydan kaldırarak hamamda kendisi için yapılmış güzel bir odaya getirmişler (BH, 197).

Günler böylece geçip giderken, memleketin Keloğlan'ı da hamamda herkesin parasız yıkandığını haber almış (BH, 197).

Horoz gitmiş, o gitmiş, horoz gitmiş, o gitmiş... (BH, 198).

Horoz inmiş, o inmiş, horoz inmiş, o inmiş... (BH, 198).

Keloğlan sevinç içinde hamamın yolunu tutadursun, biz gelelim küçük sultanın yanına... (BH, 202).

Ne ise... Horoz gitmiş, küçük sultan gitmiş, horoz gitmiş, küçük sultan gitmiş... (BH, 203).

Günlerden bir gün, küçük sultan, kocasına: (BH, 208).

Biz gelelim Keloğlan'a: (BH, 220).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş (AKGS, 234).

Dere tepe düz, tam bir güz gittikten sonra şehzadenin memleketine varmış (AKGS, 234).

1.2.3. Türk Masalları – II

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Dağlar, dereler aşmışlar, ovalarda at koşturmuşlar, nihayet bir ulu ağacın altına varmışlar (KO₂, 7).

Ötekiler uykuya devam ededursunlar, biz gelelim küçük oğlana: (KO₂, 7).

Bu kırk kardeş burada uyuyadursunlar, biz gelelim Acem Şahı'na: (KO₂, 11).

Şimdi onlar zevk ve sefalarında olsunlar, biz gelelim kendi işimize: (KO₂, 12).

Koyun gitmiş, çoban gitmiş, koyun gitmiş, çoban gitmiş... (GK, 17).

Günler, haftalar geçiyor, çocuklar da büyüyorlarmış (GK, 17).

Günlerden bir gün, kızın kardeşi çarşıya gitmiş (GK, 18).

Yola koyulup az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler... Konarak, göçerek lale sümbül biçerek tam bir güz gitmişler (GK, 19).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler (GK, 29).

Onlar yaptıkları kötülüklerin cezasını çekedursunlar, kadın hamamda iyice temizlenip dinlendikten, kendine geldikten sonra hamamdan çıkmış (GK, 33).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmiş, bir de arkasına bakmış ki, bir karışık yol gitmiş (AA, 34).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmiş, saraya varmış (AA, 39).

Günlerden bir gün, Rüzgâröğlü, yine her sabahki gibi ormana avlanmaya çıkmış (R, 41).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Dereler tepeler aşmışlar, bir köye varmışlar (R, 45).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler (R, 47).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş. Sonunda büyük bir şehre varmış (R, 48).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş... Altı ayla bir güz gitmiş (ST, 56).

Git gitmez misin... Git gitmez misin... Geceler gündüz olmuş, gündüzler de gece... (ST, 57).

Günler günleri, günler de haftaları doldurmuş, aradan bir ay geçtiği halde büyük şehzade saraya dönmemiş (ST, 57).

Az gitmiş, uz gitmiş... Konarak, göçerek, tam bir güz gitmiş. Bir de arkasına dönüp bakmış ki, daha arpa boyu kadar bir yol gitmiş (ST, 57).

Az gitmişler... Uz gitmişler... Dere tepe düz, dağ, ova dümdüz gitmişler, dik kayaların ortasında çok yüksek bir sarayın önünde durmuşlar (ST, 62).

O gitmiş, at gelmiş, o gitmiş, at gelmiş, bahçe kapısından dışarı çıkmışlar (ST, 66).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler (ST, 68).

O, kuyunun içinde bekleyedursun, biz gel gelelim ötekilere: (ST, 70).

Biz bırakalım onları kendi hallerine. Gelelim küçük şehzadeye: (ST, 70).

Günlerden bir gün, padişah, Hint Padişahının kızının düğününe çağırılmış (KK₂, 75).

Neyse... Padişah atına binmiş, askerleriyle birlikte yola çıkmış. Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz, gece gündüz, altı ay bir güz gitmiş (KK₂, 76).

Az gitmişler, uz gitmişler, dalgalarla, fırtınalarla boğuşa boğuşa, günlerce yol aldıktan sonra, karaya ulaşmışlar (KK₂, 77).

Bir gün, gümüş tas, nasılsa Dal'ın elinden kurtularak suya düşmüş, derinlere inerek kaybolmuş (KK₂, 78).

Az gitmiş, uz gitmiş... Dere tepe düz gitmiş... Günlerce yol almış... (LK, 83).

Şehzade unutadursun, biz gelelim Limon Kız'a: (LK, 89).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz gitmiş, altı ay bir güz gitmiş... (T, 101).

Ne ise, kuş, döne dolaşa gelip bizim küçük şehzadenin başına konmamış mı? (T, 102).

Günler günleri, günler haftaları kovalamış. Aradan epey zaman geçmiş (KH, 108).

Günler, haftalar geçiyor, şehzade gene kalpakla dolaşıyormuş. Böylece aylar ayları, yıllar yılları kovalıyormuş (KH, 111).

Az gitmişler, uz gitmişler... Dere tepe düz gitmişler... Günlerce yol almışlar (KH, 112).

Tepelerden, bağlardan aşarak, derelerden, ırmaklardan geçerek, çayırlarda, ormanlarda geceleyerek yine bir hayli yol almışlar (KH, 113).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler. Konarak, göçerek bir dağ başına gelmişler (KH, 113).

Gitmişler, gitmişler, günlerce, haftalarca yol aldıktan sonra nihayet Mısır'a ulaşmışlar (KH, 120).

Az gitmişler, uz gitmişler... (D, 127).

Durmadan, dinlenmeden gitmişler, gitmişler... Saatlerce yol almışlar... (D, 128).

Az gitmiş, uz gitmiş, dere tepe düz, gece gündüz, altı ay bir güz gitmiş, nihayet Hindistan'a ulaşmış (D, 136).

Gel zaman, git zaman... Aradan geçmiş epey zaman... Günlerden bir gün, bizim damat hekim başı, saraydaki odasında pencere önünde otururken, uzaklardan üstleri başları perişan bir halde iki gencin saraya doğru yaklaştıklarını görmüş (D, 140).

Günler haftaları, haftalar ayları kovalamış, nihayet devler konağının bulunduğu tepeye ulaşmışlar (D, 141).

Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, bir dağ eteğine varmışlar (KACO, 147).

Onlar gidedursunlar... (KACO, 150).

Ali Cengiz geledursun... (KACO, 150).

Ne ise... (KKM, 154).

Zavallı hamamcı aşağıda inmeyedursun, Keloğlan yukarı çıkararak evin her tarafını karıştırmaya başlamış (HİK, 160).

1.3. BİTİŞ FORMELLERİ

Olaylar anlatılıp masalın sonuna gelindiğinde, masalı anlatan kişi masalını uygun bir bitiş formeliyle kapatmak zorundadır. Usta anlatıcı bitiş formelini uzun tutabilir veya hafızasında olan bir bitiş formeliyle masalı bitirebilir. Fakat masalın bittiğini anlayan dinleyicinin ilgisi dağılırsa anlatıcı masalını kısaca bitirebilir.

Saim Sakaoğlu bitiş formelleri hakkında şu görüşleri benimsemiştir: *“Masal boyunca anlatılan olayların bir noktada birleştirilmesinden sonra anlatıcı, masalını uygun bir şekilde bitirmek zorundadır. Kafiyele bazı sözlerle masalı bağlarken dinleyicilerin kendisine gösterdikleri ilgiyi de dikkate alan anlatıcı kısa veya oldukça uzun olan bir bitiş formeliyle sözlerini bitirir. Burada ilgimizi çeken iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki anlatıcının ustalığı, ikincisi dinleyicinin dikkatidir. Usta anlatıcılar bu tür kalıp sözleri fazlasıyla bildikleri için, uygun olan birini seçip masalı onunla bitirebilir. Masalın bittiğini anlayan dinleyiciler konuşup gülmeye başlarsa anlatıcı da ne kadar usta olursa olsun herhangi bir formele başvurmadan “çıplak bitiş”le masalını bitirebilir.”* (Sakaoğlu, 1999, 62-63).

Evvel Zaman İçinde adlı masal kitabındaki bitiş formellerinden bir kısmında, gökteki elma “Hakkından fazla hak istemeyenlerin başına!”, “Kimseye ayın, oyun etmeyenlerin başına” veya “Başkalarının alnına kara sürmeyenlerin başına!” gibi iyi huylu kişilerin başına düşmüştür.

Türk Masalları - I ve II' de ise masallar çok kısa bir şekilde bitmektedir. “Onlar ermiş muradına, biz gidelim kapu ardına...”, “Onlar ermiş muradına, biz gidelim dam ardına...” ve “Onlar ermiş muradına, biz gidelim tavan arasına...”, “Onlara masal... Bizlere sağlık...”, “Onlara kömür... Bizlere ömür...” vb. bitiş formelleri de alışlagelen bitiş formellerinden farklıdır.

İncelenen üç masal kitabındaki bitiş formelleri aşağıda verilmektedir:

1.3.1. Evvel Zaman İçinde

Bütün saray sevinip seyran eylemiş, donanıp devran eylemiş ve kırk gün kırk gece öyle bir toy, düğün eylemiş; öyle bir toy düğün eylemiş ki, felek bile bir yaşına daha girmiş; öksüz kızla padişah oğlu da ermiş muradına; biz çikalım kerevetine; gökten üç elma daha düştü; yüzü gülmedik yetimlerin başına (SP, 23).

Cümle âlem ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü. Hakkından fazla hak istemeyenlerin başına! (İY, 41).

Yeniden meydan kurulur, davullar vurulur, öyle bir toy düğün olur ki, felek bile bir yaşına daha girer; Turunç Güzeliyle şehzade de erer muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; kimseye ayın, oyun etmeyenlerin başına... (ÜT, 63).

Eee, eden bulur, etmeyenler erer muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma daha düştü; başkalarının alnına kara sürmeyenlerin başına! (SB, 70).

Yaşarsak, elimize bir tas su verir; ölürsek, arkamızdan mevlit okur; bizim de istediğimiz bu değil miydi, muradımız hâsıl oldu işte! der, o günden sonra yer, içer; muratlarına geçerler: Gökten üç elma düştü, biri bu masalı dizip koşana, biri okuyup dinleyene; biri de okudum, üfledim, insan çocuğumun ruhuna bağışladım (HB, 78).

İşte o günden geri, güler yüz, tatlı dil ile gönül hoşluğu içinde yaşayıp saadetleri dillere destan olmuş, onlar da ermiş muradına, biz çikalım kerevetine, gökten üç elma daha düştü. Evini, ocağını cennete çevirenlerin başına! (PE, 82).

Gökten üç elma düşmüş; biri bu masalı dizip koşana; biri okuyup dinleyene; birini de okudum, üfledim; insan çocuğumun ruhuna bağışladım (APÇSSK, 88).

1.3.2. Türk Masalları – I

Onlar ermiş muradına, darısı sizin başınıza (PK, 36).

Onlar ermiş muradına... Ustamızın adı Hıdır, elimizden gelen budur. Gökten üç elma düştü. Biri benim, ikisi de sizin (KA₁, 65).

Onlar ermiş muradına, biz çikalım dam ardına (PT, 77).

Onlar ermiş muradına, darısı herkesin başına... Gökten üç elma düştü. Biri benim, biri anlatanın, biri de sizin... (KK₁, 101).

Onlar ermiş muradına, biz çikalım tavan arasına (KO₁, 139).

Onlar ermiş muradına, darısı sizin başınıza (BGBG, 148).

Onlar ermiş muradına, biz çikalım tavan arasına (AB, 191).

Onlar ermiş muradına, darısı sizlerin başına (BH, 221).

Onlar ermiş muradına, darısı sizin başınıza (KA₂, 230).

Onlar ermiş muradına, biz gidelim kapu ardına (AKGS, 237).

1.3.3. Türk Masalları – II

Gökten üç elma düştü. Biri anlatanın, biri söyleyenin, biri de benim... (KO₂, 12).

Gökten üç elma düştü. İkisi sizin, birisi benim... (GK, 33).

Onlar ermiş muradına, biz çikalım tavan arasına... (AA, 40).

Onlar ermiş muradına, darısı sizin başınıza (R, 52).

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine... (ST, 73).

Onlar ermiş muradına, darısı sizlerin başına... (LK, 97).

Onlar ermiş muradına... (T, 105).

Onlar ermiş muratlarına, darısı hepinizin başına... (KH, 126).

Onlara masal, bizlere sağlık... (D, 143).

Onlara masal... Bizlere sağlık... (KACO, 153).

Onlara kömür... Bizlere ömür... (KKM, 157).

Düzenle düzencinin elinden kurtuluş olmaz. Onlara masal... Bizlere ömür...
(HİK, 166).

2. TEKERLEMELER

Küçükken oynanan oyunların içinde çokça bulunan ve çocukları eğlendiren tekerlemeler masalların giriş bölümünde dinleyiciyi masala hazırlamak için ve masalların gelişme bölümünde dinleyicilerin dikkatlerini yeniden toplamak için söylenebilir.

Şükrü Elçin, tekerlemelerin masal, hikâye, bilmece ve halk tiyatrosu gibi bazı türler içinde veya müstakil olarak ortaya çıkan mahsuller olduğunu belirterek masalçı, meddah, karagözcü, hoş-sohbet insan vb. maksatlarını anlatmaya başlarken dinleyicilerle seyirci topluluğunun dikkatlerini bir noktada birleştirmek ihtiyacını tekerlemelerle karşıladıklarını söyler (Elçin, 1998, 589).

Ali Duymaz tekerlemenin açıklamasını şöyle yapmıştır: “*Şekil, konu, muhteva ve işlevleri bakımından sınırları tam ve kesin olarak çizilememiş halk edebiyatı ürünleridir tekerlemeler. Bunun en önemli sebebi tekerlemelerin daha çok bilmece, aşık şiiri, masal, ninni, oyun, halk hikâyesi, halk tiyatrosu gibi pek çok halk edebiyatı ve folklor türünün içinde yer almaları olsa gerektir. Ancak başka hangi türle ilişkili olursa olsun yine de tekerlemeleri farklı kılan şekil, muhteva ve anlatım özelliklerinin var olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca diğer türlerden tamamen bağımsız olan tekerlemeler de vardır. Tekerleme türü daha ziyade çocuk folkloru ürünlerinde göze çarpar. Tekerlemelerin anlatımlarındaki çocuksu üslup da bunun bir yansımasıdır.*” (Duymaz, 2002, 9).

Duymaz ayrıca, tekerlemelerin, bugün kökenlerini oluşturan ortamdan ve fonksiyondan uzaklaştıkları için sadece anlamsız sözler yumağı olarak kaldıklarını belirtmiştir (Duymaz, 2002, 13).

P. Naili Boratav ise tekerlemelerin, şaşırtma, eğlendirme ve keyiflendirmenin yanında masal, halk hikâyesi gibi anlatı türlerinde dinleyiciyi anlatıya hazırlama, oyunlarda ebe seçimi, tarafların seçimi, doğa güçlerini harekete geçirme, doğa olaylarını kontrol altında tutma, özellikle de yanıtmaçlarda çocuğun dilini geliştirme gibi fonksiyonları olduğunu söylemiştir (Boratav, 1995, 135-137).

Sedat Sever'e göre tekerlemeler ritmi, ahengi ile çocukların dinleme becerisinden konuşma becerisine geçişinde önemli ve etkili bir role sahiptir. Masalların başında, "Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer top oynarken eski hamam içinde" diye bağlayan ve devam eden tekerlemeler, çocukları masal dinlemeye isteklendirir; onlara düş kurma güçlerini oynayabilecekleri bir ortam hazırlar (Sever, 2003, 141).

Alpaslan Okur'a göre de masal anlatan kişi, konuşma dilinin bütün rahatlığını ve renkliliğini kullanarak anlatımı daha ilginç ve zevkli bir hâle getirmelidir. Bunu yaparken de anlatımda birbiriyle kafiyeli kelimeler kullanmaya dikkat etmeli ve anlatımda şiirimsi bir üslup kullanılmalıdır. Çünkü düz biçimdeki anlatımlar çocukları sıkabilir. Kulağa hoş gelebilecek kelimelerin uyaklı bir biçimde söylenmesi, çocukların daha çok ilgisini çeker. Anlatıcı, çocukta bu ilgiyi çekebilmesi için çoğunlukla masalların başında, sonunda bazen de ortasında tekerlemelere başvurur (Okur, 2003, 91).

İncelenen masal metinlerinde giriş formellerinde bulunanlarla birlikte 11 tane tekerleme tespit edilmiştir. Bu tekerlemelerden bazıları masalların gelişme

bölümünde yer almaktadır. Böylece, masalı dinleyicinin belleğine nakşetme işi gerçekleşmektedir.

2.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE

Üvey ana duymazlıktan gelince, gelenlerden biri kalkıp açmış ki, ne görsün, adamdan azma, dişleri kazma; üç buçuk telli, kurbağa belli; kaş, göz dersen, görünmüyor sürmeden! (SP, 21).

- Pabucun teki havuza düşünce, ben de ötekini kaldırıp dereye attım!
- dere ne oldu?
- öküzün biri içti!
- öküz ne oldu?
- dağa kaçtı!
- dağ ne oldu?
- yandı bitti kül oldu! (SP, 21).

Zaman zaman içinde, kalbur zaman içinde; cinler cirit oynarken eski hamam içinde... Enteşeden menteşeden derken bir karpuzcu çıktı şu köşeden! Ay efendim, vay efendim; karpuzlar da karpuz mu ya, ne tartıya gelir, ne teraziye; ne arşına gelir, ne endazeye; doğrusu görülmüş gibi, görülecek gibi değil; üstü nakış nakış örülmüş ama, örülecek gibi değil! Baktım, bakakaldım; on para verdim, on tane aldım. Hani karpuz kesme ile yürek ferahlamaz derler; derler ama, bakalım, adımı güzel, tadı mı güzel, şu karpuzun deyip çıkardım bıçağımı, baltamı, nacağımı; ha kestim, ha kesiyorum; ha eştim, ha eşiyorum derken bıçaktır, bir kapak açmasın mı? Kapağı açarken elim de içine kaçmasın mı? Bak hele bir, elimi çıkarayım derken kendim de varıp içine düşüvermedim mi? Bir de gördüm ki, ne göreyim; bir yanı sazlık, samanlık, bir yanı tozluk, dumanlık. Bir yanında demirciler demir döver denginen;

bir yanında boyacılar boya boyar renginen; erenleri, derenleri! Gördün mü bir başıma gelenleri; ne duvarı var yıkılır; ne kapısı var çıkılır! Boşa koydum dolmadı, doluya koydum almadı; derken bir çoban ilişti gözüme ve lakin ne dönüp baktı yüzüme, ne kulak verdi sözüme! Sürüsünü kaybetmiş boru mu, bu! On yıldır arıyormuş kuru mu bu! Bu karpuzun içinde, iki dertli bir araya gelende; o başladı kavala, ben başladım mavala; inanmayın bu masala! (ÜT, 42).

Aldım ele, vurdum yere, veren Allah bir can vere, deyip alır elmayı, vurur yere; şehzade de elma gibi kızara bozara gelir meydana... (ÜT, 47).

“Koyun koyun, ak koyun; ben oynayamadım, sen oyna şu insan oğluna bir oyun!” diye (ÜT, 49).

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde; biz ne sağa baktık, ne sola; demir çarık, demir asa düştük yola. Var varanın, sür sürenin, baykuşu çoktur viranenin derken efendimin ağası, bir ayağımı baldıranlara basmayım mı kıyıdır diye... Kuru idim, ıslandım; sel beni neyler! ıslandım, kurudum yel beni neyler! Mangırım yok, pulum yok; el beni neyler! Dostu, düşmanı araladım, bedavadan bir kayık kiraladım. Fış fış kayıkçı; kış kış kayıkçı, kayıkçının küreği, akşama fincan böreği, sabaha bayram çöreği; yesem yesem doymasam, Kâbe'ye gitsem gelmesem, zezem ile yusalar, kına ile gömseler... Yok yok kayıkçı; evde benim etim var; bir yaramaz kedim var; kedim eti yerse, anam beni döverse, vay başıma, hay başıma; neler geldi, neler geçti şu talihsiz başıma... (HB, 71).

Zaman zaman içinde, kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde, nerde var, nerde yok bir sinek geldi, vızıldadı havaya; yağını süzdük üç yüz altmış tavaya, derisini sattık yüz binlerce liraya; kemiklerinden de bir köprü kurduk Çukurova'ya; vay ne köprü, bu köprü; kıldan ince, kılıçtan keskin! Ne dün ne demin;

bugüne bugün, iki adam geçti; biri zayıf, biri şişman; biri dost, biri düşman; geçen de pişman, geçmeyen de pişman; Sırat köprüsü mü desem, ecel köprüsü mü desem ne desem, doğru mu desem, yalan mı desem, ne desem? O yalan, bu yalan; minareyi çalıp da kılıfını hazırlayan... bu da mı yalan?

O yalan, bu yalan, fili yuttu bir yılan! Bu da mı yalan? O da yalan, bu da yalan, yalan oğlu yalan! Anan bu yalanla gitti baban... bu yalanla gitti anan... sen de bu yalanla oyalan da oyalan, seni gidi yağlı keçi, duvara bağlı keçi, yalan yuvası olmuş ağzının içi! (APÇSSK, 83).

A Cinler Ecinniler. Alın bebenizi, verin bebemizi... Alırsanız alın, verirsiniz verin; duyduk duymadık demeyin. Yaktım bir ateş, yanacak Aytaş, kül olacak dağ taş (APÇSSK, 88).

2.2. TÜRK MASALLARI – I

İncili çadır kurulu gördüm. Keten gömlek dürülü gördüm. Yâr yârinden ayrılmış, ah edip ağlar gördüm! (AKGS, 235).

2.3. TÜRK MASALLARI – II

Masal masal matitas... Kalaylandı bakır tas... Çukura düştü çıkamaz... Pır pır eder uçamaz. Var varanın, sür sürenin... Habersiz bağa girenin, hali yaman demişler... Masaldır bunun adı... Söylemekle çıkar tadı... Her kim dinlemezse bunu, hakkından gelsin kambur dadı... (ST, 53).

Bir varmış, bir yokmuş... Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde... Develer tellallık eder eski hamam içinde... Hamamcının tası yok. Külhancının baltası yok... Arap bacı hamama gider, koltuğunda bohçası yok... Handadır handa, yetmiş iki deli ile bir manda. Yedik, içtik, dişimizin dibi et yüzü görmedi... Bereket

versin hacı cambaza... Bize bir at verdi, dorudur diye... At bize bir tekme vurdu. Geri dur diye... Deniz ortasına vardık kıyıdır diye... Tophane g llesini cebimize doldurduk, darıdır diye... Kız kulesini belimize soktuk borudur diye... Tuttu bizi bir zaptiye, delidir diye... Attı tımarhaneye, bir gün, iki gün, üç gün... Tuttuk pirenin birisini, y zduk derisini, çadır kurduk Üsküdar'dan berisini... Masaldır bunun adı... Söylemekle çıkar tadı... Her kim ki dinlemezse, hakkından gelsin topal dadı... (LK, 82).

3. DEYİMLER

Gerçek anlamından az çok farklı bir anlam taşıyan, en az iki kelimededen kurulmuş kalıplaşmış söz, kelime topluluğu olarak tanımlanabilecek deyimler bir dilde önemli yer tutarlar. Bir dilde deyimlerin sayısının çokluğu dilin zenginliğini gösterir.

Ömer Asım Aksoy deyimleri, bir kavramı, bir durumu, ya çekici bir anlatımla ya da özel bir yapı içinde belirten ve çoğunun gerçek anlamlarından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözcük topluluğu ya da tümce olarak tanımlamıştır (Aksoy, 1993, 23).

TDK'de deyim maddesinde şu tanım verilmiştir: *Genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, ilgi çekici bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabir.*

Şükrü Elçin de deyimlerle ilgili şu görüşleri benimsemiştir: *“Deyimler (tabirler), asıl anlamlarından uzaklaşarak yeni kavramlar meydana getiren kalıplaşmış sözlerdir. İki veya daha çok kelimededen kurulu bir çeşit dil ifadesi olan bu sözler, duygu ve düşüncelerimizi, dikkati çekecek biçimde anlatan isim, sıfat, zarf, basit ve birleşik fiil görünüşlü gramer unsurlarıdır.”* (Elçin, 1998, 642).

Bu kısımda deyimler TDK'nin “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”nde bulunan, bulunmayan, yakın anlamlı olan ve iki deyimden birleşmesiyle oluşan deyimler olarak sınıflandırılmıştır.

3.1. TDK'NİN “ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ”NDE BULUNAN DEYİMLER

İncelenen masal metinlerinde bulunan deyimler, Türk Dil Kurumu'nun “Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü”ne bakıldı ve bu sözlükte yer alanlar aşağıda verildi.

3.1.1. Evvel Zaman İçinde

Toprağa düşmek (SP, 7).

Yüzü gülmek (SP, 7).

Kol kanat germek (SP, 7).

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak (SP, 7).

Gözüne diken olmak (SP, 7).

Dilinden anlamak (SP, 7).

Başını alıp gitmek (SP, 7).

Boynunu bükme (SP, 7).

Cancığer olmak (SP, 7).

Başından savmak (SP, 8).

Önüne katmak (SP, 8).

Dünya (dünyalar) birinin olmak (SP, 8).

Neye uğradığını bilememek (anlamamak, şaşırma) (SP, 8).

Kıyametler koparmak (SP, 8).

Yerinden fırlamak (SP, 8).

Peşine düşmek (gitmek) (SP, 8).

Kulağına inanmamak (SP, 9).

Dua almak (SP, 9).

Kızılca kıyamet kopmak (SP, 9).

Tepeden tırnağa süzmek (SP, 9).

Ağzı varmamak (SP, 10).

Yaygarayı basmak (SP, 10).

Yer yerinden oynamak (SP, 10).

Eşiğine yüz sürmek (SP, 10).

Donup kalmak (SP, 10).

Gözleri kararmak (SP, 10)

Yumruk indirmek (SP, 10).

Dile gelmek (SP, 10).

Dil uzatmak (SP, 10).

Estek köstek etmek (SP, 11).

Eline almak (SP, 11).

Yüzüne gözüne bulaştırmak (SP, 11).

Kan revan içinde kalmak (SP, 11).

(bir yere) kendini atmak (SP, 11).

Gözlerine inanmamak (SP, 11).

Kem küm etmek (SP, 12).

Ne gözle bakmak (SP, 12).

Başa gelmek (SP, 13).

Fırtına kopmak (SP, 13).

Yapmadığı kalmamak (SP, 13).

Derisini yüzmek (SP, 13).

Ağzından çıkanı kulağı duymamak (SP, 13).

İpe sapa gelmemek (SP, 13).

Laf atmak (SP, 13).

Yüreği parçalanmak (SP, 13).
Küplere binmek (SP, 13).
(birinin) üstüne yürümek (SP, 13).
Söz sahibi olmak (SP, 13).
Kısmeti kesilmek (SP, 13).
(birinin) ekmeğine yağ sürmek (SP, 13).
Yolunu tutmak (SP, 13).
Eline eteğine sarılmak (SP, 13).
Tüyüne dokunmamak (SP, 13).
Gözlerini kan bürümek (SP, 13).
Akıl vermek (SP, 14).
(birine) malum olmak (SP, 14).
Göze görünmek (SP, 14).
Başını vermek (SP, 14).
(birinin) kılına dokunmamak (SP, 14).
(birinin) ağzını bıçak açmamak (SP, 14).
İflahını kesmek (SP, 14).
Gününü gün etmek (SP, 14).
Giydirip kuşatmak (SP, 15).
Göz kulak olmak (SP, 15).
Ziyan olmak (SP, 15).
(birine) gözdağı vermek (SP, 15).
(birinin) yüreğine işlemek (SP, 15).
Kendini tutmak (SP, 15).
Eline düşmek (SP, 15).

Başına (...) gelmek (SP, 15).
(bir şey başka bir şeyi) mumla aratmak (SP, 15).
Gün görmemek (SP, 15).
Ah vah etmek (SP, 15).
Gözü gönlü açılmak (SP, 16).
Özenip bezenmek (SP, 16).
Saçı topuklarını dövmek (SP, 16).
Ağzı dili tutulmak (SP, 16).
(birinin) etrafında pervane olmak (SP, 16).
Süzüm süzüm süzölmek (SP, 17).
Yan yan bakmak (SP, 17).
Yüreğine su serpmek (SP, 17).
Adam yerine koymak (SP, 17).
Yüreği yağ bağlamak (SP, 17).
Bire bin katmak (SP, 18).
(... -masıyla ... -mesi) bir olmak (SP, 18).
Mana vermek (SP, 18).
Ağzı bir karış açık kalmak (SP, 18).
İki büklüm olmak (SP, 18).
Kulağına gelmek (SP, 18).
Göz ucuyla bakmak (SP, 18).
Yol kesmek (SP, 18).
Dağa kaldırmak (SP, 18).
Gözü üstünde kalmak (SP, 18).
Kapı kapı dolaşmak (SP, 19).

Yüreğine ateş düşmek (SP, 19).
Ateş bacayı sarmak (SP, 19).
Yanıp yakılmak (SP, 19).
Kılı kırk yarmak (SP, 19).
İnce eleyip sık dokumak (SP, 19).
Yer yarılıp yere (içine) girmek (SP, 19).
Aklı yatmak (SP, 19).
Ayağına geçirmek (SP, 20).
Kaşlarını çatmak (SP, 20).
Ayak diremek (SP, 20).
Parmağı ağzında kalmak (SP, 20).
Başına devlet kuşu konmak (SP, 20).
Foyası meydana çıkmak (SP, 21).
Kapıya dayanmak (SP, 21).
Telleyip pullamak (SP, 21).
Duymazlıktan gelmek (SP, 21).
Etekleri tutuşmak (SP, 21).
Önüne dikilmek (SP, 22).
Akan sular durmak (SP, 22).
Dolap çevirmek (SP, 22).
Sayıp dökmek (SP, 22).
Gözleri dolmak (SP, 22).
Kanıyla ödemek (SP, 23).
Bir yaşına daha girmek (SP, 23).
Muradına ermek (SP, 23).

Evvel Zaman İçinde, kalbur saman içinde (İY, 24).

Cinler cirit oynamak (İY, 24).

(bir şeyin) başını beklemek (İY, 24).

Bir dikili ağacı olmamak (İY, 24).

Karda yürüyüp izini belli etmemek (İY, 24).

Suya götürüp susuz getirmek (İY, 24).

Göçüp gitmek (İY, 24).

Kara kara düşünmek (İY, 24).

(birine) söz düşmemek (İY, 24).

Aklına yatmak (İY, 25).

Öne düşmek (İY, 25).

Yola düşmek (İY, 25).

Dere tepe düz gitmek (İY, 25).

Bana mısın dememek (İY, 25).

Eli değmek (İY, 25).

Gücü yetmek (İY, 25).

Yüzüstü bırakmak (İY, 25).

(birinin) tüyleri diken diken olmak (İY, 25).

(bir şey birinin) belini bükmek (İY, 25).

Gözü yolda olmak (İY, 25).

Hakkı ödenmemek (İY, 26).

Yüzüne gülmek (İY, 26).

Kaldırım çiğnemek (İY, 26).

Bir arpa boyu gitmek (İY, 26).

Kanına girmek (İY, 26).

Bir kolayını bulmak (İY, 27).
Ağızı süt kokmak (İY, 27).
Şeytana uymak (İY, 27).
Dönüp dolaşmak (İY, 27).
Göz kesilmek (İY, 27).
Kulak kesilmek (İY, 27).
Ne olduğunu bilememek (İY, 27).
Başı dönmek (İY, 27).
Yüreği bayılmak (İY, 27).
(bir yerde) gözünü açmak (İY, 27).
Kendini bir yerde bulmak (İY, 27).
Meydan okumak (İY, 27).
Elinden kurtulmak (İY, 28).
Fırsat bulmak (İY, 28).
El etmek (İY, 28).
Burnu (bile) kanamamak (İY, 28).
Gözlerini fal taşı gibi açmak (İY, 28).
(birinin) başına çorap örmek (İY, 28).
Yanına koymamak (İY, 28).
Sular kararmak (İY, 28).
(birinden, bir şeyden) ağızı yanmak (İY, 28).
Yaş tahtaya basmamak (İY, 28).
Kaş göz etmek (İY, 29).
Yerinde yellere esmek (İY, 29).
(bir işin, bir kimsenin) arkasına düşmek (İY, 29).

(bir yere) yolu düşmek (İY, 29).
Yolunu gözlemek (İY, 29).
(bir işte) parmağı olmak (İY,30).
(bir şeye) akıl sır ermemek (İY, 30).
Yem olmak (İY, 30).
(biri, birine deli divane olmak (İY, 30).
Yollara dökülmek (İY,30).
Güvendiği dağlara kar yağmak (İY, 30).
(bir yer zindan olmak (İY, 30).
Yasa bürünmek (İY, 30).
Alnından öpmek (İY, 30).
Kanı kaynamak (İY, 30).
Sırta kadem basmak (İY, 31).
Yerine koymak (İY, 31).
Baş göz etmek (İY, 31).
Buldukça bunmak (İY, 31).
Düşünüp taşınmak (İY, 31).
(bir şeyde) gözü olmak (İY, 31).
Öpüp başına koymak (İY, 31).
(birinin) kuyusunu kazmak (İY, 31).
Baş üstünde yeri olmak (İY, 31).
Su gibi akmak (İY, 32).
Dil dökmek (İY, 32).
(birine, bir şeye) pabuç bırakmamak (İY, 32).
Soluk soluğa kalmak (İY, 32).

Saman altından su yürütmek (İY, 33).

Tozu dumana katmak (İY, 34).

Göz koymak (İY, 34).

Gözüne uyku girmemek (İY, 34).

Baş belası olmak (İY, 34).

Gözleri kamaşmak (İY, 35).

Eli böğründe kalmak (İY, 35).

Ağzını aramak (İY, 35).

Gerdeğe girmek (İY, 35).

Ter dökmek (İY, 36).

(birine) diş bilemek (İY, 36).

Boynunu bükme (İY, 36).

Ölüp ölüp dirilmek (İY, 36).

Gözden kaybolmak (İY, 36).

Gözleri dönme (İY, 36).

Cin çarpmak (İY, 37).

Bıyık altından gülmek (İY, 37).

Başını alıp gitmek (İY, 37).

Göz kamaştırmak (İY, 37).

Dudak bükme (İY, 37).

Bir paralık etmek (İY, 37).

(birinin) gözüne girmek (İY, 37).

Kız vermek (İY, 37).

Korku düşmek (İY, 38).

(bir şeyin) başına geçmek (İY, 38).

Kulağına küpe olmak (İY, 38).
Gününü gün etmek (İY, 38).
Başını kaldıramamak (İY, 38).
(birini) yatak çekmek (İY, 38).
Sesi soluk çıkmamak (İY, 39).
Ağzı varmamak (İY, 39).
Bedduası tutmak (İY, 39).
Yoluna baş koymak (İY, 39).
Oyun oynamak (İY, 39).
Ettiğini çekmek (İY, 39).
Damarına çekmek (İY, 39).
Kısmet beklemek (İY, 40).
Göze girmek (İY, 40).
Aklına esmek (İY, 40).
Sele gitmek (İY, 40).
Haddini bilmek (İY, 41).
Ayağına dolaşmak (İY, 41).
Gönlünden kopmak (İY, 41).
Köşesine çekilmek (İY, 41).
stne titremek (T, 43).
Boy atmak (T, 43).
Kendini yiyip bitirmek (T, 43).
Akıl danışmak (T, 43).
Kılıçtan geçirmek (T, 44).
Tadı damağında kalmak (T, 44).

Gün doğmak (ÜT, 44).
(bir şeyin) derdine düşmek (ÜT, 44).
Korktuğuna uğramak (ÜT, 45).
Dediği çıkmak (ÜT, 45).
El ayak çekilmek (ÜT, 45).
Koku almak (ÜT, 46).
Burnunun direği kırılmak (ÜT, 46).
Bildiğini okumak (ÜT, 46).
Canına kıymak (ÜT, 46).
Şöyle bir bakmak (ÜT, 46).
Ağız değiştirmek (ÜT, 46).
Yüreğine su serpmek (ÜT, 46).
Kızarıp bozarmak (ÜT, 47).
Meydana gelmek (ÜT, 47).
Eceline susamak (ÜT, 47).
(bir yola) baş koymak (ÜT, 47).
Yele vermek (ÜT, 47).
Sele vermek (ÜT, 47).
Ateş bacayı sarmak (ÜT, 47).
Narına yanmak (ÜT, 48).
Kuş uçurmamak (ÜT, 48).
Kıyamet kopmak (ÜT, 48).
Kendine gelmek (ÜT, 49).
Nefes nefese kalmak (ÜT, 49).
Elde avuçta (bir şey) kalmamak (ÜT, 49).

Boşa çıkarmak (ÜT, 49).
Nara basmak (ÜT, 49).
Adını ağzına almamak (ÜT, 49).
Dili varmak (ÜT, 49).
Yabana atmak (ÜT, 50).
Umudunu kesmek (ÜT, 50).
Yüzsuyu dökmek (ÜT, 50).
(birinin) kılına dokunmamak (ÜT, 50).
İnsafa gelmek (ÜT, 50).
Kemlik etmek (ÜT, 50).
Yakasına yapışmak (ÜT, 50).
Başı darda kalmak (ÜT, 51).
Ayaklar altına almak (ÜT, 51).
Başını taştan taşa vurmak (ÜT, 51).
Dili damağı kurumak (ÜT, 51).
Canına yetmek (ÜT, 51).
Bağrına taş basmak (ÜT, 51).
Lafı uzatmak (ÜT, 52).
Günaha girmek (ÜT, 52).
Başını ağrıtmak (ÜT, 52).
Aklı başına gelmek (ÜT, 52).
El sürmemek (ÜT, 52).
Eli varmamak (ÜT, 52).
(...) demeye kalmamak (ÜT, 52).
Gözü gönlü açılmak (ÜT, 53).

Gözünde tütme (ÜT, 53).
Derdine derman olmak (ÜT, 53).
Kendini tutamamak (ÜT, 54).
Eli ayağı tutmak (ÜT, 55).
Gönlü kalmak (ÜT, 55).
Söze başlamak (ÜT, 55).
Gözü değmek (ÜT, 55).
Kuruntuya kapılmak (ÜT, 55).
Turnayı gözünden vurmak (ÜT, 56).
Ağzı kulaklarına varmak (ÜT, 56).
Dörtnala kaldırmak (ÜT, 56).
Hayra yormak (ÜT, 57).
İçinden kan gitmek (ÜT, 57).
Bozuntuya vermemek (ÜT, 57).
Giyinip kuşanmak (ÜT, 57).
Mürüvvetini görmek (ÜT, 57).
Dillere destan olmak (ÜT, 57).
(birinin) yüzünü güldürmek (ÜT, 57).
Kulağına gitmek (ÜT, 57).
Avucunun içine almak (ÜT, 58).
Başına yıkmak (ÜT, 58).
El bağlamak (ÜT, 58).
Kanına girmek (ÜT, 58).
Tuzak kurmak (ÜT, 58).
Nazar değmek (ÜT, 58).

Yatağa düşmek (ÜT, 58).
Yemeden içmeden kesilmek (ÜT, 58).
Göz etmek (ÜT, 58).
Kesenin ağzını açmak (ÜT, 58).
Cebini doldurmak (ÜT, 58).
Ayak sürümek (ÜT, 58).
İflah olmamak (ÜT, 58).
Bir dediği iki olmamak (ÜT, 58).
Bir taşla iki kuş vurmak (ÜT, 58).
Ateşe vermek (ÜT, 59).
Gününü görmek (ÜT, 59).
Kulp takmak (ÜT, 59).
Kara sürmek (ÜT, 59).
Avuç açmak (ÜT, 60).
Pişmanlık duymak (ÜT, 60).
Gözünün önüne gelmek (ÜT, 60).
(birini) işe koşmak (ÜT, 60).
Silip süpürmek (ÜT, 60).
Canı çekmek (ÜT, 60).
Meraka düşmek (ÜT, 60).
Gözüne uyku girmemek (ÜT, 60).
Eli harama uzanmak (ÜT, 60).
El etmek (ÜT, 60).
Aklını başına toplamak (ÜT, 61).
Sabrı tükenmek (ÜT, 61).

Karıncayı bile incitmemek (ÜT, 61).
Bağrına basmak (ÜT, 61).
Kabuğuna çekilmek (ÜT, 61).
Gün saymak (ÜT, 61).
(birinin) başına çorap örmek (ÜT, 61).
Yakasını kurtarmak (ÜT, 62).
Akıl etmek (ÜT, 62).
İple çekmek (ÜT, 62).
Kulak kesilmek (ÜT, 62).
Kulağının ardına atmak (ÜT, 62).
Hanya'yı Konya'yı anlamak (ÜT, 62).
Dünya gözü ile görmek (ÜT, 62).
(birinin) bir dediğini iki etmemek (ÜT, 62).
İpe un sermek (ÜT, 62).
Karalar giymek (ÜT, 62).
Dünyayı zindan etmek (ÜT, 63).
Üstün tutmak (SB, 64).
Kırk dereeden su getirmek (SB, 64).
Gözden düşmek (SB, 64).
Baş başa vermek (SB, 64).
Dert yanmak (SB, 65).
Üstüne yürümek (SB, 65).
Elinden gelmek (SB, 65).
(bir yer) zindan olmak (SB, 65).
Güvendiği dağlara kar yağmak (SB, 65).

Dil ağız vermemek (SB, 65).
Yaş dökmek (SB, 65).
Yüreği dayanmamak (SB, 65).
(birine) kollarını açmak (SB, 65).
Gün batmak (SB, 66).
Sular kararmak (SB, 66).
Ete kemiğe bürünmek (SB, 66).
Ortalık ağarmak (SB, 66).
(bir şeyin, bir kimsenin) etrafını almak (SB, 66).
Sayıp dökmek (SB, 66).
Şafak sökmek (SB, 66).
Mesken tutmak (SB, 66).
Yardan atmak (SB, 66).
Canına minnet olmak (SB, 66).
(bir yere) kendini atmak (SB, 66).
Dil dökmek (SB, 67).
Süzüm süzüm süzölmek (SB, 67).
Büyü bozulmak (SB, 67).
İnsan içine çıkmak (SB, 67).
Dünya kelamı etmek (SB, 67).
Bismillah demek (SB, 67).
Haberi olmak (SB, 68).
Garibine gitmek (SB, 68).
Rüyası çıkmak (SB, 68).
Gözaltına almak (SB, 68).

Üstüne toz kondurmamak (SB, 69).

Fırsat kollamak (SB, 69).

Sorgu suale çekmek (SB, 69).

(birinin) gözünün yaşına bakmamak (SB, 69).

Ses çıkmamak (SB, 69).

(birinin) parmağı ağzında kalmak (SB, 69).

Boynu kıldan ince olmak (SB, 70).

(birine) yük olmak (HB, 71).

Kendi yağıyla kavrulmak (HB, 71).

(bir şeyde) gözü olmamak (HB, 72).

Adak adamak (HB, 72).

El atmak (HB, 72).

Bahtına küsmek (HB, 72).

(birinin) ekmeğine yağ sürmek (HB, 72).

Kaşları çatılmak (HB, 73).

(bir şeyin) başını beklemek (HB, 74).

Saçını başını yolmak (HB, 74).

Diken diken olmak (HB, 75).

İnim inim inlemek (HB, 75).

Beti benzi solmak (HB, 75).

Beti benzi kül kesilmek (HB, 75).

Kan ağlamak (HB, 76).

(birinin veya bir şeyin) yüzü suyu hürmetine (HB, 77).

Kapıya dayanmak (HB, 78).

(birinin) öl dediği yerde ölmek, kal dediği yerde kalmak (HB, 78).

Yüzüne bakmaya kıyamamak (PE, 79).

Ocaklardan (evlerden) ırak olmak (PE, 79).

Dünya başına yıkılmak (PE, 79).

Kısmet çıkmak (PE, 79).

Tüyüne dokunmamak (PE, 79).

Yüzüne bakılmaz olmak (PE, 79).

Çekip çevirmek (PE, 79).

(bir yerden) ayağını kesmek (PE, 80).

Ağzını açmak (PE, 80).

Yanıp yakılmak (PE, 80).

Kaş yapayım derken göz çıkarmak (PE, 80).

Ağzına yüzüne bulaştırmak (PE, 80).

(birinin) yüzünü ağartmak (PE, 80).

Gece gündüz dememek (PE, 81).

Gözünü yummak (PE, 81).

Gözünü açmak (PE, 81).

Eline almak (PE, 82).

Cennete çevirmek (PE, 82).

(birinden, bir şeyden) ağız yanmak (APÇSSK, 83).

Etliye sütlüye karışmamak (APÇSSK, 83).

Geçinip gitmek (APÇSSK, 84).

On parmağında on hüner olmak (APÇSSK, 84).

Gözü üstünde kalmak (APÇSSK, 84).

(birini, bir şeyi) adam etmek (APÇSSK, 85).

Yüksekten uçmak (APÇSSK, 85).

Gözüne kestirmek (APÇSSK, 85).
Tuttuğunu koparmak (APÇSSK, 85).
Suya götürüp, susuz getirmek (APÇSSK, 85).
Hakkı olmak (APÇSSK, 85).
Yatıp kalkmak (APÇSSK, 86).
Aklını peynir ekmekle yemek (APÇSSK, 87).
Boş bırakmamak (APÇSSK, 87).
Şeytana pabucu ters giydirmek (APÇSSK, 87).
Gözünü ağartmak (APÇSSK, 87).
Yüzünü karartmak (APÇSSK, 87).
Beti bereketi kalmamak (APÇSSK, 87).
Kül olmak (APÇSSK, 88).
Yiyip içmek (APÇSSK, 88).
Okuyup üflemek (APÇSSK, 88).

3.1.2. Türk Masalları – I

Hayrete düşmek (PK, 25).
Söz kesmek (PK, 26).
Etekleri tutuşmak (PK, 27).
Aklına gelmek (PK, 27).
Yola çıkmak (PK, 27).
Meydana çıkmak (PK, 27).
İş görmek (PK, 29).
Kolları sıvamak (PK, 32).
Yola koyulmak (PK, 34).

Peşine düşmek (PK, 34).

Canı sıkılmak (PK, 34).

Üzerine yürümek (PK, 35).

Dili açılmak (PK, 35).

Hastalığa tutulmak (KA₁, 37).

İş tutmak (KA₁, 37).

Gözlerini kapamak (KA₁, 37).

Hatıra gelmemek (KA₁, 37).

Saygı göstermek (KA₁, 38).

Haber almak (KA₁, 38).

Yakasını kurtarmak (KA₁, 38).

(biri veya bir şey) ortadan kaybolmak (KA₁, 39).

İN cin top oynamak (KA₁, 39).

(birinin) hoşuna gitmek (KA₁, 41).

Yardıma koşmak (KA₁, 41).

İyi karşılamak (KA₁, 43).

Razı olmak (KA₁, 43).

Gözlerinden okumak (KA₁, 43).

Gelip çatmak (KA₁, 43).

Başına (...) gelmek (KA₁, 43).

Açık olmak (KA₁, 44).

Veda etmek (KA₁, 44).

Yol almak (KA₁, 44).

Dilinden anlamak (KA₁, 44).

Ömür geçirmek (KA₁, 45).

(birinden, bir şeyden) aşağı kalmamak (KA₁, 46).

Karşılık vermek (KA₁, 46).

Sırtı yere gelmemek (KA₁, 46).

Yola dūřmek (KA₁, 46).

Fark etmek (KA₁, 47).

Savaş amak (KA₁, 47).

Yenilgiye uğramak (KA₁, 47).

İzin almak (KA₁, 47).

Tozu dumana katmak (KA₁, 47).

Selam vermek (KA₁, 47).

Selam almak (KA₁, 47).

Karşısına dikilmek (KA₁, 48).

Yok etmek (KA₁, 48).

şaşırıp kalmak (KA₁, 48).

Göz gözü görmemek (KA₁, 48).

(birinin) işini bitirmek (KA₁, 49).

Önünü kesmek (KA₁, 49).

Kafasını uçurmak (KA₁, 49).

Söze karışmak (KA₁, 50).

Sözünü kesmek (KA₁, 50).

İdare etmek (KA₁, 50).

Ortaya ıkmak (KA₁, 51).

Yola koyulmak (KA₁, 52).

Gözlerine inanamamak (KA₁, 53).

Akıl erdirememek (KA₁, 53).

(bir şey) gözüne ilişmek (KA₁, 53).

Dikkat kesilmek (KA₁, 53).

Yerinden fırlamak (KA₁, 53).

Eline ayağına sarılmak (KA₁, 54).

Yeri göğü inletmek (KA₁, 55).

Yere sermek (KA₁, 55).

İş görmek (KA₁, 57).

İki büklüm olmak (KA₁, 57).

Başından geçmek (KA₁, 57).

Evirip çevirmek (KA₁, 58).

İçinde kaybolmak (KA₁, 59).

Söz dinlemek (KA₁, 59).

Meydana çıkmak (KA₁, 60).

Arkasından sürüklemek (KA₁, 60).

Ses çıkarmamak (KA₁, 60).

Şaşkına dönmek (KA₁, 61).

Yatağa düşmek (KA₁, 61).

Telaşa düşmek (KA₁, 61).

Karşı karşıya olmak (KA₁, 61).

Islık çalmak (KA₁, 61).

Yola koyulmak (KA₁, 61).

Yola çıkmak (KA₁, 62).

İçeriye dalmak (KA₁, 63).

Karar vermek (KA₁, 63).

Gözden kaybolmak (KA₁, 64).

Hazırlık yapmak (KA₁, 64).
Yol almak (KA₁, 64).
Yol gitmek (KA₁, 65).
Gözüne uyku girmemek (KA₁, 65).
Bayram yapmak (KA₁, 65).
Tahttan indirmek (KA₁, 65).
İnim inim inletmek (KA₁, 65).
Cezasını bulmak (KA₁, 65).
Dışarı atmak (KA₁, 65).
Yerine getirmek (PT, 66).
Kız istemek (PT, 67).
Ayağına geçirmek (PT, 67).
Kız vermek (PT, 67).
Söz kesmek (PT, 67).
Tekme vurmak (PT, 68).
Tekme yemek (PT, 68).
Gün ağarmak (PT, 68).
Katıla katıla gülmek (PT, 69).
Eline almak (PT, 70).
(bir şeye, bir kimseye) yazık olmak (PT, 71).
Yola çıkmak (PT, 72).
(birine) içinden gülmek (PT, 73).
Oyun yapmak (PT, 74).
Çaresiz kalmak (PT, 74).
Boynunu bükmek (PT, 75).

Dilini tutamamak (PT, 76).
Haber almak (PT, 76).
Razı etmek (PT, 76).
Söz vermek (PT, 76).
Uygun bulmak (KK₁, 78).
Kız vermek (KK₁, 78)
Yuva kurmak (KK₁, 79).
Gelip çatmak (KK₁, 79).
Bağırıp çağırmak (KK₁, 80).
Kalbi çarpmak (KK₁, 80).
Canı sıkılmak (KK₁, 80).
(bir şey) gözüne ilişmek (KK₁, 80).
Ağzı bir karış açık kalmak (KK₁, 81).
Temiz bir dayak atmak (KK₁, 81).
Göz gezdirmek (KK₁, 81).
Göz almak (KK₁, 82).
Göz kamaştırmak (KK₁, 82).
Bir köşeye çekilmek (KK₁, 82).
Seyre dalmak (KK₁, 82).
Gözünden uyku akmak (KK₁, 83).
Şimşek çakmak (KK₁, 83).
Yer yerinden oynamak (KK₁, 83).
Kendini dar atmak (KK₁, 83).
Başından geçmek (KK₁, 83).
Söz etmek (KK₁, 84).

Dayak atmak (KK₁, 85).

Peşini bırakmamak (KK₁, 85).

Neşe uğradığını anlamamak (KK₁, 86).

Uykuyu bastırmak (KK₁, 86).

Uykuya dalmak (KK₁, 86).

Haberli olmak (KK₁, 87).

Kıyametler koparmak (KK₁, 87).

Yolunu değiştirmek (KK₁, 87).

Parmağı ağızda kalmak (KK₁, 88).

Hoşuna gitmek (KK₁, 88).

İştaha gelmek (KK₁, 89).

Uykusu gelmek (KK₁, 90).

(birini) koynuna almak (KK₁, 90).

Hizmet görmek (KK₁, 91).

(...) gibi yapmak (KK₁, 91).

Yok olmak (KK₁, 92).

Dili açılmak (KK₁, 93).

Ziyafet vermek (KK₁, 93).

Yerine getirmek (KK₁, 93).

Ses seda çıkmamak (KK₁, 94).

Haber almak (KK₁, 94).

Hatırını sormak (KK₁, 94).

Ağız açık kalmak (KK₁, 94).

Kendini toplamak (KK₁, 94).

Giyinip kuşanmak (KK₁, 95).

Yol göstermek (KK₁, 96).
Şundan bundan konuşmak (KK₁, 96).
El çırpma (KK₁, 96).
Yerlere kadar eğilmek (KK₁, 96).
Ayağa kalkma (KK₁, 96).
Buyur etmek (KK₁, 96).
Bir hâl olmak (KK₁, 98).
Rahata kavuşmak (KK₁, 99).
Gözden kaybolma (KK₁, 100).
Oh çekmek (KK₁, 100).
Farkında olmak (KK₁, 100).
Yakasını bırakmamak (KK₁, 100).
Hoşbeş etmek (KK₁, 101).
Dillere destan olmak (KK₁, 101).
Dünyaya gelme (KO₁, 102).
İş (birine) kalmak (KO₁, 102).
Eli ayağı titremek (KO₁, 102).
Gözleri kararmak (KO₁, 103).
Kendini kaybetme (KO₁, 103).
Kuvvetten düşme (KO₁, 103).
Uzak kalmak (KO₁, 103).
Gözünden kaçma (KO₁, 104).
Sırtını yere getirmek (KO₁, 104).
Saç sakal birbirine karışma (KO₁, 105).
Uslu oturma (KO₁, 106).

Arkasını bırakmak (KO₁, 107).
Yere yığılmak (KO₁, 108).
Diz çökmek (KO₁, 108).
Alnından öpmek (KO₁, 108).
Yakınlık göstermek (KO₁, 109).
Hakkı olmak (KO₁, 109).
Başında bulunmak (KO₁, 109).
Gözü arkada kalmak (KO₁, 109).
Zorunda kalmak (KO₁, 109).
İçi burkulmak (KO₁, 109).
Gözüne uyku girmemek (KO₁, 110).
Sözünü tutmak (KO₁, 110).
Adımını atmak (KO₁, 110).
Geri çekilmek (KO₁, 110).
Gözlerine inanmamak (KO₁, 110).
Meydana çıkmak (KO₁, 111).
Başını döndürmek (KO₁, 112).
Kendini alamamak (KO₁, 112).
Hatırına gelmek (KO₁, 112).
Ortaya atılmak (KO₁, 113).
Eli boş dönmek (KO₁, 113).
Kafasını uçurmak (KO₁, 113).
Serbest bırakmak (KO₁, 113).
Elinden kurtulmak (KO₁, 113).
Ayaklarına kapanmak (KO₁, 113).

Gözden kaybolmak (KO₁, 114).

Haber vermek (KO₁, 114).

Bir düşüncedir almak (KO₁, 114).

Serbest bırakmak (KO₁, 115).

Karşılık vermek (KO₁, 115).

Uygun görmek (KO₁, 116).

Oyun oynamak (KO₁, 116).

Kusur işlemek (KO₁, 116).

Canını cehenneme yollamak (KO₁, 116).

Mola vermek (KO₁, 116).

Gözlerini açmak (KO₁, 117).

Kusura bakmamak (KO₁, 118).

Gözü görmemek (KO₁, 118).

Haber salmak (KO₁, 118).

Haber vermek (KO₁, 118).

Boğazına dizilmek (KO₁, 119).

Hayran olmak (KO₁, 119).

Emanet etmek (KO₁, 120).

(birinin) kılına dokunmamak (KO₁, 120).

Yok etmek (KO₁, 120).

Yolu açık olmak (KO₁, 120).

Veda etmek (KO₁, 120).

(bir şeyin, bir kimsenin) etrafını almak (KO₁, 122).

Cebine indirmek (KO₁, 122).

Korku düşmek (KO₁, 123).

(birine) hak vermek (KO₁, 123).
Gözlerini kapamak (KO₁, 123).
Temizlik yapmak (KO₁, 125).
İş görmek (KO₁, 125).
Dayak yemek (KO₁, 125).
Sona ermek (KO₁, 125).
(birine) karşı gelmek (KO₁, 125).
Başını uçurmak (KO₁, 125).
Sevinç gözyaşları dökmek (KO₁, 125).
Yapmadığını bırakmamak (KO₁, 126).
Ortadan kaldırmak (KO₁, 126).
Alt etmek (KO₁, 127).
Aklı başına gelmek (KO₁, 127).
Gözden geçirmek (KO₁, 128).
Üzerine yürümek (KO₁, 128).
Kılıç çekmek (KO₁, 128).
Siper etmek (KO₁, 129).
Aklı başından gitmek (KO₁, 129).
Yüreği ağzına gelmek (KO₁, 129).
Dediği çıkmak (KO₁, 129).
Peşini bırakmamak (KO₁, 129).
Kendini göstermek (KO₁, 130).
Ant içmek (KO₁, 130).
Yüksekten atmak (KO₁, 130).
Fırsatı kaçırmak (KO₁, 130).

Ele geçirmek (KO₁, 131).
Şaşkına dönmek (KO₁, 131).
Peşine düşmek (KO₁, 132).
Üzerine çullanmak (KO₁, 133).
Yere sermek (KO₁, 133).
Canını bağışlamak (KO₁, 134).
Göz yummak (KO₁, 134).
Elinden kurtulmak (KO₁, 135).
Ağzı kulaklarına varmak (KO₁, 136).
Eline geçmek (KO₁, 136).
Elinden almak (KO₁, 138).
Örnek olmak (KO₁, 138).
(...) durumuna düşmek (KO₁, 139).
Kendini toplamak (BGBG, 140).
Kız istemek (BGBG, 140).
Evde kalmak (BGBG, 141).
Razı olmak (BGBG, 141).
Kız vermek (BGBG, 141).
Müjde vermek (BGBG, 141).
Fırsat aramak (BGBG, 141).
Canı yanmak (BGBG, 142).
Sesini çıkarmamak (BGBG, 142).
Uygun bulmak (BGBG, 143).
Yanına almak (BGBG, 144).
Göze çarpmak (BGBG, 146).

Kendi haline bırakmak (BGBG, 147).

Çocuk gibi sevinmek (BGBG, 148).

Yolunu tutmak (BGBG, 148).

Cezasını çekmek (BGBG, 148).

Gözden kaybolmak (AB, 150).

Düşünüp taşınmak (AB, 150).

Dert anlatmak (AB, 150).

Elde etmek (AB, 151).

Söze karışmak (AB, 151).

Duasını almak (AB, 151).

Yol almak (AB, 152).

Para yemek (AB, 153).

Selam vermek (AB, 153).

Ele geçirmek (AB, 153).

Söz vermek (AB, 154).

Ayağa kalkmak (AB, 154).

(birinin) sırtını sıvazlamak (AB, 154).

Yolu açık olmak (AB, 154).

Açlıktan ölmek (AB, 155).

Yeri göğü inletmek (AB, 156).

Tozu dumana katmak (AB, 156).

Yere yığılmak (AB, 157).

Yol vermek (AB, 157).

Fark etmek (AB, 160).

Kuvvetten düşmek (AB, 160).

Yolunu gözlemek (AB, 161).
Kendini göstermek (AB, 162).
Derisini yüzmek (AB, 163).
Ele geçirmek (AB, 164).
Geri dönmek (AB, 165).
Cankulağı ile dinlemek (AB, 165).
Sözünü tutmak (AB, 165).
Ağız dili kurumak (AB, 166).
Dile gelmek (AB, 167).
Soluk soluğa kalmak (AB, 168).
Kendini dışarı atmak (AB, 168).
Ayağına dolanmak (AB, 169).
Gönlünü almak (AB, 169).
Kökü kurumak (AB, 169).
Dünya yüzü görmemek (AB, 170).
Gözden kaybolmak (AB, 173).
Sesini çıkarmamak (AB, 174).
Ne olduğunu bilememek (AB, 175).
Şaşkına dönmek (AB, 175).
Çılgılık atmak (AB, 177).
Bir kolayını bulmak (AB, 178).
Ümidini kesmek (AB, 179).
Şaşırtıp kalmak (AB, 179).
(birine) uşaklık etmek (AB, 180).
Yatağa düşmek (AB, 180).

Lüzum görmemek (AB, 183).
Yakıp yıkmak (AB, 184).
Başına geçirmek (AB, 184).
Hayatını kazanmak (AB, 191).
İleri sürmek (AB, 191).
Mükâfatını görmek (AB, 191).
Vakit geçirmek (BH, 192).
İçi sıkılmak (BH, 192).
(biri) hava almak (BH, 192).
Gözü (bir şeye) takılmak (BH, 193).
Seyre dalmak (BH, 193).
Kendinden geçmek (BH, 193).
Gelin gibi süzülme (BH, 194).
Gözden geçirmek (BH, 195).
İyi etmek (BH, 196).
Aklına bir şey gelmek (BH, 196).
Dert anlatmak (BH, 196).
Razı etmek (BH, 197).
Peşine takılmak (BH, 198).
Ucu bucağı görünmemek (BH, 198).
Başını döndürmek (BH, 199).
Küçük dilini yutmak (BH, 201).
Sözünde durmak (BH, 202).
Geziye çıkmak (BH, 202).
Gözden kaybetmek (BH, 202).

Kalbi çarpmak (BH, 203).

Fenalık geçirmek (BH, 203).

Bir hâl olmak (BH, 204).

(birinin) kılığına girmek (BH, 204).

Gözleri kamaşmak (BH, 205).

(birinden veya bir şeyden) cesaret almak (BH, 205).

Ağzı bir karış açık kalmak (BH, 205).

İçini çekmek (BH, 207).

Kabahat işlemek (BH, 207).

Önüne bakmak (BH, 207).

Ayak basmamak (BH, 207).

Kendine kıymak (BH, 207).

Canı sıkılmak (BH, 208).

İçeriye almak (BH, 209).

(bir şeyin) çaresine bakmak (BH, 209).

Sözünü kesmek (BH, 209).

Boynunu bükmek (BH, 210).

(birinin) koluna girmek (BH, 211).

Mışıl mışıl uyumak (BH, 211).

Hatırını sormak (BH, 212).

Kulaklarına inanmamak (BH, 212).

Gözden geçirmek (BH, 215).

Fenalık geçirmek (BH, 215).

(birinin veya bir şeyin) hasretini çekmek (BH, 215).

Feda etmek (BH, 216).

Yola çıkmak (BH, 218).

Yolunu gözlemek (BH, 219).

Selam durmak (BH, 220).

Sevinç gözyaşı dökmek (BH, 220).

İçi titremek (BH, 220).

Elini sıcak sudan soğuk suya sokmamak (BH, 221).

Büzülüp kalmak (KA₂, 224).

Dili tutulmak (KA₂, 224).

İki büklüm olmak (KA₂, 224).

Kafasını kaldırmamak (KA₂, 224).

Sabahı etmek (KA₂, 225).

Kolları sıvamak (KA₂, 225).

Şöyle bir bakmak (KA₂, 226).

Aklı başından gitmek (KA₂, 228).

Bir düşüncedir almak (KA₂, 228).

Yüzü gülmek (KA₂, 228).

Gözden kaybolmak (KA₂, 229).

Hayretler içinde kalmak (KA₂, 229).

Kendini avutmak (AKGS, 231).

(...) gibi yapmak (AKGS, 232).

Gözüne uyku girmemek (AKGS, 232).

Israr etmek (AKGS, 233).

Uykusu gelmek (AKGS, 234).

Kusur etmek (AKGS, 234).

Baygınlık geçirmek (AKGS, 235).

Aklı başına gelmek (AKGS, 235).

Ses çıkarmamak (AKGS, 235).

Düşünceye dalmak (AKGS, 236).

3.1.3. Türk Masalları – II

Ayak diremek (KO₂, 6).

Arayı açmak (KO₂, 6).

Söze başlamak (KO₂, 7).

Nöbet beklemek (KO₂, 7).

Kulak kabartmak (KO₂, 8).

Kendini toplamak (KO₂, 8).

Uykuya dalmak (KO₂, 9).

Mecali kalmamak (KO₂, 9).

Başa çıkmak (KO₂, 9).

Yok etmek (KO₂, 9).

Hile yapmak (KO₂, 10).

Gözden geçirmek (KO₂, 10).

Tuzak kurmak (KO₂, 10).

Hoşbeş etmek (KO₂, 11).

Hayretler içinde kalmak (KO₂, 11).

Davet etmek (KO₂, 12).

Yiyip içmek (KO₂, 12).

Ziyafet vermek (KO₂, 12).

Muradına ermek (KO₂, 12).

Can beslemek (GK, 13).

Söz kesmek (GK, 14).
Haklı bulmak (GK, 15).
Kendini düşünmek (GK, 15).
(bir şeyde) gözü olmamak (GK, 16).
Sürüden ayrılmak (GK, 17).
Uğur getirmek (GK, 17).
Bağrına basmak (GK, 17).
Güçlük çekmek (GK, 17).
Sözünü geri almak (GK, 18).
Yola düşmek (GK, 19).
Çekidüzen vermek (GK, 19).
Elden kaçırmak (GK, 20).
Siper almak (GK, 20).
Yere sermek (GK, 20).
Kanı ısınmak (GK, 20).
Sözünü tutmak (GK, 23).
Sağ kalmak (GK, 25).
Söz vermek (GK, 25).
Saygı göstermek (GK, 25).
Taş kesilmek (GK, 27).
Hayran kalmak (GK, 27).
Ayaklarına kapanmak (GK, 27).
Kusura bakmamak (GK, 27).
Akıl vermek (GK, 28).
Duymazlıktan gelmek (GK, 30).

Ortadan kaldırmak (GK, 31).
İçi sızlamak (GK, 31).
Yüreği parça parça olmak (GK, 31).
Sofra donatmak (GK, 32).
Kötülük yapmak (GK, 32).
Cezasını çekmek (GK, 33).
Kendine gelmek (GK, 33).
Kara kara düşünmek (AA, 34).
Yerine getirmek (AA, 34).
Yolunu bulmak (AA, 34).
Selam vermek (AA, 34).
Yüzüne bakmamak (AA, 35).
Kendini tutmak (AA, 36).
Başından savmak (AA, 36).
Tepesi atmak (AA, 36).
Şeytana uymak (AA, 36).
Elinden bir kaza çıkmak (AA, 36).
Kulağı ağır işitmek (AA, 36).
Boynunu vurmak (AA, 38).
Akıl vermek (AA, 38).
Kem küm etmek (AA, 39).
Nefes almak (R, 41).
Fırsatı kaçırmak (R, 42).
Gözden kaybetmek (R, 43).
Yolunu tutmak (R, 44).

Doğru bulmak (R, 44).
Alev almak (R, 45).
Kül olmak (R, 45).
İçi kan ağlamak (R, 45).
İş görmek (R, 45).
Yola düşmek (R, 45).
Düven sürmek (R, 45).
Geçit vermek (R, 46).
Gözden uzaklaşmak (R, 46).
Hizmet görmek (R, 47).
Aç kalmak (R, 47).
İç çekmek (R, 47).
Aklına sığdırmak (R, 48).
(bir şey) gözüne ilişmek (R, 48).
Açlıktan ölmek (R, 48).
(bir şeye) elini sürmemek (R, 48).
Nöbet beklemek (R, 50).
Vakit geçirmek (R, 50).
Gözleri yaşarmak (R, 51).
Teselli etmek (R, 51).
Göze almak (R, 51).
Yerinden fırlamak (R, 51).
Yok olmak (ST, 53).
Yer yarılıp içine girmek (ST, 53).
Tadına doyum olmamak (ST, 54).

Gönlü kalmak (ST, 54).
Hayır dememek (ST, 54).
Uyku bastırmak (ST, 54).
Yüreği hoptamak (ST, 54).
Aklı başından gitmek (ST, 54).
Aklına gelmek (ST, 55).
Dile gelmek (ST, 56).
Derdini dökmek (ST, 56).
Aklından çıkmak (ST, 58).
(bir şeye) merak sarmak (ST, 58).
Hava almak (ST, 60).
Kendinden geçmek (ST, 61).
Gönlü kaymak (ST, 61).
Kendini alamamak (ST, 61).
Aklı başına gelmek (ST, 61).
Yerinde bulmak (ST, 62).
Söz dinlemek (ST, 62).
Dayak atmak (ST, 62).
Meydan vermemek (ST, 62).
(bir şeye) hayat vermek (ST, 63).
El çırpamak (ST, 63).
Tir tir titremek (ST, 64).
İçi gitmek (ST, 66).
Yüreğine su serpmek (ST, 66).
Başı dönmek (ST, 67).

Yerlere kadar eğilmek (ST, 67).
Hayrete düşmek (ST, 68).
Eli varmamak (ST, 68).
Baygınlık geçirmek (ST, 70).
İmdatına yetişmek (ST, 70).
Söz dinlemek (ST, 70).
Sarmaş dolaş olmak (ST, 71).
Surat asmak (KK₂, 75).
Akıl etmek (KK₂, 76).
Dili tutulmak (KK₂, 77).
Gece gündüz dememek (KK₂, 77).
Dört gözle beklemek (KK₂, 77).
Hakkından gelmek (LK, 82).
Duasını almak (LK, 82).
Bir düşüncedir almak (LK, 83).
Meraktan çatlama (LK, 83).
Farkına varmak (LK, 85).
(birinin) gönlünü hoş etmek (LK, 86).
(birinin) işi rast gitmek (LK, 86).
(birine) hak vermek (LK, 90).
(birinin) hatırı için (LK, 92).
Zorunda kalmak (LK, 93).
Kollarını sıvamak (LK, 94).
Kaşlarını çatmak (T, 99).
Kendini tutamamak (T, 99).

Yabancıyı olmamak (T, 101).
Kıyamet koparmak (T, 103).
Eline almak (T, 103).
Kendine gelmek (T, 105).
Saymakla bitmek (KH, 106).
Dillere destan olmak (KH, 106).
(birini) haraca kesmek (KH, 106).
Bir kolayını bulmak (KH, 106).
Ateş püskürmek (KH, 106).
Gönlü razı olmamak (KH, 107).
Söze başlamak (KH, 109).
Ah çekmek (KH, 110).
İçi yanmak (KH, 112).
Gönlünü almak (KH, 112).
Elinden kurtulmak (KH, 114).
Şaka yapmak (KH, 115).
Kusura bakmamak (KH, 116).
Nikâh kıymak (KH, 120).
İçini çekmek (KH, 121).
Kuş uçurmamak (KH,122).
İçi rahat etmek (KH, 122).
Hatırına getirmek (KH, 122).
Önüne düşmek (KH, 123).
Sıkıntı çekmek (D, 127).
Hayatını kazanmak (D, 127).

Fıkır fıkır kaynamak (D, 130).
Uyku çekmek (D, 133).
Dereden, tepeden konuşmak (D, 134).
Lazım olmak (D, 135).
Yerinde duramamak (D, 136).
(bir şeyin) arkası gelmek (D, 138).
Canını vermek (D, 138).
Yabancı gelmek (D, 140).
Göz gezdirmek (D, 142).
Gözleri açılmak (D, 142).
Ödü kopmak (D, 143).
Tabana kuvvet kaçmak (D, 143).
Yolunu değiştirmek (D, 143).
Göze almak (KACO, 145).
Geniş bir nefes almak (KACO, 146).
Yerine geçmek (KACO, 147).
Pazarlığa girişmek (KACO, 150).
Kucağına düşmek (KACO, 151).
Sözünde durmak (KACO, 152).
(birini) karşısına almak (KACO, 154).
Bir olmak (KACO, 156).
Çift sürmek (KACO, 156).
Oyun yapmak (HİK, 159).
Giyinip kuşanmak (HİK, 159).
Eli ayağı tutmamak (HİK, 160).

Haber salmak (HİK, 160).

Düşünüp taşınmak (HİK, 162).

Aklı başından gitmek (HİK, 162).

Canını almak (HİK, 165).

Üzerine yürümek (HİK, 165).

Serbest bırakmak (HİK, 165).

3.2. TDK’NİN “ATASÖZLERİ VE DEYİMLER SÖZLÜĞÜ”NDE BULUNMAYAN DEYİMLER

3.2.1. Evvel Zaman İçinde

Benzine kül elenmek (SP, 7).

Toprağı kurumamak (SP, 7).

(birinin) eline bırakmak (SP, 7).

Yüke koşmak (SP, 7).

Yokuşa yormak (SP, 7).

Çekilir kahır olmamak (SP, 7).

Dağ olsa dayanmamak (SP, 7).

Halinden anlamak (SP, 7).

Yüreğini temiz tutmak (SP, 7).

Gözünde ümit çırası yanmak (SP, 7).

Eline varmak (SP, 8).

(kapıya) bir yere düşmek (SP, 8).

Kalbinden geçmek (SP, 9).

Kendi başını kayırmak (SP, 9).

İki eli yanına düşmek (SP, 9).

Bir güne bir gün gülmemek (SP, 9).

Ah ü zara başlamak (SP, 9).

Kapıya bastırmamak (ayak bastırmamak) (SP, 10).

Şekli, şemaii değişmek (SP, 10).

Tuz ekmek haini olmak (SP, 10).

Kara sürmek (SP, 10).
Adını on paralık etmek (SP, 10).
Yeri olmamak (SP, 10).
Yoldan çıkarmak (SP, 10).
Yaylım ateşine tutulmak (SP, 10).
Yüzünden nur akmak (SP, 10).
Dilini ısırarak (SP, 11).
Güzelliği kan etmek (SP, 11).
Kendi kendine söylenmek (SP, 11).
Sağına, soluna geçmek (SP, 11).
Yüzünden melanet akmak (SP, 12).
Damarı çekilmek (SP, 12).
Tırnak çalmak (SP, 12).
Dimyat'a pirince giderken evdeki bulgurdan olmak (SP, 12).
(bir şey) başını yemek (SP, 13).
Birine kıymak (SP, 13).
Huzura çıkmak (SP, 13).
Süyüm süyüm ağlamak (SP, 14).
(bir yer) dolup boşalmak (SP, 15).
Başını uzatmak (SP, 15).
Bir söyleyip iki dökmek (SP, 15).
İğneli laf etmek (SP, 15).
Kıskançlık dişleri etine işlemek (SP, 15).
Baktıkça bakmak (SP, 16).
Kuruyup kalmak (SP, 16).

Gözleri güzel görmek (SP, 16).
Giyinip düzenmek (SP, 16).
Gözleri kan üstüne kan etmek (SP, 16).
Üstünü başını değiştirmek (SP, 17).
Kel Fatma gibi kabarmak (SP, 17).
Hasedinden çatlama (SP, 17).
Yedi yerden eteklenerek uğurlanmak (SP, 17).
Ömrü, günü artmak (SP, 17).
Sevip okşamak (SP, 18).
Atıp eğirmek (SP, 18).
Gülmemek için dilini dudağını ısırma (SP, 18).
Yalan üstüne yalan dizmek (SP, 18).
Haberini öteki yüzden vermek (SP, 18).
Görölmüş gibi, görülecek gibi olmamak (SP, 18).
Yeri yalaya yalaya gelmek (SP, 18).
Kurda kuşa yem olmak (SP, 18).
Dağı taşı taramak (SP, 19).
(her yeri) adım adım aramak (SP, 19).
Başı yerde olmak (SP, 19).
Elek, felek etmek (SP, 19).
Aşında olmak (SP, 19).
Ocağının başında olmak (SP, 19).
Toy, düğün etmek (SP, 19).
Teli pulu dökölmek (SP, 20).
Burnu dibinden düşmek (SP, 20).

Ele güne çıkarılmak (SP, 20).

Kılı kıldan ayırmamak (SP, 20).

Çöplükte bitmek (SP, 20).

Gül bitmek (SP, 20).

Tıpa tıp gelmek (SP, 20).

Başı büyük (ağa) olmak (SP, 20).

Ağzından bir harf çekip alamamak (SP, 20).

Kaşından, gözünden okumak (SP, 20).

Allah yüzüne bakmak (SP, 20).

Karnı götürmemek (SP, 21).

Burnunun üstünü görememek (SP, 21).

Gözü bağlanmak (SP, 21).

Yalan üstüne yalan tekerleyip yuvarlamak (SP, 22).

Gözleri küllenmek (SP, 22).

Örtbas etmek (SP, 22).

Ölüm teri dökmek (SP, 22).

Ağız dilden söz açmak (SP, 22).

(birinin) elinden çekmek (SP, 22).

Başı öne düşmek (SP, 22).

Üvey ana eline düşmek (SP, 23).

Allah'a havale etmek (SP, 23).

Selvi gibi süzülme (SP, 23).

(bir yere) kurulmak (SP, 23).

Sevinip seyran eylemek (SP, 23).

Donanıp devran eylemek (SP, 23).

Dişi haram lokma kesmemek (İY, 24).
Ağına bakmak (İY, 24).
Geçim derdine düşmek (İY, 24).
Emeği ödememek (İY, 25).
Kısmetini başka yerde aramak (İY, 25).
Ağıyla kuş tutmak (İY, 25).
El bir etmek, dil bir etmek (İY, 25).
Arabaya koşulmak (İY, 25).
(bir yere) yetmek (İY, 25).
Bir başından girip, öbür başından çıkmak (İY, 25).
Elinden geleni esirgememek (İY, 26).
İnsanlıktan nasibi olmamak (İY, 26).
Yol erkân bilmek (İY, 26).
Yoluna turab (toprak) olmak (İY, 26).
Ağız tadıyla yemek (İY, 26).
Kendi ayağıyla ölüme gitmek (İY, 26).
Keloğlanlığı ele almak (İY, 26).
(bir şeyin) ağızını yüzünü düzeltmek (İY, 26).
Mestân etmek (İY, 26).
Destân etmek (İY, 26).
Kanına aş yürüme (İY, 27).
Tembih üstüne tembih geçmek (İY, 28).
Homurdanıp durmak (İY, 28).
Kulağını ayırmamak (İY, 28).
Gözyaşı dökmek (İY, 28).

(alın yazısı) kara yazılmak (İY, 28).
Ecel aman vermemek (İY, 28).
Gövdeye indirmek (İY, 28).
Yüreğindeki korkuyu atmak (İY, 29).
İki taş arasında vakit bulmak (İY, 29).
Ayağıyla gelmek (İY, 29).
Gözüne uyku haram olmak (İY, 29).
Yayından fırlayan ok misali fırlamak (İY, 29).
Kalbinde kara olmamak (İY, 30).
(birinin) eteğinin ucunu görmemek (İY, 30).
Kara toprak gözlerini kapamak (İY, 30).
Korku yüreğine yapışmak (İY, 30).
Ferman yağdırmak (İY, 30).
Yeri göğü elek felek etmek (İY, 30).
Umut çırası sönmek (İY, 30).
Sevincinden ne yapacağını bilememek (İY, 30).
Başını önüne eğmek (İY, 31).
(birinin) sözüne uymak (İY, 31).
Yüzü kara çıkmak (İY, 31).
Dünyasını kendi eliyle yıkmak (İY, 31).
Nimete konmak (İY, 31).
Kısmetine (...) çıkmak (İY, 31).
Yüzüne bakmamak (İY, 32).
Göz görmedik, el değmedik olmak (İY, 32).
Bir buyruğuna bakmak (İY, 32).

Rüzgârın nereden estiğini anlamak (İY, 32).
Keloğlan yapılı olmak (İY, 32).
Yüzü yer etmek (İY, 33).
Allem kallem etmek (İY, 34).
Kalbinde (birisi) yatmak (İY, 35).
Diyeceği kalmamak (İY, 35).
Eli boş olmak (İY, 35).
Aman demek (İY, 36).
Tırnak sökmek (İY, 36).
Yüreğine korku yapışmak (İY, 36).
Uykuyu durağı yitirmek (İY, 36).
Kendi ayağıyla gelmek (İY, 36).
Bir kenara yazmak (İY, 36).
Başı boş olmamak (İY, 36).
Canına, kanına karışmak (İY, 36).
Boğazında kalmak (İY, 36).
Yüzünden, gözünden şeytanlık akmak (İY, 36).
Yanına, yöresine yaklaşmamak (İY, 37).
Ellerinden kurtarmak (İY, 37).
Olmuş olmak (İY, 37).
Ölüme sürmek (İY, 37).
Tamamına varmak (İY, 38).
Davul vurulmak (İY, 38).
Meydan kurmak (İY, 38).
Ahdini yerine getirmek (İY, 38).

Elini eteğini öpmek (İY, 38).
Bir gün gelmek (İY, 38).
Gözü götürmemek (İY, 38)
Korkuyu dalına kondurmamak (İY, 38).
Konuk indirip bindirmek (İY, 38).
Doğulmuş ete dönmek (İY, 38).
Taş kesilmek (ÜT, 48).
Huyunu suyunu bilmek (İY, 39).
Saklayacak yeri kalmamak (İY, 39).
Dili dolanmak (İY, 39).
Sakalını karıştırmak (İY, 39).
Çürüyüp gitmek (İY, 39).
Çarpılmışa dönmek (İY, 39).
Talihi olmak (İY, 40).
(...) üstüne musibet çökmek (İY, 40).
Çare bulmak (İY, 40).
Eğirip bükmek (İY, 40).
Enikonu düşünmek (İY, 40).
Önüne dökmek (İY, 40).
Tartıp terazilemek (İY, 40).
Yele gitmek (İY, 40).
Ahı mermeri delip geçmek (İY, 40).
Yapıp yakıştırmak (İY, 40).
Ötesini (...)ya bırakmak (İY, 40) .
Para pul olmak (İY, 41).

Bir çift laf etmek (İY, 41).

Feleğin aynasına bakmak (İY, 41).

Yağmur yağmadan sele gitmek (İY, 41)

Çizgiden dışarı çıkmamak (İY, 41).

Beylik vermek (İY, 41).

Hakkını istemek (İY, 41).

Esen yelden, uçan kuştan sakınmak (ÜT, 43).

Gözünden gözüne vermemek (ÜT, 43).

Dalından uçup gitmek (ÜT, 43).

Dünü günü yitirmek (ÜT, 43).

İçinden alıp vermek (ÜT, 43).

Baş üstünde dönüp dolanmak (ÜT, 43).

İki dudağı arasında olmak (ÜT, 43).

Derdi bir iken iki olmak (ÜT, 43).

Başına toplamak (ÜT, 43).

Baş belasından kurtulmak (ÜT, 44).

Taşıp dökülmek (ÜT, 44).

Ömrüne koymak (ÜT, 44).

Bir yere kurulmak (ÜT, 44).

Kününü küleğini doldurmak (ÜT, 44).

Elinden kaymak (ÜT, 44).

Kendini yitirmek (ÜT, 44).

Başka bir şey dememek (ÜT, 44).

Başından büyük laf söylemek (ÜT, 45).

Vay yandım etmek (ÜT, 45).

Duvarın kulağı olmak (ÜT, 45).
Ellerini dizlerine vurmak (ÜT, 45).
Yıldızı dönmek (ÜT, 45).
Hayıflanmaya başlamak (ÜT, 45).
Sonu iyi olmak (ÜT, 45).
Kanını iliğini sömürmek (ÜT, 45).
Kolunu kanadını kırmak (ÜT, 45).
Sabaha sağ çıkmak (ÜT, 46).
O değilden gelmek (ÜT, 46).
Dişinin dibinde kalmak (ÜT, 46).
Düş görmek (ÜT, 46).
Açgözlü olmak (ÜT, 46).
Yarasına dokunmak (ÜT, 47).
Yetimin ahına uğramak (ÜT, 47).
Yüreğinin başına ateş düşmek (ÜT, 47).
Yakıp yandırmak (ÜT, 47).
Uykuyu durağı yitirmek (ÜT, 47).
Ateşini söndürmek (ÜT, 47).
Dahasına karışmamak (ÜT, 47).
Ölüm bile döndürememek (ÜT, 47).
Attığı taş boşa çıkmamak (ÜT, 47).
Adama benzer yeri olmamak (ÜT, 48).
Uyuz uykusuna yatmak (ÜT, 48).
Dediğini harfi harfine yapmak (ÜT, 49).
İki bin tüyünün dibi birden sızlamak (ÜT, 49).

Duası yerini bulmak (ÜT, 49).

Damarına kan yürümek (ÜT, 49).

Eli ayağı açılmak (ÜT, 49).

Yolu doğrulamak (ÜT, 49).

Elin adamı olmak (ÜT, 49).

Bir lokma bir şey vermek (ÜT, 50).

İnsanlığını göstermek (ÜT, 50).

Başı önüne düşmek (ÜT, 50).

Başını dikmek (ÜT, 50).

Eline yapışmak (ÜT, 50).

Bir deri bir kemik bırakmak (ÜT, 50).

Kararıp kalmak (ÜT, 51).

Kaşını kaldırıp yüzüne bakmamak (ÜT, 51).

Yoluna dikilmek (ÜT, 51).

Ardına bakmamak (ÜT, 51).

Bakmaya doyamamak (ÜT, 51) .

Allahtan olmak (ÜT, 51).

Susuzluktan yanmak (ÜT, 52).

Ayağı eteğine dolaşmak (ÜT, 52).

Taşı sıkırsa suyunu çıkarmak (ÜT, 52).

Kül kömür olmak (ÜT, 52).

Bir şey olmasına bir parmak kalmak (ÜT, 52).

Bir görüp bayılmak bir görüp ayılmak (ÜT, 52) .

Dudağından kevser içmek (ÜT, 52).

Ağız dilden söz açmak (ÜT, 53).

Dert üstüne dert katmak (ÜT, 53).
Muradını vermek (ÜT, 53).
Kırk yılın hasretlisi gibi sarılmak (ÜT, 53).
Dünyayı verseler (...)yı vermemek (ÜT, 53).
Elvan elvan bezenmek (ÜT, 54).
Sultan gibi kurulmak (ÜT, 54).
Bayrak kaldırmak (ÜT, 54)
Canı gönülden razı olmak (ÜT, 54).
Gözünden gözüne emanet etmemek (ÜT, 54).
Ayakları yere basmamak (ÜT, 54).
Güzelliği (...)ya vurmak (ÜT, 55).
Hayal meyal görmek (ÜT, 55).
Gözlerini gaflet bürümek (ÜT, 55).
Hayıflanmaya başlamak (ÜT, 55).
Kör şeytan aklına düşürmek (ÜT, 55).
Mürailiği ele almak (ÜT, 55).
Hoşça vakit geçirmek (ÜT, 55).
Can şenliği olmak (ÜT, 55).
Onun gibisini görmemek (ÜT, 55).
Güzelliği haktan vergi olmak (ÜT, 55).
Diliyle dışının arasından konuşmak (ÜT, 55).
Talihi güzel olmak (ÜT, 55).
Başı dertten kurtulmamak (ÜT, 55).
Söküp almak (ÜT, 56).
Talihini kendi eliyle kurmak (ÜT, 56).

Kendini birinin yerine koymak (ÜT, 56).
Sökün etmek (ÜT, 56).
Camı su kesilmek (ÜT, 56).
Sese ayak uydurmak (ÜT, 56).
Dili kaymak (ÜT, 56).
Rüyasında görmek (ÜT, 57).
Her şekilde görünmek (ÜT, 57).
Sabrını sınamak (ÜT, 57).
Aralarında dedim dedi başlamak (ÜT, 57).
Belli etmemek (ÜT, 57).
Attığı taş boşa çıkmamak (ÜT, 57).
Dünyaları hediye etmek (ÜT, 57).
Kırk güne varmamak (ÜT, 58).
Viraneye dönmek (ÜT, 58).
Yalan ağzına yuva yapmak (ÜT, 58).
Lafa bunalmak (ÜT, 58).
Biri gelip biri gitmek (ÜT, 58).
Parmağının ucunu göstermemek (ÜT, 58).
Uğradığı umduğuna uymamak (ÜT, 59).
Kuruyup çekilmek (ÜT, 59).
Akşama varmamak (ÜT, 59).
Kerbelaya dönmek (ÜT, 59).
Yüzü kararmak (ÜT, 59).
Can evinden vurulmuşa dönmek (ÜT, 59).
Ateşe yakmak (ÜT, 59).

Ölüm fermanı boynuna takılmak (ÜT, 59).
Kucak kucak kapışmak (ÜT, 59).
Allahtan gayri kimi kimsesi olmamak (ÜT, 60).
Diyecek olmak (ÜT, 60).
Canını satın almak (ÜT, 60).
Bir dala konduramamak (ÜT, 60).
Ekmeğini tuza batırmak (ÜT, 60).
Çıtırta duymak (ÜT, 61).
Kapıyı bacayı dinlemek (ÜT, 61).
Kuruyup kalmak (ÜT, 61).
Bileğine yapışmak (ÜT, 61).
Bir yumup iki dökmek (ÜT, 61).
Söz dokunmak (ÜT, 61).
İçinden alıp vermek (ÜT, 61).
Kördüğümü çözmek (ÜT, 62).
Kara düşünceye uğramak (ÜT, 62).
Kendi derdini unutmak (ÜT, 62).
Biraz olsun avunmak (ÜT, 62).
Kelimesi olmamak (ÜT, 62).
Dili olmamak (ÜT, 62).
Sevindirik olmak (ÜT, 63).
Sazı kırık olmak (ÜT, 63).
Bir bildiği olmak (ÜT, 63).
Yüzü kararmak (ÜT, 63).
Dünyayı vermek (SB, 64).

Kaymak çalmak (SB, 64).
(...)ya doyamadan gitmek (SB, 64) .
Karalara boyanmak (SB, 64).
Allayıp pullamak (SB, 64).
Karasını bulaştırmak (SB, 64).
Uğrun uğrun gelmek (SB, 65).
Yolunda ölmek (SB, 65).
Tüye teleğe gelmek (SB, 66).
Göğe süzölmek (SB, 66).
Pır deyip havalanmak (SB, 66).
Hastalığa şifa olmak (SB, 66).
Gözüne uyku dolmak (SB, 67).
Gözüne (...) görünmek (SB, 67).
Bir manaya yoramamak (SB, 67).
Eli her yere uzanmak (SB, 67).
Dili her yana dönmek (SB, 67).
Büyü yapmak (SB, 67).
Dilinden kelim çıkmmak (SB, 68).
Deva aramak (SB, 68).
Dil bilmek (SB, 68).
Birine vurulmak (SB, 68).
(birinin) yanına çıkmak (SB, 68).
Harfi harfine doğru olmak (SB, 69).
Güzelliği başını yemek (SB, 69).
Akı karayı yitirmek (SB, 69).

Huzura çıkmak (SB, 70).
Bir bir dökmek (SB, 70).
Kırk gün kırk gece düğün eylemek (SB, 70).
Haberi gelmek (SB, 70).
Gözünün üstünde kaşı olmak (HB, 71).
Tavada pişirip kulpunda yemek (HB, 71).
Kaldırıp atmak (HB,72).
Düşünüp durmak (HB, 72).
Belden aşağısı toprak olmak (HB, 72).
Evlat vermek (HB, 72).
Her çareye başvurmak (HB, 72).
Akıllı sanmak (HB, 72).
Emeğini esirgemek (HB, 73).
Aklını defter etmek (HB, 73).
Dahasına karışmamak (HB, 73).
Kana cana gelmek (HB, 74).
İşi gücü bir yana bırakmak (HB, 74).
Bir türlü bulamamak (HB, 74).
Hay hayda olmak (HB, 74).
Koluna yapışmak (HB, 74).
Kucağına almak (HB, 74).
Kolsuz kanatsız kalmak (HB, 74).
Rengini kokusunu kaybetmek (HB, 76).
Gözyaşı dökmek (HB, 76).
Beysiz efendisiz kalmak (HB, 76).

Feryadı dağı taşı yandırmak (HB, 76).
İki dizip bir koşmak (HB, 77).
Başından büyük laf etmek (HB, 77).
Adam olmak (HB, 77).
Nefsini kayırmak (HB, 77).
Elalemnden kendini ayırmak (HB, 77).
Gaflet uykusundan uyanmak (HB, 78).
Eline eteğine varmak (HB, 78).
Ruhuna bağışlamak (PE, 78).
Dil ile tarif edilmemek (PE, 79).
Ecel kapılarını almak (PE, 79).
Ah ü zarı yeri göğü tutmak (PE, 79).
Gözü (...) yoluna akmak (PE, 79).
Kapı ardından kurtulmak (PE, 79).
El üstünde büyüme (PE, 79).
İs bağlamak (PE, 79).
Aç bağlamak (PE, 79).
(bir şeyden) gözlerini ayırmamak (PE, 79).
(bir şeyde) gönüllü olmak (PE, 80).
Yalvarıp yakarmak (PE, 80).
Dirlik, düzen bozulmak (PE, 80).
Alnını kırıştırmak (PE, 80).
Levni dönme (PE, 80).
(eli) güce varmamak (PE, 80).
Halk etmek (PE, 80).

- Gözlerini sele vermek (PE, 80).
- Kabrinde rahat uyumamak (PE, 81).
- Sözü almak (PE, 81).
- (bir şeyi) yapıp yakıştırmak (PE, 82).
- İşgüzar olmak (PE, 82).
- Gördüğüne inanmamak (PE, 82).
- Duyduğuna inanmamak (PE, 82).
- Hayal basmak (PE, 82).
- Oyalanıp durmak (PE, 82).
- Baktıkça bakası gelmek (PE, 82).
- Yedikçe yiyesi gelmek (PE, 82).
- Eli kolu dert görmemek (PE, 82).
- İki cihanda da yüzü ak olmak (PE, 82).
- Eve benzemek (PE, 82).
- Tadı tuzu yerine gelmek (PE, 82).
- Pişman olmak (APÇSSK, 83).
- Huyu suyu benzemek (APÇSSK, 83).
- Ekmeğini elinden almak (APÇSSK, 83).
- Suyu üfleyerek içmek (APÇSSK, 84).
- Geçinmeyecek başı olmamak (APÇSSK, 84).
- Muhannete muhtaç olmamak (APÇSSK, 84).
- Gökten yağmur yerine inci yağsa, bir tanesi başına düşmemek (APÇSSK, 84).
- 84).
- Evlatlık vermek (APÇSSK, 84).
- Allah gönlüne göre vermek (APÇSSK, 84).

Güldükçe güller açılmak (APÇSSK, 84).
Bakmaya doyamamak (APÇSSK, 84).
Nasibi kısmeti artmak (APÇSSK, 84).
Eteğinin ucunu kimselere göstermemek (APÇSSK, 84).
Atıp eğirmek (APÇSSK, 85).
Yemeyip yedirmek, içmeyip içirmek (APÇSSK, 85).
Kuru yerde yatıp da minare kadar rüya görmek (APÇSSK, 85).
Duvara çalmak (APÇSSK, 85).
Attığını vurmak (APÇSSK, 85).
Peyda olmak (APÇSSK, 86).
Duası yerini bulmak (APÇSSK, 86).
Kan uykusuna dalmak (APÇSSK, 86).
Dizlerine vurmak (APÇSSK, 87).
Yüzünde Mevla'nın nuru yanmak (APÇSSK, 87).
Alınlarının ortası gülmek (APÇSSK, 87).
İnsan evladı olmak (APÇSSK, 87).
Ağırılığınca altın vermek (APÇSSK, 87).
(birinin) elinden kurtarmak (APÇSSK, 87).
Dilediğini vermek (APÇSSK, 88).
El üstünde büyütme (APÇSSK, 88).
Muradına geçmek (APÇSSK, 88).
Ruhuna bağışlamak (APÇSSK, 88).

3.2.2. Türk Masalları– I

Ana baba gününe dönmek (KA₁, 48).

Korkudan titremek (KA₁, 56).

Sevinç ığlığı atmak (KA₁, 56).

Hayatını kurtarmak (KA₁, 56).

Ellerine sarılıp öpmek (KA₁, 56).

Sırtını okşamak (KA₁, 56).

Talih karşısına (...)yı çıkarmak (KA₁, 56).

(biri, birine) eş olmak (KA₁, 56).

Gayret etmek (KA₁, 56).

Mutlu hayat sürmek (KA₁, 57).

Yalvarmasına dayanamamak (KA₁, 57).

Ahbap olmak (KA₁, 57).

Başına geleceklerden habersiz olmak (KA₁, 58).

Yanına kalmamak (KA₁, 58).

Bir şeyi incelemek (KA₁, 58).

Koynundan çıkarmak (KA₁, 58).

Kahkaha atmak (KA₁, 59).

Maksadını anlamak (KA₁, 59).

Yıldırım hızıyla gitmek (KA₁, 59).

Elinden kimse kurtaramamak (KA₁, 59).

İnatçılık etmek (KA₁, 59).

Kurtuluş ümidi kalmamak (KA₁, 59).

Hoş görünmeye çalışmak (KA₁, 59).

Başka çare olmamak (KA₁, 59).

Kolundan tutmak (KA₁, 60).

(...) için çırpınmak (KA₁, 60).

Hüngür hüngür ağlamak (KA₁, 61).
Her tarafında aramak (KA₁, 61).
Toprak altına girmek (KA₁, 62).
Yeter bulmak (KA₁, 62).
Tehlike içinde olmak (KA₁, 63).
Uçar gibi gitmek (KA₁, 63).
(...) halde bulmak (KA₁, 63).
İyi olmak (KA₁, 63).
Bir yeri doldurmak (KA₁, 63).
Uğultu halinde olmak (KA₁, 63).
İşaret etmek (KA₁, 63).
Bir yerden dağılmak (KA₁, 63).
Islık öttürmek (KA₁, 63).
(...)ya doğru seslenmek (KA₁, 63).
Ata atlamak (KA₁, 64).
Sevinçli olmak (KA₁, 64).
(bir şeyi) ilan etmek (KA₁, 65).
Tahtta oturtmak (KA₁, 65).
Taraftar olmamak (KA₁, 65).
İçeriye buyurmak (PT, 66).
Bir köşede oturmak (PT, 66).
Dileği olmak (PT, 66).
Birinin karşısına çıkmak (PT, 67).
(...) gününü kararlaştırmak (PT, 67).
Hazırlıkları bitirmek (PT, 67).

Odaya çekilmek (PT, 68).
Hazırlıklar tamam olmak (PT, 69).
Sözünü bitirmek (PT, 71).
Hazırlığa başlamak (PT, 72).
Güler yüz göstermek (PT, 72).
Sevincinden uçacak gibi olmak (PT, 72).
Yuva sahibi olmak (PT, 73).
Yalnız kalmak (PT, 74).
Dilden dile dolaşmak (KK₁, 78).
Gelinlik çağa gelmek (KK₁, 78).
(...) ya başvurmak (KK₁, 78).
Birini kırmak (KK₁, 78).
Kimsenin bir diyeceği olmamak (KK₁, 79).
Talihine razı olmak (KK₁, 79).
Heyecan almak (KK₁, 79).
Bayram yerine benzemek (KK₁, 79).
Sevgi gösterisi yapmak (KK₁, 79).
İtiraz etmek (KK₁, 80).
Eliyle itmek (KK₁, 80).
Hayran hayran bakmak (KK₁, 81).
Yanından ayrılmamak (KK₁, 81).
Görünürde kimse olmamak (KK₁, 81).
Fena halde kızmak (KK₁, 82).
Ne yapacağını şaşırarak (KK₁, 82).
Çekici olmak (KK₁, 82).

Güzellik vermek (KK₁, 83).
(...) karşısında dayanamamak (KK₁, 83).
Rüzgâr esmek (KK₁, 83).
Sabahı dar etmek (KK₁, 83).
Yataktan fırlamak (KK₁, 83).
Bir bir anlatmak (KK₁, 84).
Kısmetten öteye geçmemek (KK₁, 84).
Telleyip duvaklamak (KK₁, 84).
Dumanı üzerinde olmak (KK₁, 85).
O güne kadar görülmemiş olmak (KK₁, 85).
Haklı olmak (KK₁, 86).
Başıyla takip etmek (KK₁, 87).
(...)dan bir şey anlamamak (KK₁, 87).
Kimseyi dinlememek (KK₁, 88).
Parmak ısırtmak (KK₁, 88).
Yürümeye koyulmak (KK₁, 90).
Bakmaya doyamamak (KK₁, 90).
Bir eşinin bulunmaması (KK₁, 90).
Dilsiz olmak (KK₁, 90).
Bir tek kelime bile söylememek (KK₁, 91).
Geceyi geçirmek (KK₁, 91).
Cevap alamamak (KK₁, 91).
Hareketsiz kalmak (KK₁, 91).
Gözlerini aralamak (KK₁, 91).
Etrafa bakınmak (KK₁, 91).

Takibe koyulmak (KK₁, 91).

Heyecanı artmak (KK₁, 92).

Kendini bildirmek (KK₁, 92).

Şaşkınlığı geçmek (KK₁, 92).

Ölünceye kadar beraber olmak (KK₁, 92).

Yanında bulunmak (KK₁, 92).

Acele etmek (KK₁, 93).

Zamanı gelince anlamak (KK₁, 93).

Bir başkalık sezinmek (KK₁, 93).

Ayaklarının ucuna basarak yürümek (KK₁, 93).

İzin vermek (KK₁, 93).

Ne dilerse yapmak (KK₁, 93).

Merak etmek (KK₁, 94).

Halini öğrenmek (KK₁, 94).

Neşe ve mutluluk içinde bulmak (KK₁, 94).

Hayret etmek (KK₁, 94).

Merak içinde olmak (KK₁, 94).

Haber götürmek (KK₁, 94).

Şaşkın şaşkın etrafına bakınmak (KK₁, 95).

Ballandıra ballandıra anlatmak (KK₁, 95).

Pervane gibi dolaşmak (KK₁, 95).

Güler yüzle karşılamak (KK₁, 95).

Yer göstermek (KK₁, 96).

Sevincinden ne yapacağını şaşırarak (KK₁, 96).

Göz alıcı olmak (KK₁, 96).

Söyleyecek bir laf bulamamak (KK₁, 98).

Gidecek yer olmamak (KK₁, 98).

Etrafına bakınmak (KK₁, 98).

Güneş vurmak (KK₁, 99).

Ter sızmak (KK₁, 99).

Ne yapacağını kestirememek (KK₁, 99).

(...)yı karşısında bulmak (KK₁, 99).

İyilik yapmak (KK₁, 100).

Sağ bırakmamak (KK₁, 100).

Birini birine bağışlamak (KK₁, 100).

Mesut yaşamak (KK₁, 100).

Felaketten kurtarmak (KK₁, 100).

Korkusu kalmamak (KK₁, 100).

Karşısına (...) çıkmak (KK₁, 100).

El ele olmak (KK₁, 101).

Gösterişli olmak (KK₁, 101).

Suyun akışına kapılmak (KO₁, 103).

Bağırıp yırtınmak (KO₁, 103).

Gelen giden bulunmamak (KO₁, 103).

Kimsesiz olmak (KO₁, 103).

Anlamakta güçlük çekmemek (KO₁, 103).

Düşe kalka büyüme (KO₁, 103).

Ocağını söndürmek (KO₁, 104).

Üzerine ateş etmek (KO₁, 104).

Fenaliği dokunmak (KO₁, 104).

(...)nın çaresini aramaya koyulmak (KO₁, 104).

İşaret etmek (KO₁, 104).

İlk bakışta sezilmek (KO₁, 105).

Derin derin uyumak (KO₁, 105).

Hiçbir şeyin farkında olmamak (KO₁, 105).

Kaplan gibi kükremek (KO₁, 106).

Sözleri kulağına yumuşak gelmek (KO₁, 106).

Kahkaha atmak (KO₁, 106).

Düzgün konuşmak (KO₁, 106).

Kendi oğlundan ayırt etmemek (KO₁, 107).

(...)nın arasına katılmak (KO₁, 107).

Savaşmaya gitmek (KO₁, 107).

Günlerce, haftalarca sürmek (KO₁, 107).

Ölü, yaralı vermek (KO₁, 107).

Yanına kimseyi yaklaştırmamak (KO₁, 107).

Peşlerinden atılmak (KO₁, 108).

Komutayı ele almak (KO₁, 108).

Tutsak etmek (KO₁, 108).

Sevgi gösterileriyle karşılamak (KO₁, 108).

Zafer kazanmak (KO₁, 108).

Sevinç içinde olmak (KO₁, 108).

Omzunda taşımak (KO₁, 108).

Tehlike kalmamak (KO₁, 108).

İtimat göstermek (KO₁, 109).

Teşekkür etmek (KO₁, 109).

Vekili olmak (KO₁, 109).

Topraklara saldırmak (KO₁, 109).

Cesaret edememek (KO₁, 109).

İşe bakmak (KO₁, 109).

(...)dan kendini kurtaramamak (KO₁, 109).

Ayıp olmak (KO₁, 110).

Mani olamamak (KO₁, 110).

Kendini rüyada sanmak (KO₁, 110).

Cana yakın olmak (KO₁, 110).

Aklını başına getirmek (KO₁, 110).

Birini iş beklemek (KO₁, 110).

Gözlerini ovuşturmak (KO₁, 111).

Hakikat olmak (KO₁, 111).

Aklına sığdıramamak (KO₁, 111).

Dünyayı satın almak (KO₁, 111).

Alın teriyle kazanmak (KO₁, 111).

Değeri olmamak (KO₁, 111).

Heyecanı artmak (KO₁, 112).

Kalbi küt küt atmak (KO₁, 112).

Yanlış bir iş yapmaktan çekinmek (KO₁, 112).

Bir şeyi yapmaktan zarar görmemek (KO₁, 112).

Kapıyı çekmek (KO₁, 112).

Bir şey anlamamak (KO₁, 112).

Çaresini bulamamak (KO₁, 113).

Bir şeyi kalmamak (KO₁, 113).

Kafasını kestirmek (KO₁, 113).
Suçsuz olmak (KO₁, 113).
(birinin) hali dokunmak (KO₁, 113).
Suçsuz bulmak (KO₁, 113).
Birini bulmak (KO₁, 113).
Gözyaşları içinde olmak (KO₁, 113).
İyilik yapmak (KO₁, 114).
Memnun olmak (KO₁, 114).
Hazırlığa başlamak (KO₁, 114).
Yalan söylemek (KO₁, 114).
Doğru bir hareket yapmış olmak (KO₁, 114).
Faydasız olmak (KO₁, 115).
Pişman olmamak (KO₁, 115).
Kusurunu affetmek (KO₁, 115).
İyilik yapayım derken hata işlemek (KO₁, 115).
Sözüne devam etmek (KO₁, 115).
Arayıp taramak (KO₁, 115).
Yaptığı işin yanlışlığını anlamak (KO₁, 115).
Şaşkınlığı geçmek (KO₁, 115).
Peşinden gitmek (KO₁, 116).
Kana kana su içmek (KO₁, 117).
Yeter derecede olmak (KO₁, 117).
Bir hamlede yere indirmek (KO₁, 117).
Ağızına götürmek (KO₁, 117).
Kaba ses çıkarmak (KO₁, 117).

Tanrı misafiri olmak (KO₁, 118).
Güzellikle konuşmak (KO₁, 118).
İyi muamele yapmak (KO₁, 118).
Tamam olmak (KO₁, 119).
Elinden gelen yardımı esirgememek (KO₁, 119).
Öteden atılmak (KO₁, 119).
Gözü pek olmak (KO₁, 120).
Dost kalmak (KO₁, 120).
Vaktini hoş geçirmek (KO₁, 120).
Dört nala sürmek (KO₁, 120).
Delîğe sinmek (KO₁, 120).
Bir yerde geceleme (KO₁, 121).
Hayal gibi görünmek (KO₁, 122).
İyiden iyiye yaklaşmak (KO₁, 122).
İnsan eli değmemek (KO₁, 123).
İlk bakışta anlatmak (KO₁, 123).
Sessizliğı bozmak (KO₁, 123).
Her tarafı kaplamak (KO₁, 124).
İlk bakışta dikkate çarpmak (KO₁, 124).
Yanık yanık türkü söylemek (KO₁, 124).
İçinde sevinç parlamak (KO₁, 124).
Geçimsiz olmak (KO₁, 125).
Vahşi olmak (KO₁, 125).
Fena ahlaklı olmak (KO₁, 125).
Hizmetçiden farkı olmamak (KO₁, 125).

Karşısına çıkmak (KO₁, 125).

Vücuduna ... işlememek (KO₁, 127).

Kafasını koparmak (KO₁, 127).

Ümitsiz bir halde olmak (KO₁, 127).

Sonu fena olmak (KO₁, 128).

Yalan uydurmak (KO₁, 128).

(...)dan sağ çıkmamak (KO₁, 128).

Korku içinde kalmak (KO₁, 129).

Kılıç işlememek (KO₁, 129).

Parça parça etmek (KO₁, 129).

İspat etmek (KO₁, 130).

Acele etmek (KO₁, 131).

Fena halde kızmak (KO₁, 131).

Cezasını kendi eliyle vermek (KO₁, 131).

Zorluk çekmemek (KO₁, 132).

Nokta gibi görünmek (KO₁, 132).

Kaybedecek zamanı olmamak (KO₁, 132).

Üzerine atılmak (KO₁, 132).

Sırtüstü yıkılmak (KO₁, 133).

Yumruğunu sıkmak (KO₁, 133).

Fıskiye gibi kan fişkırmak (KO₁, 133).

Yerde yuvarlanıp tepinmek (KO₁, 133).

Tehlikeyi sezmemek (KO₁, 134).

Sonraya bırakmak (KO₁, 134).

Ahından dağ taş inlemek (KO₁, 134).

Canı birinin elinde olmak (KO₁, 134).

Fenallığı dokunmamak (KO₁, 134).

Birine kıymamak (KO₁, 134).

Kuvveti gitmek (KO₁, 135).

Korku içinde titremek (KO₁, 135).

Zaman kaybetmemek (KO₁, 135).

(...)ya doğru yollanmak (KO₁, 135).

Heyecan içinde olmak (KO₁, 135).

Son derece sevinmek (KO₁, 135).

Ellerine sarılmak (KO₁, 135).

(...) ya doğru sevinçle atılmak (KO₁, 136).

Avucunun içinde olmak (KO₁, 136).

Yanında alıkoymak (KO₁, 137).

Nasıl teşekkür edeceğini bilememek (KO₁, 138).

Görevini yapmak (KO₁, 138).

Hatayı düzeltmek (KO₁, 139).

Yanından ayrılmamak (KO₁, 139).

Kız aramak (BGBG, 140).

Kendi kendine düşünmek (BGBG, 140).

Aklına bir fikir gelmek (BGBG, 141).

Birine belli etmemek (BGBG, 141).

Susuzluktan çatlamak (BGBG, 142).

İçi kavrulmak (BGBG, 142).

Suya kanmamak (BGBG, 142).

Harareten ölmek (BGBG, 142).

Yalandan (...) yapmak (BGBG, 142).
Sözüne inanmak (BGBG, 143).
Yaşaması güç olmak (BGBG, 143).
Her şeyin bir sırası olmak (BGBG, 144).
İçine bir şüphe girmek (BGBG, 145).
Yüzüne su serpmek (BGBG, 146).
Göz yaşları içinde olmak (BGBG, 146).
Yeniden dünyaya gelir gibi olmak (BGBG, 148).
Güneş gibi parıldamak (AB, 149).
Bir noksanı olmak (AB, 149).
Düşünceli olmak (AB, 150).
Bir fırsatını bulmak (AB, 150).
Bir çaresini bulmak (AB, 150).
Gidip de geri dönmek (AB, 151).
Lafa atılmak (AB, 151).
Sağ salim dönmek (AB, 151).
Cesaret bulamamak (AB, 153).
Nereden gelip nereye gitmek (AB, 153).
Kederden ölmek (AB, 154).
Hiçbir şeyden yılmamak (AB, 154).
Açlıktan, susuzluktan bitkin olmak (AB, 154).
Yeri göğü zangır zangır sallamak (AB, 156).
Bütün kuvvetiyle fırlatmak (AB, 156).
Sağa sola kaçışmak (AB, 156).
Cansız kalmak (AB, 157).

Zor bir iş olmak (AB, 157).
İnsanlığını unutmamak (AB, 158).
Homurtu çıkarmak (AB, 160).
Yerinde sıçrayıp hoplamak (AB, 160).
Sevinç kahkahaları atmak (AB, 160).
Oluk gibi kan fişkirmek (AB, 160).
Sağa sola saldırmak (AB, 160).
Ok yağmuruna tutmak (AB, 160).
Kendini yok bilmek (AB, 161).
Güzel bir uyku uyumak (AB, 163).
Kararından dönmemek (AB, 164).
Uykuda bulmak (AB, 165).
Dizlerinde kuvvet kalmamak (AB, 166).
Bir türlü anlaşılmamak (AB, 167).
Acı acı ötmek (AB, 167).
İyiliğe karşı kötülük etmemek (AB, 168).
Doya doya içmek (AB, 168).
Kazasız belasız dönmek (AB, 170).
(...) dan ötesine karışmamak (AB, 171).
Sağ salim görmek (AB, 172).
Çarşıya çıkmak (AB, 175).
Yol tükenmek (AB, 177).
(...)nın yanına çıkmak (AB, 178).
Bitkin bir halde olmak (AB, 179).
Hikâyesini anlatmak (AB, 179).

Hayatını kurtarmak (AB, 179).

Bir şeyi kalmamak (AB, 181).

Heyecanla beklemek (AB, 182).

(...)nın yerini değiştirmek (AB, 189).

İşin aslını öğrenmek (AB, 190).

Yüzünü görmek istememek (AB, 191).

Yerini (...)ya bırakmak (AB, 191).

Memleketin ilerlemesi için çalışmak (AB, 191).

Mutlu bir hayat sürmek (AB, 191).

Bin bir emekle meydana gelmek (BH, 192).

Güzeller güzeli olmak (BH, 192).

Eşsiz emsalsiz olmak (BH, 192).

Yanından ayırmamak (BH, 192).

Arkasından bakakalmak (BH, 193).

Etrafına bakınmak (BH, 194).

Bir daha görememek (BH, 194).

Hasretine dayanamamak (BH, 195).

(...) arasında aradığını bulamamak (BH, 195).

Günden güne zayıflamak (BH, 195).

Derdine çare bulamamak (BH, 195).

Kederden kurtarmak (BH, 195).

Birinden bir dileği olmak (BH, 196).

şifa dilemek (BH, 197).

Herkesi kabul etmek (BH, 197).

İşıl ışıl parlamak (BH, 198).

Bir rüyadan uyanır gibi olmak (BH, 199).

Geçim zorluğu çekmek (BH, 200).

(...)yı doğru bulmamak (BH, 201).

Merakı artmak (BH, 201).

Doğru olduğuna inanmak (BH, 202).

Ürperme, korku gelmek (BH, 204).

El sürülmemiş olmak (BH, 206).

İlk bakışta görülmek (BH, 206).

Ne yaptığını bilememek (BH, 206).

Kendini öldürmek (BH, 207).

Ummadığı bir şeyle karşılaşmak (BH, 207).

Ne söyleyeceğini bilememek (BH, 207).

Müjde istemek (BH, 208).

Günler, haftalar, aylar bir rüya gibi gelip geçmek (BH, 208).

(...) zamanı yaklaşmak (BH, 209).

(...) şeklinde kimseye görünmemek (BH, 209).

Sağına soluna bakınmak (BH, 209).

(bir yere) İçeriye almamak (BH, 209).

Çocuk doğurmak (BH, 210).

(...)nın haline acımak (BH, 211).

Sevinç içinde olmak (BH, 211).

(...) kılığında sıyrılmak (BH, 212).

Yer hazırlamak (BH, 212).

Sağlıklı kalmak (BH, 212).

Söylediklerine inanmamak (BH, 212).

(...)ya haber gitmek (BH, 213).
Heyecandan kalbi duracak gibi olmak (BH, 213).
Etrafında fırlıdak gibi dönmek (BH, 213).
Bir isteğini iki etmemek (BH, 213).
Gözyaşı dökmek (BH, 214).
Hasretine dayanamaz olmak (BH, 214).
En ufak bir harekette bulunmamak (BH, 215).
Heyecan içinde olmak (BH, 215).
Etrafta çıt olmamak (BH, 215).
Uzun uzun bakmak (BH, 215).
Pır diye uçmak (BH, 215).
Gözlerinden yaş akmak (BH, 215).
Günlerinin tadı olmamak (BH, 216).
Günlerini keder içinde geçirmek (BH, 216).
İcap etmek (BH, 216).
Birinin elinde esir olmak (BH, 216).
Uzun uzun süzmek (BH, 218).
Birini yok bilmek (BH, 218).
Sabaha kadar uyuyamamak (BH, 218).
Merak içinde beklemek (BH, 219).
İçi ferahlamak (BH, 219).
Dışarıyı gözlemek (BH, 219).
Çocuğunu kucağına almak (BH, 220).
Matem içinde olmak (BH, 220).
Matemi sona ermek (BH, 220).

Para ve yemek dağıtmak (BH, 220).

İşini ilerletmek (BH, 220).

(birinin) mutluluğuna dua etmek (BH, 221).

Kimseye rastlamamak (KA₂, 222).

Bir şey anlamamak (KA₂, 222).

Bir türlü anlayamamak (KA₂, 223).

Korkudan az daha bayılmak (KA₂, 224).

Sabahı dar etmek (KA₂, 224).

Korkudan az daha ölecek olmak (KA₂, 224).

Korkudan ne yapacağını şaşırarak (KA₂, 224).

Gözlerini çevirmek (KA₂, 224).

Hayret etmek (KA₂, 226).

İnsanları denemek (KA₂, 226).

(...)ya niyetli olmamak (KA₂, 226).

Kıymetli olmak (KA₂, 226).

Bir çare bulamamak (KA₂, 227).

Ağlamaya koyulmak (KA₂, 227).

Mahcup etmek (KA₂, 228).

Eyvahlar olmak (KA₂, 228).

Odasına çekilmek (KA₂, 229).

Ayağı bir şeye takılmak (KA₂, 229).

Yabancı yerde olmamak (KA₂, 229).

Cesur çıkmak (KA₂, 229).

Sabırlı çıkmak (KA₂, 229).

Rüya sanmak (KA₂, 230).

Sevincinden uçacak gibi olmak (KA₂, 230).

Evin işine gücüne bakmak (AKGS, 231).

Uyku uyutmamak (AKGS, 232).

Âdeti böyle olmak (AKGS, 232).

Dikkatsizlik göstermek (AKGS, 232).

Dikkat göstermek (AKGS, 232).

Her şeyi yerli yerine koymak (AKGS, 232).

Evlatlıktan atmak (AKGS, 233).

Haberci göndermek (AKGS, 233).

Müteessir olmak (AKGS, 236).

Oda ayırtmak (AKGS, 236).

Saçlarını çözmek (AKGS, 236).

Gözünü uydurmak (AKGS, 236).

3.2.3. Türk Masalları – II

(birini) kendine damat yapmak (KO₂, 5).

Birine münasip olmak (KO₂, 5).

Sebebine gelmek (KO₂, 6).

Böylesi bulunmamak (KO₂, 6).

Ne söylese kâr etmemek (KO₂, 7).

(...)yı yapmakta fayda görmemek (KO₂, 7).

(...)yı kabul buyurmak (KO₂, 7).

Dağ, dere aşmak (KO₂, 7).

Nöbetçi kalmak (KO₂, 7).

Nöbet gelmek (KO₂, 7).

Nöbeti teslim etmek (KO₂, 7).

(...)'nın etrafında dolaşmak (KO₂, 8).

Etrafı dinlemek (KO₂, 8).

Ağızından alev, duman saçmak (KO₂, 8).

Çam ağacı gibi devrilmek (KO₂, 8).

Kurtlara, kuşlara yedirmek (KO₂, 8).

Bıkıp usanmak (KO₂, 9).

Sözleri tesir etmemek (KO₂, 9).

(...)'nın üzerine gelmemek (KO₂, 10).

Babayiğit olmak (KO₂, 10) .

Yalandan (...) yapmak (KO₂, 10).

Sözlerine inanmak (KO₂, 10).

İşaret koymak (KO₂, 10).

Müjde getirmek (KO₂, 11).

Zıp zıp oynamak (KO₂, 11).

Öz kardeşi olmak (KO₂, 12).

İstirahat etmek (KO₂, 12).

Eğlence yapmak (KO₂, 12).

Düğün dernek kurmak (KO₂, 12).

Rahat hayat yaşamak (GK, 13).

Evlenme zamanı gelip geçmek (GK, 14).

Uygun karşılamak (GK, 14).

Zamanı gelmemek (GK, 15).

Zamanını beklemek (GK, 15).

İşe başka bir el karışmış olmak (GK, 16).

Öz evlatları gibi bakmak (GK, 17).
Ana baba bilmek (GK, 17).
Geçimini güç sağlamak (GK, 17).
Meydanda toplanmak (GK, 18).
Şansını denemek (GK, 18).
Rahatsız etmemek (GK, 19).
Anasını babasını aramak (GK, 19).
Gözleri yaşlı olmak (GK, 19).
Hoşça vakit geçirmek (GK, 22).
Sahipsiz olmak (GK, 22).
Kana kana su içmek (GK, 22).
Arkasına bakmamak (GK, 23).
Güzel vakit geçirmek (GK, 24).
Taş olmak (GK, 24).
Can yoldaşı olmak (GK, 24).
Kararından caymamak (GK, 26).
Tehlikeli olmak (GK, 26).
Talihi açık olmak (GK, 27).
Dileğini kabul etmek (GK, 27).
Etrafı gözlemek (GK, 27).
(birinin) karşısına dizilmek (GK, 28).
Güler yüzle karşılamak (GK, 29).
İzi aydın olmak (GK, 31).
Vicdanı razı olmak (GK, 32).
Zindana atmak (GK, 33).

Birini (...) ya sürdürmek (GK, 33).

Başını elleri arasına almak (AA, 34).

Ayaklarında kuvvet kalmamak (AA, 35).

Çaresiz olmak (AA, 35).

Tanrı misafiri olmak (AA, 36).

Kusurunu bağışlamak (AA, 36).

(...)nın aklının işi olmamak (AA, 37).

Yakından görmek (AA, 37).

Çare bulmak (AA, 37).

Ağlanacak hâl olmak (AA, 38).

Allah'tan başka kimseden korkmamak (AA, 39).

(bir şeyin) karşılığını almak (AA, 39).

Pervasız olmak (AA, 39).

Kızgınlığı bir anda geçmek (AA, 40).

Çenesi yorulmak (R, 41).

İğne ucu kadar bile eksiği olmamak (R, 41).

Gözüne (...) gibi görünmek (R, 41).

Dolu dizgin sürmek (R, 42).

Ateş etmek (R, 42).

Hedefe ulaştırmak (R, 42).

Kulağında çınlamak (R, 42).

Rahat mutlu yaşamak (R, 43).

Kederi artmak (R, 44).

Gözleri yaş içinde olmak (R, 44).

Gözlerine uykunun damlası girmemek (R, 44).

Öylece kalıvermek (R, 45).
Gözyaşı dökmek (R, 45).
Belli etmemeye çalışmak (R, 45).
Ev bark sahibi olmak (R, 45).
Güzel günler geçirmek (R, 45).
Yanıp kül olmak (R, 45).
Kendine gelir gibi olmak (R, 45).
Tırpan sallamak (R, 45).
İmkân olmamak (R, 46).
Karın tokluğuna çalışmak (R, 47).
Ayakları yürüyemez hale gelmek (R, 47).
Tek başına kalmak (R, 47).
Eski günlerini hatırlamak (R, 47).
Sağa sola bakınmak (R, 48).
Baygın bir halde olmak (R, 48).
(...) diye dayatmak (R, 49).
Kendi kendine gülmek (R, 49).
Talihi ters dönmek (R, 50).
Arayıp taramak (R, 51).
Yüzü solmak (R, 51).
Şaşkın gözlerle bakmak (R, 51).
Cariyelik yapmak (R, 51).
(birinin) oyununa uğramak (R, 51).
(birinin) sözüne bakmamak (R, 51).
(birinin) sevincine katılmak (R, 52).

(...) tayin etmek (R, 52).
Görevden uzaklaştırmak (R, 52).
Hâli yaman olmak (ST, 53).
Etrafa (...) salmak (ST, 53).
Sihirli el değmek (ST, 53).
(...)ya engel olamamak (ST, 54).
Kendini uykunun derinliklerine bırakmak (ST, 54).
Göz alıcı olmak (ST, 55).
(...) ile selamlamak (ST, 57).
Selama karşılık vermek (ST, 57).
Gidip dönmemek (ST., 58).
İlave etmek (ST, 59).
(bir şeye) yüklenmek (ST, 61).
Hapse attırmak (ST, 62).
Sessiz sedasız durmak (ST, 65).
Doya doya bakmak (ST, 66).
Haberdar etmek (ST, 72).
Anne yokluğu duymak (KK₂, 74).
Ahlakı iyi olmamak (KK₂, 74).
Kavga etmek (KK₂, 74).
İçini sevinç kaplamak (KK₂, 74).
Ortalarda görünmez olmak (KK₂, 75).
Eşit muamele yapmak (KK₂, 75).
Fırtınaya yakalanmak (KK₂, 76).
Ağzından bir tek kelime çıkmamak (KK₂, 77).

Arkasına giymek (KK₂, 78).
Kıyıya vurmak (KK₂, 78).
Yüzüne bakılacak hali kalmamak (KK₂, 81).
Başını öne eğmek (KK₂, 81).
Hâli nedir diye sormamak (LK, 85).
Yerlerini değiştirmek (LK, 86).
Tenezzül etmek (LK, 86).
Hakaret etmek (LK, 86).
Her tarafı kaplamak (LK, 87).
Öteden beriden konuşmak (LK, 91).
Gözleri bozulmak (LK, 92).
(...) diye tutturmak (LK, 94).
Öteberi almak (LK, 94).
Aklı kıt olmak (T, 98).
Herkesi kendine güldürmek (T, 98).
Devlet işiyle uğraşmak (T, 98).
Eğlence tertiplemek (T, 98).
Alışık olmak (T, 98).
Eliyle işaret etmek (T, 99).
Yarı çıplak bir halde olmak (T, 100).
Dokunsalar ağlayacak olmak (T, 100).
Hayatını bağışlamak (T, 100).
Yatağa kendini atmak (T, 101).
Seçimi bozmak (T, 102).
Yanlışlık olmak (T, 102).

Ses seda olmamak (T, 102).

Döne dolaşa gitmek (T, 102).

Gözlerinden yaş yuvarlanmak (T, 105).

Hesabını kendi bile bilmemek (KH, 106).

Önüne gelene çatmak (KH, 106).

Tutar eli, görür gözü olmak (KH, 107).

Örnek göstermek (KH, 107).

Fikrinden bir türlü caydıramamak (KH, 107).

Çabuk davranmak (KH, 108).

Söz değiştirmek (KH, 110).

Fikrine uymak (KH, 112).

Ölümlerden ölüm beğenmek (KH, 114).

Acıyacak göz olmamak (KH, 115).

Alay eder gibi konuşmak (KH, 116).

Dünyada az bir zamanı kalmak (KH, 116).

Ölümden korkmamak (KH, 116).

Talihi olmak (KH, 116).

İçine korku girmek (KH, 116).

İçindeki fenalığı gidermek (KH, 117).

Kendisini tanıtmak (KH, 117).

Görünürlerde olmamak (KH, 118).

Karanlığa dalmak (KH, 119).

Ağzını açamamak (KH, 120).

Ümidini kaybetmek (KH, 120).

Yanına katmak (KH, 120).

Ölümden kurtulmak (KH, 124).
Vakit sabaha yakın olmak (KH, 124).
Bir bildiği olmak (KH, 125).
Üzerine toprak serpmek (KH, 125).
Dizlerinde derman kalmamak (D, 128).
Sözleri karşısında bir şey diyememek (D, 128).
Kendi kendine söylenmek (D, 129).
Bacaklarına kuvvet gelmek (D, 129).
İcap etmek (D, 132).
Yanına sokulmak (D, 133).
Ötesine karışmamak (D, 135).
Var kuvvetiyle indirmek (D, 135).
Kimseye muhtaç olmamak (D, 135).
Sevinçten oraya buraya koşmak (D, 135).
Tanır gibi olmak (D, 140).
Allah'a şükretmek (D, 143).
Odaya kapamak (KACO, 148).
Kafasız olmak (KACO, 149).
(birinin) başına toplanmak (KACO, 150).
Verdiği sözü unutmak (KACO, 151).
Oyun göstermek (KACO, 152).
Ali Cengiz oyunu oynamak (KACO, 152).
Büyükliğe yakışmamak (KACO, 152).
Son günlerini yaşamak (KKM, 154).
(...) diye ilave etmek (KKM, 155).

Uzun bir nefes almak (KKM, 155).

Sağ olmak (KKM, 156).

İştahla yemek (HİK, 159).

Teklifte bulunmak (HİK, 159).

Paldır küldür yuvarlanmak (HİK, 160).

Hurdahaş olmak (HİK, 160).

Şeklini değiştirmek (HİK, 160).

Tavrını bozmamak (HİK, 161).

Evire çevire dövmek (HİK, 161).

Kani olmak (HİK, 163).

Etrafa emir salmak (HİK, 163).

İşine karışmak (HİK, 163).

(birine) düzen yapmak (HİK, 163).

Üstünü soyunmak (HİK, 166).

3.3. YAKIN ANLAMLI DEYİMLER

İncelenen masal metinlerinde tespit edilen deyimler ile TDK tarafından kabul edilen deyimler yer yer farklılık göstermektedir. Bu farklılığın sebepleri yazarın şahsi tasarrufu veya masal anlatanın dil malzemesi üzerindeki hareket serbestliği olabilir. Örneğin “Beyninden vurulmuşa dönmek” deyimi standart biçim olup TDK’nin sözlüğüne de bu şekliyle girmiştir. Anlatıcının dilinde ise “Yedi yerinden vurulmuşa dönmek” biçimine dönmüştür. Bu örnek, yazarın eski sözleri kullanırken onlarda da kendine özgü biçim ve anlatım oluşturma gayretini gösterir.

Bazen deyimın isim unsuru eş anlamlı, yakın anlamlı kelime ile desteklenmektedir. Standart dildeki “Yaş tahtaya basmamak” deyimi “Ne yaşa basmak ne tahtaya” biçimine gelmiştir. “Aman vermemek” deyimının “Aman zaman vermemek” biçimine gelmesi de bu yüzdendir.

Bu değişiklik, deyimın yardımcı fiil kısmında da görülmektedir. Standart dilde “Arı kovanı gibi işlemek” biçiminde yerleşmiş olan deyimın “Arı kovanı gibi dolup boşalmak” biçimine gelmesi de bunun örneğidir. “Vadesi gelmek” deyimi ile “Vadesi dolmak” deyimleri arasında ise küçük bir anlam farkı olduğu düşünülebilir.

Bu değişik kullanımlar, deyimlerin değişmez olmadıklarını, kullanıcının anlatımı içinde kendince tasarrufuna açık olduğunu da göstermektedir.

3.3.1. Evvel Zaman İçinde

Tablo 1. Masal metnindeki deyimler ve TDK tarafından kabul edilen kullanımları

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Ciğerine sokası gelmek (SP, 7).	(birini) içine sokacağı gelmek, canının içine sokacağı gelmek.
Aman zaman vermemek (SP, 7).	Aman vermemek.
Bağrına ateş düşmek (SP, 7).	Yüreğine ateş düşmek.
Üstüne taş yağmak (SP, 9).	Başına taş düşmek (yağmak).
Aklı, fikri durmak (SP, 10).	Aklı durmak.
Kanı, iliği kurumak (SP, 10).	Kanı kurumak.
Ne yaşa basmak ne tahtaya (SP, 11).	Yaş tahtaya basmamak.
Dili, dişi kilitlenmek (SP, 12).	Ağzı kilitlenmek.
Yedi yerinden kurşunla vurulmuşa dönmek (SP, 13).	Beyninden vurulmuşa dönmek.
Taşa çalmak (SP, 13).	Yere çalmak.
Ettiği, eylediği yanına kalmamak (SP, 13).	Yaptığı yanına kalmamak.
Maymuna şebeğe dönmek (SP, 13).	Maymuna dönmek.
Yalvarıp yakarmak (SP, 13).	Yalvar yakar olmak.
Anasından emdiğini burnundan getirmek (SP, 14).	Anasından emdiği sütü burnundan getirmek.
Hayra yorumlamak (SP, 17).	Hayra yormak.
Arı kovanı gibi dolup boşalmak (SP, 17).	Arı kovanı gibi işlemek.
Fikri yatmak (SP, 19).	Aklı yatmak.

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Çene yarışını başlamak (SP, 19).	Çene yarışına girmek.
Ceviz kabuğunu doldurmamak (SP, 19).	İncir çekirdeğini doldurmamak.
Gün görmek, umur görmek (SP, 19).	Gün görmek.
Ana baba kuzusu olmak (SP, 19).	Anasının körpe kuzusu.
Ayın oyun etmek (SP, 21).	Oyun etmek.
Yere göğe konduramamak (SP, 21).	Yere göğe koyamamak.
Kıt kanaat geçinip gitmek (İY, 24).	Geçinip gitmek.
Ağzını açmamak (İY, 25).	Ağzını bıçak açmamak.
Peyda olmak (İY, 25).	Peyda etmek.
Yüreğine su serpilmek (İY, 26).	İçine su serpmek.
Hakkı helal olmak (İY, 26).	Hakkımı helal etmek.
Vakit saat dememek (İY, 26).	Vakit saat aramamak.
Vadesi dolmak (İY, 28).	Vadesi gelmek.
Bir bir sayıp dökmek (İY, 28).	Sayıp dökmek.
Köpürüp küplere binmek (İY, 29).	Küplere binmek.
Mühlet vermek (İY, 31).	Zaman vermek.
Andından dönmek (İY, 31).	Sözünden dönmek.
Başına vay gelmek (İY, 33).	Başına (...) gelmek.
Yüzü gözü kararmak (İY, 33).	Gözü kararmak.
Başına kakınç olmak (İY, 35).	Başına kakmak.
Ferman buyurmak (İY. 34).	Ferman çıkarmak.

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Muradı koynunda kalmak (İY, 35).	Eli koynunda kalmak.
Kırdığı ceviz kırkı geçmek (İY, 36).	Kırdığı ceviz kırkı aşmak.
Mum gibi, kum gibi eriyip akmak (İY, 36).	Bal mumu gibi erimek.
Kulağının arkasına atmak (İY, 37).	Kulak arkası etmek.
Öğüt vermek (İY, 38).	Öğütte bulunmak.
Derde merhem olmak (İY, 39).	Derde (derdine) derman olmak.
Altında çapanoğlu olmak (İY, 39).	Altından çapanoğlu çıkmak.
Başını nara yakmak (İY, 39).	Başını ateşlere yakmak.
Bismillah deyip işe başlamak (İY, 40).	Bismillah demek.
Yolunu yordamını bulmak (İY, 40).	Yolunu bulmak.
Mühlet vermek (İY, 40).	Zaman vermek.
Dul olmak (İY, 41).	Dul kalmak.
Haddini hududunu bilmek (İY, 41).	Haddini bilmek.
Gözden, nazardan düşmek (İY, 41).	Gözden düşmek .
Kendini yiyip tüketmek (ÜT, 43).	Kendini yiyip bitirmek.
Demir çarık, demir asa yola düşmek (ÜT, 45).	Yola (yollara) düşmek.
Gözleri dört açılmak (ÜT, 47).	Gözünü dört açmak.
Bir tüyünü bile kıpırdatmamak (ÜT, 49).	Kılını bile kıpırdatmamak.
Esen yelden uçan kuştan medet ummak (ÜT, 51).	Uçan kuştan medet ummak.
Gün, güneş yüzü görmek (ÜT, 51).	Güneş görmek.

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Dili dudağı kurumak (ÜT, 51).	Dili damağı kurumak.
İzan bilmek (ÜT, 51).	Yolunu bilmek.
Yol bilmek (ÜT, 51).	Yolunu bilmek.
Yüzüne gözüne bakılacak gibi olmak (ÜT, 54).	Yüzüne bakılacak gibi olmak.
Ağzından almak (ÜT, 56).	Ağzından laf almak.
Her kılığa girmek (ÜT, 57).	Kılıktan kılığa girmek.
Alnının teriyle geçinip gitmek (ÜT, 60).	Geçinip gitmek.
Birini tutmak (ÜT, 62).	Taraf tutmak.
Değme saraylara değışmemek (SB, 66).	Dünyalara değışmemek.
Ağzından bir çift söz almak (SB, 68).	Ağzından laf almak.
Ceviz kabuğunu doldurmamak (HB, 73).	Fındık kabuğunu doldurmamak.
Kanı iliğı kurumak (HB, 76).	Kanı kurumak.
Dizinin dibine oturmak (HB, 78).	Dizinin dibinden ayrılmamak.
Söz dokundurmak (PE, 80).	Laf dokundurmak.
Dizinin dibinden ayırmamak (APÇSSK, 84).	Dizinin dibinden ayrılmamak.
Gözüne para pul görünmemek (APÇSSK, 88).	Gözüne hiçbir şey görünmemek.

3.3.2. Türk Masalları – I

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Alay etmek (PK, 35).	Alay geçmek.
Kısmetini tepmek (KA ₁ , 52).	Kısmetini ayağıyla tepmek.
Tek başına kalmak (KA ₁ , 56).	Kuru başına kalmak.
Kimsesi olmamak (KA ₁ , 56).	Kimi kimsesi olmamak.
Kendini dar atmak (KA ₁ , 57).	Canını dar atmak.
Dua etmek (KA ₁ , 57).	Hayır dua etmek.
Fenalık yapmak (KA ₁ , 58).	Fenalık etmek.
Arkasından gitmek (KA ₁ , 58).	(birinin) peşinde gitmek.
Her şeyden habersiz olmak (KA ₁ , 61).	Dünyadan haberi olmamak.
Zıp zıp sıçramak (PT, 69).	Zıp zıp zıplamak.
Ağır, fena laf söylemek (PT, 74).	Ağır söylemek.
Tekme tokat atmak (KK ₁ , 86).	Tekme tokat girişmek.
Ortalık aydınlanmak (KK ₁ , 86).	Ortalık ağarmak.
Giyinip süslenmek (KK ₁ , 87).	Giyinip kuşanmak.
Rüyasında bile rastlamamak (KK ₁ , 89).	Rüyasında görememek.
Rahatsız olmak (KK ₁ , 93).	Rahatsızlık duymak.
Bin kere pişman olmak (KK ₁ , 96).	Bin pişman olmak.
Bir dokunuşta yere sermek (KO ₁ , 107).	Yere sermek.

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Gönlü rahat etmek (KO ₁ , 109)	İçi rahat etmek
Yemin etmek (KO ₁ , 113)	Büyük yemin etmek
Yüreğine su serpmek (KO ₁ , 125)	Yüreğine su serpmek
Kan içinde kalmak (KO ₁ , 133)	Kan revan içinde kalmak
Uşağı kölesi olmak (KO ₁ , 134)	Kul köle olmak
Yalnız başına kalmak (BGBG, 143)	Kuru başına kalmak
Bahtı, talihi aydın olmak (AB, 154)	Bahtı açık olmak
Kuvveti kesilmek (AB, 158)	Gücü kesilmek
Gerisini düşünmemek (AB, 159)	İlerisini gerisini düşünmemek
Nefes nefese koşmak (AB, 169)	Nefes nefese kalmak
Göz işareti yapmak (AB, 177)	Kaş göz işareti yapmak
Zevk içinde olmak (AB, 182)	Zevkinde olmak
Suratı asılmak (AB, 186)	Yüzü asılmak
Gözleri gülmek (BH, 207)	Gözlerinin içi gülmek
Bir ricası olmak (BH, 214)	(birinden) ricada bulunmak
Çoluk çocuk sahibi olmak (BH, 221)	Çoluk çocuğa karışmak
Deli gibi aşık olmak (AKGS, 235)	Deli divane aşık olmak

3.3.3. Türk Masalları – II

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Haberi olmamak (KO ₂ , 11).	Dünyadan haberi olmamak.

Masal metnindeki kullanılan deyimler	Deyimlerin TDK tarafından kabul edilen kullanımları
Bir anadan bir babadan olmak (KO ₂ , 12).	Ana baba bir olmak.
Zevk ve sefada olmak (KO ₂ , 12).	Zevkinde olmak.
Çekilip gitmek (GK, 28).	Çekip gitmek.
Beraberine almak (GK, 29).	Yanına almak.
Saçı başı dağınık olmak (R, 44).	Saçı başı birbirine karışmak.
Yere yıkılıp kalmak (R, 48).	Yere yıkılmak.
Ferman buyurmak (R, 50).	Ferman çıkarmak.
Sevinç gözyaşları akıtmak (R, 51).	Sevinç gözyaşları dökmek.
Yarasına tuz basmak (ST, 55).	Yaraya tuz biber ekmek.
Gözden yok olmak (ST, 55).	Gözden kaybolmak.
Eli boş gitmek (KK ₂ , 77).	Eli boş gelmek.
Elleri titremek (LK, 88).	Eli ayağı titremek.
Suratı asılmak (T, 99).	Suratı bir karış asılmak.
Kimsesi bulunmamak (T, 101).	Kimi kimsesi olmamak.
İçine baygınlıklar gelmek (T, 104).	İçine baygınlıklar çökmek.
(...)dan şikayet etmek (T, 104).	Şikayette bulunmak.
İçi ferahlamak (KH, 112).	Kalbi ferahlamak, yüreği ferahlamak.
Elindekini avucundakini tüketmek (D, 127).	Elde avuçta bir şey kalmamak.
Halt eylemek (KACO, 157).	Halt etmek.
Hiçbir şeyden haberi olmamak (HİK, 159).	Dünyadan haberi olmamak.

3.4. İKİ DEYİMİN BİRLEŞMESİYLE OLUŞAN DEYİMLER

Güney, “Evvel Zaman İçinde” adlı masal kitabında iki deyimini birleştirerek bir deyim oluşturmuştur.

Elini, dilini bağlamak (SP, 9).

ağzını, dilini bağlamak + elini kolunu bağlamak

Akıl fikir vermek (İY, 39).

akıl vermek + fikir vermek

Göz, kulak kesilmek (ÜT, 61).

göz kesilmek + kulak kesilmek

Ağzı, dili açılmak (SB, 69).

ağzı açılmak + dili açılmak

4. ATASÖZLERİ

Milletlerin ortak yaşayışlarından doğan bazı yazısız kurallar vardır. Atasözleri de insanların toplum içinde nasıl davranacağını, neyin iyi neyin kötü olduğunu ifade eden kalıplaşmış sözlerdir. Atasözleri genellikle geniş zaman ve şimdiki zaman ile çekimlenirler. Hüküm bildirirler. Yaşananlardan çıkarılmış sonuçlara dayanan tavsiye ifade ederler. Yapısında kısaltma olduğu için çekimlenmemiş durumdaki ifadeler de görülür.

Şükrü Elçin, atasözleri için şöyle demektedir : *“Belli bir dil, kültür, mantık, tecrübe, zevk ve muhakeme seviyesinde meydana gelen bu edebiyat mahsullerinin ilk örnekleri umumiyetle manzumdur. Türk düşüncesinde aynı cümle veya mısradaki kelime tekrarlarından gelen tenazur, mana aykırılıklarından doğan tezat ve umumi ses unsurlarını teşkil eden vezin ve kafiye, bu manzumeleri ve geleneğini zamanımıza kadar getirmiştir.”* (Elçin, 1998, 626).

Ömer Asım Aksoy’a göre atasözleri, uzun bir sürecin, uzun bir yaşamın sonucunda oluşmuş, ait olduğu toplumun düşünce yapısını, ortak değerlerini yansıtan halk edebiyatı ürünleridir (Aksoy, 1993, 15).

Tuncer Gülensoy’a göre atasözleri kalıplaşmış, güzel, öğretici sözler olarak kabul edilir (Gülensoy, 1974, 93).

P. Naili Boratav atasözleri için şu yorumu yapmıştır: *“Birçok kimse deyim ve atasözlerini birbirine karıştırmıştır. Kendi başlarına kullanılmayan, daha çok cümle içerisinde anlatılmak istenen fikre*

destek vermek maksadıyla kullanılan atasözleri, binlerce yıllık geçmişten süzülerek gelen kısa, kesin ve çoğu kere kuru söz kalıplarındır.” (Boratav, 1995, 129-130).

İncelenen masal metinlerinde 60 tane atasözü tespit edilmiştir.

4.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE

Üzüm üzüme baka baka kararır (SP, 10).

Allah insanın kavline göre vermez, kalbine göre verir (SP, 11).

Kambersiz düğün olmaz (SP, 15).

Yetimin bağı yufka olur (SP, 15).

Yetim kuşun yuvasını Allah yapar (SP, 16).

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (SP, 21).

Suyun ağır akanı, insanın yere bakanı... (İY, 24).

Küçük teker önde gider (İY, 25).

İnsan dediğin kara gün dostudur (İY, 26).

Yolcu yolunda gerek (İY, 33).

İyiliğe kemlik edenlerin başı beladan kurtulmaz (İY, 34).

Her gönülde bir aslan yatar (İY, 35).

Bu dünya, dört kulplu bir teknedir; ikisinden kadın tutar, ikisinden erkek (İY, 38).

Yiğidin başına yazılan gelir (ÜT, 43).

Yetime kılıç kalkmaz (ÜT, 44).

Gönül almak, Kâbe yapmaktır (ÜT, 44).

Söyleyene değil, söyletene bak (ÜT, 45).

Kaderin önüne geçilmez (ÜT, 45).

Ne yazılmış ise o gelir başa (ÜT, 45).

Kurdun boğazına yağ derisi asılmaz (ÜT, 46).

Yel üfürür, sel köpürür (ÜT, 47).

El ermez, güç yetmez (ÜT, 47).

Bir yudum suyun kırk yıl hatırı var (ÜT, 50).

Uçanla uçulmaz, göçenle göçülmez (ÜT, 51).

Ölüm Allahın emri (ÜT, 52).

Dert veren dermanını da verir (ÜT, 53).

Doğru söze kim başını eğmez (ÜT, 54).

Bülbülün çektiği dili belasıdır (ÜT, 56).

Korku dağları bekler (ÜT, 58).

Elin attığı taş uzak düşer (ÜT, 58).

Paranın yüzü sıcaktır (ÜT, 58).

Başa gelmedik iş, ayağa değmedik taş olmaz (ÜT, 62).

Elin derdi, ele yalan gelir (ÜT, 62).

Kara gün kararıp kalmaz (SB, 64).

İftira dediğin Kaf dağından da yüce (SB, 64).

Bacı kardeş ciğeridir (SB, 64).

İnsan ne hülya ile yatarsa, o rüya ile uyanır (SB, 67).

Sükut ikrardır! (SB, 69).

Eden bulur (SB, 70).

Allahın ululuğundan umut kesilmez (HB, 72).

Allahtan umut kesilmez (HB, 78).

Güzellik dediğin peynir ekmekle yenmez (PE, 80).

İşleyen demir pas tutmaz (PE, 80).

Sınamayı kurt yemez (PE, 82).

Minareyi çalan kılıfını hazırlar (APÇSSK, 83).

Eli elden kalmaz, dili dilden (APÇSSK, 85).

Büyük lokma ye, büyük söz söyleme (APÇSSK, 85).

4.2. TÜRİK MASALLARI – I

Başı gelen çekilir (PK, 29).

Ağlama para etmez (KA₁, 59).

Her şeyin bir zamanı var (KK₁, 92).

Sağlık her şeyden üstün (KK₁, 111).

Vakitsiz gül açmaz (BGBG, 144).

Her fenalık er geç meydana çıkar (BGBG, 148).

Kötülük yapanın Allah ayağına dolaştırır (AB, 177).

Sabreden sonunda kazanır (KA₂, 226).

4.3. TÜRİK MASALLARI – II

Allah'ın işine karışılmaz (GK, 15).

Az konuşup çok dinle (R, 41).

Elinden uçan kuş bile kurtulamaz (KH, 122).

Hazıra dağ dayanmaz (D, 127).

Sözden dönmek olmaz (KACO, 152).

5. YANLIŞ YAZILAN DEYİMLER VE ATASÖZLERİ

Deyimlerin ve atasözlerinin yazımında bazı yanlışlıklar bulunmuştur.

İncelenen bölümlerde 15 deyim ve atasözünde,

1. Kelimenin yanlış yazılması ile
2. Ses değişimi suretiyle
3. Mantık hatası ile
4. Tamamının yanlış yazılması ile çeşitli hataların oluştuğunu tespit

edildi.

Önce masallarda bulunan hatalı deyim ve atasözü verilmiş, altına da TDK' de yer alan şekli verilmiştir.

5.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE

- İki bir demeden (SP, 19).

Bir iki demeden.

- Bunda bir kurt yeniği olmak (ÜT, 57).

Bunda bir güve yeniği olmak.

- İşin kolundan tutmak (İY, 24).

İşin ucundan tutmak.

- Kanına kastetmek (İY, 29).

Canına kastetmek.

- Yüzü, gözü üzerinde yeri olmak (İY, 33).

Başı üstünde yeri olmak.

- Yüzden düşmek (İY, 34).

Gözden düşmek.

- Yetmiş iki dereden su getirmek (ÜT, 51).

Kırk dereden su getirmek - Bin dereden su getirmek.

- Ahı vahı kalmamak (ÜT, 53).

Ahı gitmek, vahı kalmak.

- Bir söyleyip iki dökmek (SB, 64).

İki dinle bir söyle.

- Sevinçten deli divane olmak (SB, 67).

Aşktan deli divane olunur. Burada deyim yanlış kullanılmıştır.

- Güvendiği dallar kırılmak (HB, 72).

Güvendiği dal elinde kalmak.

- Sevinçten yürekleri yarılmak (HB, 74)

Yüreği yarılmak, korkmak anlamındadır. Fakat burada sevinme anlamında kullanılmış.

- Gözünü yumup ağzını açmak (HB, 76).

Ağzını açıp gözünü yummak.

5.2. TÜRK MASALLARI – I

- Açlıktan dizlerinin bağı çözülmek (AB, 159).

Dizlerinin bağı çözülmek, korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek demektir. Anlam bakımından deyim yanlış kullanılmıştır.

5.3. TÜRK MASALLARI – II

- Çok söyleyip az dinlemek (R, 41).

Az söyle çok dinle.

6. DARBİMESELLER

Atasözleri ve darbimeseller genellikle karıştırılan iki kavramdır. Atasözleri genellikle bir hüküm şeklinde olarak şimdiki zaman ve geniş zamanlı çekimlenir ve öğüt verir. Darbimeseller ise görülen geçmiş zamanlı, duyulan geçmiş zamanlı, gelecek zamanlı, kısmen şimdiki zamanlı çekimlenir ve tanımlayıcı, betimleyici cümleler şeklinde olurlar.

Aksoy darbimesel için şu tanımı yapmıştır: “*Divan edebiyatında ve Osmanlıcada bu kavram için mesel de, darb-ı mesel de geçer. Darb-ı mesel, aslında mesel getirmek, duruma uyan yaygın bir söz ya da bir atasözü söylemek demektir; ama atalarsözü anlamında kullanılmıştır.*” (Aksoy, 1993, 3).

Bu çalışmayla darbimeselin atasözünden farklı olduğu vurgulanarak açıklandı ve örnekleri birbirinden kesin çizgilerle ayrılarak gösterildi.

6.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE

Kör istedi bir göz, Allah verdi iki göz (SP, 12).

Açık kapı çok, girme diyen yok! (SP, 14).

Dipsiz anbar boş kile (SP, 19).

Boşa koysan dolmaz, doluya koysan almaz (İY, 24).

Çam sakızı, çoban armağanı (İY, 35).

Ya devlet başa, ya kuzgun leşe... (İY, 35).

Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, sonunda yakalanırsın çekirge (üçüncüsünde avucuma düşersin çekirge) (İY, 36).

Yükte hafif pahada ağır (İY, 37).

Gözünü toprak doyursun! (İY, 39).

Analar böylesini doğurmaz (ÜT, 52).

Armut piş ağızıma düş (ÜT, 53).

Bunda bir kurt yeniği var (ÜT, 57).

Kaygısız aşım, ağrısız başım (HB, 71).

Yaş yetmiş, iş bitmiş (HB, 72).

Ver komşuna yaz duvara (HB, 73).

6.2. TÜRK MASALLARI – I

Ustamın adı Hıdır, elimden gelen budur (KA₁, 65).

Hak oyunu üç (PT, 70).

6.3. TÜRK MASALLARI – II

Çok söylemesi günah (KO₂, 5).

Bir sıçrarsın çekirge, iki sıçrarsın çekirge, üçüncüsünde yakayı ele verirsin çekirge (KH, 126).

Ayıkla pirincin taşını (KACO, 152).

Pahada ağır, yükte hafif (HİK, 160).

7. DİĞER TANIMLAYICI KALIP SÖZLER

Bu başlık altında yapısı bakımından birleşik fiil olmadığı için deyimlerden; tanımladığı durumun çağrıştırdığı, düşündürdüğü açısından sınırlı olduğu için darbimesellerden, yargı bildirmedığı, öğüt vermediğı için atasözlerinden farklı olan, kargış ve alkış anlamı taşımayan sınırlı, dar ve küçük boyutlu benzetme, tasvir ve tanımlara dayalı kalıplaşmış sözler bu başlık altında incelenmiştir. Bunlardan bazıları deyimden kısaltılmış gibi de görünüyor: taş yürekli (olmak), kolbastıya uğramış gibi (olmak)...

7.1. EVVEL ZAMAN İÇİNDE

Taş yürekli (SP, 7).

Kara yazılı (SP, 7).

Anadan gülmedik yetim (SP, 7).

Vurulmuş gibi (SP, 8).

Gül gibi (SP, 10).

Babasının hayrına (SP, 12).

Nur yüzlü (SP, 12).

Adamdan azma (SP, 13).

Ver elini... (SP, 15).

Kurşun gibi (SP, 15).

Daha olmazsa (SP, 15).

Ne çıkar (SP, 15).

Kolbastıya uğramış gibi (SP, 16).

Kim bilir? (SP, 17).

Nasıl olmuşsa? (SP, 17).

Allah Allah! (SP, 18).

Kara yürekli (SP, 19).

Kuş uçmaz, kervan geçmez (SP, 19).

Çar naçar (SP, 20).

Çalı süpürgesi gibi (SP, 20).

Ay yüzlü (SP, 21).

Allah'ın işine bak (SP, 22).

Ak yürekli (SP, 23).

Kılıçtan keskin (İY, 24).

Gel zaman git zaman (İY, 24).

Cin fikirli (İY, 24).

Helal süt emmiş (İY, 24).

Avuç içi kadar (İY, 24).

El emeği, alın teri (İY, 24).

Filiz gibi (İY, 24).

Ne ölmüş at aramış, nalını sökecek; ne de bir kol, kanat aramış, yüz suyu dökcek. (İY, 24).

Allah mı gönderdi? (İY, 25).

Dünya yıkılmadı ya! (İY, 25).

Yerden göğe kadar (İY, 26).

Varım yoğum feda olsun! (İY, 26).

Güler yüzlü (İY, 26).

Tatlı dilli (İY, 26).

Allah yazdıysa (İY, 26).

O gün bugün (İY, 27).

Bana da (...) demesinler (İY, 28).

Nar gibi (İY, 28).

Misk gibi (İY, 28).

Kan uykuda iken (İY, 29).

Yarına da Allah kerim, kuyusu derin (İY, 29).

Öyle ya! (İY, 30).

El ele, kol kola (İY, 30).

Yer demir, gök bakır (İY, 30).

Öyle bir nimete konduk ki, kapaksız kaynadı, buğusuz pişti; elimiz, kolumuz
değmeden, gelip önümüze düştü (İY, 31).

Sözü mü olur? (İY, 32).

Günlerden bir gün (İY, 32).

Göz yumup açıncaya dek (İY, 33).

Olacak gibi değil! (İY, 34).

Ne dese beğenirsin? (İY, 35).

Ne çıkar (İY, 35).

Yüzü kara (İY, 35).

Lâmı cimi yok (İY, 36).

Kurbanlık koyun gibi (İY, 36).

Cehenneme kadar yolu var (İY, 37).

Koydunsa bul (İY, 37).

Kim bilir (İY, 37).

Adam sen de (İY, 37).

Dile kolay (İY, 38).
Allah bilir (İY, 39).
Vay başlarına! (İY, 39).
Ne yapmalı ki (İY, 39).
Söz bir, Allah bir (İY, 40).
Ne desin (İY, 40).
İyisi mi (İY, 40).
Doğru söze ne denir (İY, 40).
El pençe divan (İY, 40).
Bana öyle geliyor ki (İY, 40).
Ele güne karşı (İY, 41).
Yoksa karışmam (İY, 41).
Saçı bitmedik (ÜT, 43).
Gel zaman git zaman (ÜT, 43).
Ağzı kara (ÜT, 43).
Anadan öksüz, babadan yetim (ÜT, 43).
Öyle ya (ÜT, 44).
Sözü mü olur? (ÜT, 44).
Alını ak (ÜT, 44).
Günlerden bir gün (ÜT, 44).
Yaşı ne, başı ne? (ÜT, 45).
Kulaktan kulağa (ÜT, 45).
Akıl öğretmek gibi olmasın (ÜT, 45).
Nerde var nerde yok (ÜT, 46).
İn cin yok! (ÜT, 46).

Ne gezer (ÜT, 46).
Mis gibi (ÜT, 46).
Öyle olsun (ÜT, 46).
Kardeşten ileri (ÜT, 46).
Sormak ayıp olmasın (ÜT, 47).
Sorma! (ÜT, 47).
Kaşla göz arasında (ÜT, 49).
Allah ne der (ÜT, 50).
(birinin ya da bir şeyin) yüzü suyu hürmetine (ÜT, 50).
(...) hakkı için (ÜT, 50).
Bir güne bir gün (ÜT, 51).
Ayın on dördü gibi (ÜT, 51).
(birinin) başı için (ÜT, 51).
Ne fayda (ÜT, 51).
Sözü mü olur (ÜT, 52).
Dile kolay (ÜT, 52).
Allah yüzüne bakmış (ÜT, 52).
Ağlayan ayva, gülen nar (ÜT, 52).
Ne sen sor ne ben söyleyeyim (ÜT, 53).
Allahın dağı (ÜT, 53).
Karanlık kavuşması (ÜT, 53).
Bir kurşun atımı (ÜT, 53).
Ötesi kolay (ÜT, 53).
Üstünde üst yok başında baş yok (ÜT, 54).
Anadan doğma (ÜT, 54).

El, adama ne der (ÜT, 54).
Olacak gibi değil (ÜT, 54).
Şan olsun (ÜT, 54).
Göz yumup açıncaya kadar (ÜT, 54).
Ver elini (...) (ÜT, 54).
Her ne ise (ÜT, 54).
Kurban olduğum Allah (ÜT, 54).
Çilin, çopurun biri (ÜT, 54).
Ne gezer! (ÜT, 55).
Ne bilsin (ÜT, 55).
Bundan ala fırsat mı olur (ÜT, 56).
Görür ki ne görsün (ÜT, 56).
Şaşkın ördek gibi (ÜT, 56).
Sözüm ona (ÜT, 57).
Adam sen de! (ÜT, 58).
Ne derlerse desinler (ÜT, 58).
Desene (ÜT, 58).
Bu gidişle (ÜT, 58).
Yalan olmasın (ÜT, 59).
Bir kalbur dolusu (ÜT, 59).
Ne güne duruyor (ÜT, 59).
Eksik etek (ÜT, 60).
Ne olur ne olmaz (ÜT, 60).
Eli kulağında (ÜT, 60).
Ayna gibi (ÜT, 60).

Bayram gibi (ÜT, 60).
Ne sen sor ne ben söyleyeyim (ÜT, 61).
Yufka yürekli (ÜT, 61).
Kaşla göz arasında (ÜT, 62).
Daha deyim mi (ÜT, 63).
Kırk katır mı kırk satır mı (ÜT, 63).
On parmağında on kara (SB, 64).
Baldan tatlı (SB, 64).
Kuzgun gibi (SB, 65).
Felek beğensin (SB, 65).
Nasıl olur? (SB, 66).
Arılık duruluk (SB, 67).
Sütten ak, sudan pak (SB, 67).
Sakın ola (SB, 67).
Ne olursa olsun (SB, 68).
Gel gelelim (SB, 68).
İki göz, iki pınar (SB, 70).
Ağzı var, dili yok (HB, 71).
Ne dersin (HB, 72).
Ne yapalım (HB, 72).
Eli ayağı düz (HB, 73).
Daha deyim mi (HB, 73).
Kaşı gözü yerinde (HB, 73).
Sözüm ona (HB, 74).
Olur ya (HB, 74).

Ben ağlamayayım da kimler ağlasın (HB, 77).

Kazın ayağı öyle değil (HB, 77).

Bitip tükenmez (HB, 77).

Allah gönderdi (HB, 78).

Varlı vakitli (PE, 79).

Elden ne gelir (PE, 79).

Kuzu gibi (PE, 79).

Hasılı kelam (PE, 79).

İyi ama (PE, 80).

Bir ima, bin mana (PE, 80).

Bu gidişle (PE, 80) .

Gül gibi (PE, 80).

Neyin nesi (PE, 81).

Gönül hoşluğu (PE, 82).

Kıldan ince, kılıçtan keskin (APÇSSK, 83).

Allah yüzüne baksa (APÇSSK, 84).

Nerde o talih (APÇSSK, 84).

Söz misali (APÇSSK, 84).

Öyle güzel olur ki (APÇSSK, 84).

Kim var kim yok (APÇSSK, 84).

Daha deyim mi (APÇSSK, 84).

Yağma yok (APÇSSK, 84).

Kulağı delik (APÇSSK, 85).

Allah bir, peygamber hak, pekmez kara, yoğurt ak (APÇSSK, 85).

Alını açık yüzü ak (APÇSSK, 85).

Gözü pek (APÇSSK, 85).
Ne çıkar (APÇSSK, 86).
Yerden göğe kadar (APÇSSK, 85).
Gözün aydın! (APÇSSK, 86).
Allah muradını versin (APÇSSK, 86).
Böyle iken böyle (APÇSSK, 86).
Yok pahasına (APÇSSK, 87).
Üstüme iyilik sağlık (APÇSSK, 87).
Tövbeler tövbesi (APÇSSK, 87).
Ne hacet (APÇSSK, 88).

7.2. TÜRK MASALLARI – I

Ayın on dördü gibi (PK, 28).
(birinin) başı için (PK, 34).
(birinin) hatırı için (PK, 35).
Kaşla göz arasında (KA₁, 39).
Mesele yok (KA₁, 51).
İyi yürekli (KA₁, 56).
Ne olur (KA₁, 57).
Allah rızası için (KA₁, 57).
Aman ne güzel şey (KA₁, 58).
Bir bakayım (KA₁, 58).
Kendini boş yere üzme (KA₁, 59).
İşte bak (KA₁, 59).
Hele bir bak (KA₁, 60).

Çok geçmeden (KA₁, 61).
Hep bir ağızdan (KA₁, 61).
Yağız delikanlı (KA₁, 62).
Ne olmuş (KA₁, 62).
Vakit kaybetmeden (KA₁, 63).
Sabaha kadar (PT, 68).
Elden ne gelir? (PT, 70).
Bu söz üzerine (PT, 72).
Altın top gibi (PT, 72).
Ayın on beşi gibi (PT, 72).
O zaman (PT, 72).
Hiç olmazsa (PT, 73).
Bu böyle olmayacak (KK₁, 78).
O kadar (KK₁, 78).
Günün on beşi gibi (KK₁, 78).
Hesabı yok (KK₁, 78).
Duyduk duymadık demeyin (KK₁, 79).
Ne gelen var ne giden (KK₁, 80).
Bir de ne görsün! (KK₁, 80).
Bir de bakmış ki (KK₁, 81).
Ne yapalım (KK₁, 84).
İyi yürekli (KK₁, 89).
Ne yaptı ne ettiğiyse (KK₁, 90).
Dili tutulacak gibi (KK₁, 94).
Sağa sola (KK₁, 95).

Ne iyi! (KK₁, 96).

Vah vah! (KK₁, 99).

Fena yürekli (KK₁, 100).

Hele şükür! (KK₁, 100).

Yedi iklim dört bucak (KK₁, 101).

Balta girmemiş (KO₁, 102).

Göz alabildiğine (KO₁, 102).

Topaç gibi (KO₁, 102).

İnsan azmanı (KO₁, 105).

Savaşın çetin olması (KO₁, 107).

Ne ise (KO₁, 109).

Olacak gibi değil (KO₁, 110).

Göz alabildiğine (KO₁, 111).

Neme lazım (KO₁, 111).

Bana ne (KO₁, 111).

Var kuvvetiyle (KO₁, 114).

Haksız yere (KO₁, 114).

Nasıl olsa (KO₁, 115).

Ne olursa olsun (KO₁, 115).

Buz gibi (KO₁, 121).

Kulakları sağır eden bir sessizlik (KO₁, 123).

Her ne pahasına olursa olsun (KO₁, 125).

Yedi canlı (KO₁, 126).

Bir sıçrayışta (KO₁, 130).

Nasıl olsa (KO₁, 130).

Tam (...) sırada (KO₁, 131).
Kuzu gibi (KO₁, 136).
Sana gelince (KO₁, 138).
Nur yüzlü (AB, 150).
Elden ne gelir (AB, 150).
Ne yapar yapar (AB, 151).
Eh ne yapalım (AB, 152).
Hoşça kalın (AB, 152).
Binbir güçlkle (AB, 153).
Haydi öyleyse (AB, 154).
Zararı yok (AB, 155).
Hiç olmazsa (AB, 155).
Sen bilirsin (AB, 159).
Sekiz canlı (AB, 160).
Dokuz canlı (AB, 161).
Allahısmarladık (AB, 163).
Tam bu sırada (AB, 168).
Bundan kolay ne var? (AB, 181).
Bunda bir iş var (AB, 181).
Ne âlâ (AB, 184).
Elini kolunu sallayarak (AB, 186).
(...)nın sözleri üzerine (AB, 190).
Hadi oradan (BH, 197).
İyi yürekli (BH, 197).
Cennet gibi (BH, 198).

(birinin) başı için (BH, 209).

Nur topu gibi (BH, 211).

... dan tezi yok (BH, 214).

Emri başüstüne! (BH, 215).

El ve baş işaretiyle ... demek (BH, 217).

Benden günah gider (BH, 217).

Dünya kadar (BH, 220).

7.3. TÜRK MASALLARI – II

Gel zaman git zaman (KO₂, 5).

Az kalsın ... (KO₂, 8).

Müjdeler olsun (KO₂, 11).

Ne iyi olur (GK, 13).

Ne yazık ki (GK, 15).

Yazık bize! (GK, 18).

Rüzgâr gibi (GK, 23)

Haksız yere ... (GK, 32).

Sabaha kadar (AA, 34).

Yayan yapıldak, çırılçıplak (R, 45).

Bir aşağı bir yukarı (R, 50).

Kim bilir? (R, 50).

Elden ne gelir? (ST, 54).

Bunda bir iş var (ST, 58).

Bir dudağı yerde bir dudağı gökte (ST, 61).

Kolundan tuttukları gibi (ST, 61).

Hangi yüzle (ST, 69).
Hiçbir şey olmamış gibi (KK₂, 78).
Hiç olmazsa (T, 102).
Gül gibi (T, 103).
Yedi iklim dört bucak (KH, 107).
Yaman görünüşlü (KH, 109).
Alt alta üst üste (KH, 115).
Kötü ruhlu (KH, 115).
İşten (bile) değil (D, 134).
Bir şartla (KACO, 147).
Haydi oradan! (KACO, 149).
Söz arasında (KACO, 155).
Ne görsek beğenirsin! (KACO, 157).

8. ALKIŞ (DUA) VE KARGIŞLAR (BEDDUALAR)

Günlük hayatta sıklıkla kullanılan dua ve beddualar sözlü ve yazılı edebiyat ürünlerinde de bulunmaktadır. İnsanların iyiliği için söylenen dilekler alkış, kötülüğü için söylenenler ise kargıştır.

Şükrü Elçin, alkışlar için “dua”, kargışlar için “beddua” terimini kullanırken alkışların sadece hayır dua ve minnet duygularının ifadesi anlamına gelmediğini, aynı zamanda iyiyi ve güzeli meydana getirebilecek güçleri harekete geçirme arzusunun da bir ifadesi olduğunu belirtmiştir (Elçin, 1998, 662-663).

O, kargışları da şöyle tanımlamaktadır: *“Beddua ise, duanın aksi ve zıddı olan lanet, inkisar, bela ve gazap ifade eden menfi sözlerdir. Kargış, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışların şiddetli bir tepkisidir.”* (Elçin, 1998, 662-663).

Mehmet Aça da bu konuda şunları söylemiştir: *“Türk edebiyatında en güzel örneklerini “Dede Korkut Kitabı”nda gördüğümüz alkış (“dua”) ve kargışlar (“beddua”, “ilenç”), Türk sözlü edebiyatının en yaygın; fakat, en az ele alınıp incelenen örneklerindedir. Genellikle bir arada ele alınan alkış ve kargışlar içerisinde alkış, iyi dileği ve dolayısıyla iyiyi ve güzeli yansıtan sözler olduğu için kötü dileği ve dolayısıyla kötüyü, çirkini ve öfkeyi yansıtan kargışlara nazaran daha çok dikkati çekmiştir.”* (Aça, 2004, 153).

Ali Duymaz da alkışları sihirle bağlantılı olarak değerlendirmiş, insanların bu sözleri doğaya hükmetmek için kullandıklarını ancak din ve kültür değişiklikleri

nedeniyle alkışların asıl fonksiyonlarından uzaklaşıp estetik bir hâl aldığını belirtmektedir (Duymaz, 2002, 50).

Doğan Kaya'ya göre gerek dualar gerekse beddualar, söylendiği andaki duyguları ifade etmesi, o andaki ruh hâlini yansıtmaya bakımından önem taşırlar; ancak söyleniş sebepleri çeşitlidir. Bunların türü, insanın karakteristik yapısına, zamana, çevreye, şarta ve olaya göre değişir. (Kaya, 2001, 23).

Yine Kaya'ya göre dualar iyi dilekleri ihtiva eden kalıplaşmış sözlerdir. Bugün yaygın kullanımıyla dua olarak bilinen bu söz, Eski Türkçede alkış kelimesiyle karşılanmıştır. Beddualar, çaresiz olan, acı çeken, kötülüğe maruz kalan bir insanın rahatlamak, teskin olmak gayesiyle söylediği, kötü düşünce ve dilekleri kapsayan, söze orijinallik veren, ifadeyi güçlendiren kalıplaşmış sözlerdir (Kaya, 2001, 4).

İncelenen masallarda bulunan alkış ve kargışlar sırasıyla verilmiştir.

8.1. ALKIŞLAR (DUALAR)

8.1.1. Evvel Zaman İçinde

İyi saatte olsunlar (SP, 8).

Çoğu babalar baca tütünü; ana güder kuzuyu; Allah benimkini aldı,
başkalarınınkini almasın (SP, 15).

Sağ olsun (İY, 31).

“İlahi, bunu işleyenin elleri dert görmesin (İY, 33).

Allah onların şerrine uğratmasın (İY, 36).

Allah kimin varsa bağışlasın (ÜT, 43).

Padişahım, Allah uzun ömürler versin (ÜT, 43).

Allah encamım hayra tebdil etsin! (ÜT, 43).

Allah bağışlasın (ÜT, 43).

“Allah, ömrümüzden kesip ömrüne koysun!” (ÜT, 44).

Sonu iyi olur inşallah. ” (ÜT, 45).

Allah vermesin, (ÜT, 47).

Bereket versin (ÜT, 49).

Sen attığım taşı boşa çıkarma! “ (ÜT, 49).

Allah sizi inandırсын (ÜT, 51).

Benimkini verdi, cümlelerin de muradını versin yaradan! (ÜT, 53).

Allah sonunu hayra tebdil etsin! (ÜT, 60).

Ya şu kütüğü yakıp kül et beni; ya *dalıma bülbül kondur, gül et beni!* (ÜT,
61).

“Kül olcaksa o kara diken kül olsun; *sen gül olup açıl gönül bağında* (ÜT,
61).

Allah böylelerinin şerrine uğratmasın (SB, 64).

İlahi, aklınla yaşayasın (HB, 72).

Şu var ki, bir ekmek çekeceksin bari yağı, yüzü yerinde olsa da eli, ayağı düz olsa! (HB, 73).

Sen bana bir çare halk et Allahım!” diye (PE, 81).

Elin, kolun dert görmesin, iki cihanda yüzün ak olsun (PE, 82).

“Güldükçe güller açılsın, ağladıkça inciler saçılsın!” (APÇSSK, 86).

“ Ektiği güversin gelsin, diktiği yeşersin gitsin!” (APÇSSK, 86).

8.1.2. Türk Masalları – I

Allah razı olsun (AB, 149).

Allah rahatlık versin (AB, 158).

Allah işini rast getirsin (AB, 176).

Bereket versin! (KA₂, 228).

8.1.3. Türk Masalları – II

Allah ömrünüzü uzun, devletinizi şanlı etsin padişah babamız (KO₂, 7).

Allah da onu sevindirsin. İşi rast gitsin (LK, 86).

Hayrını gör! (KACO, 149).

8.2. KARGIŞLAR (BEDDUALAR)

8.2.1. Evvel Zaman İçinde

Senin de *sütün başını yesin; onun da güzelliği soyha kalsın üstünden!* (SP, 13).

“Dilerim Allahtan bu yorganın altında yatan hiç uyanmasın!” (İY, 33).

“Dilerim Allahtan, buna göz koyanın gözüne uyku girmesin!” (İY, 34).

Büyük taş altında kalasıca (İY, 39).

İlahi böylelerinin gözünü toprak doyursun (İY, 39).

“ İlahi şehzadem, başka bir şey demem; Üç Turunçların derdine düşesin!”
(ÜT, 44).

Şeytan kulağına kurşun (ÜT, 48).

Feleğin gözü kör olsun! (ÜT, 56).

“ Konduğum dallar kırılsın, gelsin!” (ÜT, 58).

“Gölgeme düşen sular bütün kuruyup çekilsin!” (ÜT, 59).

“Kül olacaksa o kara diken kül olsun; sen gül olup açıl gönül bağında; Şehzadem de bülbül olup çevrilsin yaprağında, dalında!” deyip Turunç Güzeline bağrına basar (ÜT, 61).

A kara yere giresi, kara diken; gayri oynadığın oyunun sakalı bitti! (ÜT, 63).

Feleğin gözü kör olsun (PE, 79).

8.2.2. Türk Masalları – II

Seni gönderenin gözü kör olsun (GK, 26).

Canı cehenneme (KO₁, 8).

SONUÇ

Çalışmada adları önceden verilen masal kitaplarındaki kalıplaşmış sözlerin tespiti yapılmıştır.

1. Formeller masalların giriş, geçiş ve bitiş bölümlerinde bulunurlar. Formellerin bilindik yerleşiminin incelenen masalarda da görüldüğü söylenebilir.

2. Giriş formellerinde tekerlemeler uzun bir şekilde yer almıştır. Bu “Evvel Zaman İçinde” ve “Türk Masalları - II” adlı masal kitaplarında çokça görülmektedir.

3. İncelenen masalarda sade giriş formellerinin birbirine denk olduğu, çok fazla değişiklik göstermediği, bunların hemen hemen aynı ifadelerle oluşturulduğu gözlenmiştir.

4. Bir ortamdan başka bir ortama veya bir olaydan başka bir olaya geçişi sağlayan geçiş formelleri bütün masal metinlerinde bulunmaktadır. Bunlardan bazıları kısayken bazıları da uzundur.

5. “Türk Masalları - I ve II” adlı masal kitaplarında bitiş formellerinin çizgi dışı kullanımı söz konusudur. Çocukluğumuzdan beri bilinen ve kalıplaşmış ifadeleri zihnimizde yer eden bitiş formelleri bu masal kitabında farklı kullanılarak okuyucuyu şaşırtmıştır.

6. Masal metinlerinde tekerlemelere çok az rastlanmıştır. Tespit edilen tekerlemeler çoğunlukla giriş formellerinde, kısmen de masalların gelişme bölümlerinde yer almaktadır.

7. Günlük hayatta sıklıkla kullanılan deyimler masal kitaplarında da görülmektedir. TDK’ de bulunmayan, iki deyim birleşmesiyle oluşan, yakın anlamlı olan ve yanlış yazılan deyimler tespit edilmiştir.

8. Masal metinlerinde geçen deyimler ile TDK'nin kabul ettiği deyimler arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıkların nedeni yazarın şahsi tasarrufu veya anlatıcının dil malzemesi üzerindeki hareket serbestliği olabilir.

9. Deyimlerin TDK'nin kabul ettiğinden farklı bir biçimde kullanılması, onların değişmez olmadığını ve masal anlatıcısının isteğine bağlı olarak farklı bir biçimde kullanılabileceğini göstermektedir.

10. İncelenen masalarda bulunan atasözleri anlatıma zenginlik katmaları yanında öğretici yönleriyle de dikkati çekmektedir.

11. Birbirlerine karıştırılan deyim, atasözleri ve darbimeseller açıklama ve örneklerle verilmiştir. Atasözlerinin genellikle bir hüküm içerdiği, şimdiki zaman ve geniş zamanlı çekimlendiği; darbimesellerin görülen geçmiş zamanlı, duyulan geçmiş zamanlı, gelecek zamanlı, kısmen şimdiki zamanlı olduğu ve tanımlayıcı, betimleyici cümleler şeklinde olduğu; deyimlerin ise bir isim unsuruyla bir yardımcı fiilden meydana gelmiş birleşik fiil yapısında olduğu görülmüştür.

12. Belli bir durumda kullanılan tanımlayıcı kalıp ifadeler çok sayıda tespit edilmiştir. Bunların deyimlerden farklı olduğu örneklerle gösterilmiştir.

13. Kargış ve alkışlarda daha çok istek, emir çekimleri görüldüğünden hareketle bunların olumlu olanları alkış, olumsuz olanları ise kargış olarak değerlendirilmiştir.

KAYNAKÇA

AÇA, Mehmet, Masal, Alkış- Kargış, **Türk Halk Edebiyatı El Kitabı**, M. Öcal OĞUZ, vd., Grafiker Yay. Ankara, 2004 s.127, 153.

AKSOY, Ömer Asım, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü I-II**, İnkılâp Yay., İstanbul, 1993.

ALPTEKİN, Ali Berat, **Hayvan Masallarının Formel Yapısı**: Erişim <http://www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/s7/5.pdf>.

ARICI, Ali Fuat, “Tür Özellikleri ve Tarihlerine Göre Türk ve Dünya Masalları”, **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, Sayı 26, Erzurum, 2004, s.166-167.

BORATAV, Pertev Naili, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, Gerçek Yay., İstanbul, 1995.

DUYMAZ, Ali, **İrfanı Arzulayan Sözler Tekerlemeler**, Akçağ Yay., Ankara, 2002.

ELÇİN, Şükrü, **Halk Edebiyatına Giriş**, Akçağ Yay., Ankara, 1998.

GÜLENSOY, Tuncer, “Türk Dünyası Atasözlerinin Anlam Yönünden Benzerlikleri Üzerine Notlar”, **TFAY-Belleten 1974**, Ankara, 1975, s.93.

GÜNEY, Eflatun Cem, **Evvel Zaman İçinde**, Yelkovan Yay., Ankara, 2006.

KAYA, Doğan, **Folklorumuzda Beddua Söyleme Geleneği ve Türk Halk Şiirinde Beddualar**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, Ankara, 2001.

OKUR, Alpaslan, **Hayvan Masallarının Anadili Öğretiminde Dil, Üslup ve Eğitim Yönünden Yeri ve Önemi**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2003.

SAKAOĞLU, Saim, **Gümüşhane ve Bayburt Masalları**, Akçağ Yay., Ankara, 2002.

SAKAOĞLU, Saim, **Masal Araştırmaları**, Akçağ Yay., Ankara, 1999.

SEVER, Sedat, **Çocuk ve Edebiyat**, Kök Yay., Ankara, 2003.

TDK, **Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü**: Erişim <http://tdkterim.gov.tr/atasoz/>

TDK, **Büyük Türkçe Sözlük**: Erişim <http://tdkterim.gov.tr/bts/>

TEZEL, Naki, **Türk Masalları – I**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.

TEZEL, Naki, **Türk Masalları – II**, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1990.